Taksa plaćena u gotovu.

ŽIVOT

8
Listopad
1938
God. XIX

SADRŽAJ

život

Broj 8. Listopad 1938.

Urednik Stj. Tomislav Poglajen D. I. Zagreb I/147. Palmotićeva 33. Telefon 24-169. — Izlazi svakog 20. u mjesecu osim srpnja i kolovoza. Pretplata 50 din, omladini 30 din, pojedini broj 5 din. — Uprava: Zagreb I/147. Palmotićeva ulica 33. — Tiskara Glasnika Srca Isusova, Zagreb.

Neustrašivi glas duha ...

Zajednička poslanica njemačkih biskupa

Njemački natpastiri upravili su sa groba sv. Bonifacija zajedničko pastirsko pismo vjernicima, koje se pročitalo u svim njemačkim crkvama. Za ispravno ocjenjivanje prilika u III. Reichu, taj je dokumenat od velike važnosti, jer razbija mnoge ekvivokacije o nacizmu i njegovu stvarnom stavu prema kršćanstvu.

UVOD

Dragi vjernici! Kada se mi njemački biskupi sa groba sv. Bonifacija u formi zajedničkog pastirskog pisma obraćamo na svoje vjernike, to time u prvom redu dajemo izraza svojem duhovnom jedinstvu u Kristu, čije tajanstveno tijelo utječe na najuže jedinstvo svih njegovih udova.

Zatim šaljemo bratski pozdrav prečasnom episkopatu i svima pripadnicima iste vjere iz dosada austrijske zemlje. Nažalost ista je borba zbog svjetskog nazora, koja se s ovu i onu stranu prijašnjih granica javno i u potaji talasa, isti je i cilj, za kojim naši protivnici teže, kao što su i primjenjivana sredstva i način borbe jednaki.

Mi smo katolički njemački biskupi na tu nama narinutu borbu već u prijašnjim pastirskim pismima — opominjući i upozoravajući — uprli prstom. I danas moramo opet radi gdjekojega iskustva ustvrditi da napadaji nisu postali umjereniji ni snošljiviji, nego još neprijateljskiji i žešći, a time ujedno i — jasniji.

Oni teže za zaustavljanjem i oduzimanjem krvi katoličkom životu; šta više: za razorenjem katoličke crkve unutar našega puka, pa čak i za iskorijenjivanjem kršćanstva uopće i za uvođenjem vjere, koja sa pravom vjerom u Boga i kršćanskom vjerom u prekogrobni život nema ništa zajedničkoga.

Što se tiče novijeg ometanja katoličkog života tisućama katoličkih njemačkih ljudi u njihovoj vjerskoj potrebi, gori pitanje na ustima, da li, bez obzira na narodnu zajednicu i vjernost državi, nemaju više isto pravo kao drugi pripadnici naroda i da li ne zaslužuju ni preslušanje ni vjerodostojnost iskaza, a kamo li obranu i pomirbu. Kada se čak i jednom katoličkom biskupu pristupilo s neshvatljivim zahtjevom, da napusti svoju dijecezu i kad su ga poslije njegova povratka iz dužnosti, a da se nije zapriječilo uplitanje javnih organa, sa besprimjerno ružnim navalama i nasi-

ljem uvijek ponovno tlačili, onda se katolički puk svakako jedva može oteti bojazni da bi mi biskupi u dogledno vrijeme uopće mogli biti izručeni ovako planski smišljenim i naloženim mjerama.

POTPUNO UNIŠTENJE VJERE

Na svoju smo najveću žalost čak iskusili i doživjeli da je lična čast sv. Oca na nečastan način povrijeđena. Mi njemački biskupi i katolici dijelimo negodovanje čitavog katoličkog svijeta. Mi stojimo tim čvršće i vjernije uza nj, kada on za nas trpi i žanje gorku nezahvalnost za iskrenu pažnju kroz vjekove. Mirnija i istini i pravdi pristupačnija njemačka budućnost besprikorno će ustvrditi da su svi prestupci i izjave pape bile iznošene samo po dužnoj namjeri da katolički dio njemačkog naroda zaštiti u njegovoj vjeri.

Neka se ne predbacuje da je to neopravdani strah ili čak izdajničko predbacivanje zbog odvratnog raspoloženja prema puku. *Odgovorne ličnosti su same pred najširom javnosti izjavile, da u propasti njemačkog katolicizma leži cilj njihovog svjetskog nazora.*

MI NEKA IDEMO U KATAKOMBE

Neka se pak ne misli da se vršenju službe Božje ne stavljaju nikakove zapreke. To se u glavnom još nekako dopušta. No u zbilji se teži uvijek i uvijek zatim da se poimence mladeži i u logorima spriječi i zabrani posjećivanje crkve; sve što se odnosi na vjeru osuđuje se, jer da cijepa narodne redove, a sve se crkveno iz javnosti potiskuje. Smišljaju pri tome za nas sudbinu u katakombama i to treba da bude početak svršetka. Za potvrdu i opravdanje toga se u povijesti naše crkve (čak i u naučnim sredstvima škole) preko velikog i svetog prelazi i to se potiskuje ili rasistički preuređuje, a ono što treba koriti i što je zlo, ono se izvlači na danje svijetlo i ističe, a da se bespredrasudnu znanost i ne pita niti se udovoljava prirodnoj pravdi. Zaslužuju li možda oni ljudi i vremena, koja su po smrti postali nijemi i bez obrane, manje vjerodostojnosti i pravde, nego li sada još živi. Za ovakovo iskorištavanje i iskrivljivanje povijesti a dopuštaju se i na veliko šire čak i takove knjige i časopisi za koje je i njemačka znanost svoje rekla i svaki načitani Nijemac koji stvarno misli, dobro zna, što treba da o njima sudi.

Katoličke knjige i časopisi naprotiv podliježu ne rijetko najstrožem nadzoru koji ide do zabrane, zaplijene i uništenja.

Uz to se osjeća trajno i svagdje, često uz primjenjivanje sumnjivih sredstava i oruđa, pristrano traganje za nekakovim ćudorednim prekršajima svećenstva i redovnika i vraćanje već davno dospjelih sudskih postupaka.

KLEVETANJE CRKVE

Međutim se predbacuje crkvi tajni odnos, lične i političke naravi prema ruskom boljševizmu. I uporno se ostaje pri tome,

iako se i iz papinskih enciklika i nagovora i iz jasnog katoličkog vjeronauka, kao i iz priznanja boljševika vidi, da njihov politički i svjetovno-nazorni sistem ne poznaje većega i nepomirljivijega neprijatelja od rimokatoličke crkve.

I svaka prijazna riječ izrečena iz političke uglađenosti ili svako, držanje i djelovanje vrhovne glave naše Crkve prema drugim državama i narodima, tumači se kao stav protiv Njemačke i čak kao teški savez sa njezinim protivnicima.

Unutar njemačkih granica uvode se i traže pokreti za istup iz Crkve, a vjernim se katoličkim činovnicima, namještenicima, radnicima i katoličkim đacima srednjih i visokih škola, prijeti da će ih se gospodarski oštetiti i s njima se nesmiljeno postupa.

U bračnom zakonodavstvu zastupa se osnovno shvaćanje, koje bez dostojanstvenog zajedničkog negodovanja ne možemo prihvatiti. Pri stvaranju zakona o oporučnoj uredbi bilo je čak govora i o novčano pohlepnom vrebanju svećenstva na baštinu radi pogrdnog iskorišćavanja prigodom smrti.

CRKVA I DRŽAVA

U koliko se nešto tvrdi, da mnogo toga od onoga na što smo se do sada potužili i što smo morali podnijeti, da je to samo učinak vlastite krivnje i uredba za obranu, jer da mi njemački biskupi i katolici nismo našli nikakav besprikorni odnos prema novom Reichu, na to odgovaramo slijedeće: Mi smo se njemački biskupi opetovano izjavili na nesumnjivi i istinit način za narod i domovinu i u njezinom preuređenju i svoje smo građanske dužnosti savjesno ispunjavali. Mi iskreno tome dodajemo da napredovanje svjetovnog nazora — pokreta, sve jasnije pokazuje, da čak ni vodeći krugovi neće nikakvog pravog i trajnog sporazuma s nama i s katoličkom Crkvom. Ili je ta načelna nesnošljivost već unaprijed priječila svako zbliženje ili je pri razvoju prilika preoteo maha onaj pravac, koji nastoji oko propasti Crkve; koji ne će ni da čuje o kakovu miru ili barem samo o snošljivom suživotu Crkve i države.

MI NISMO POKOLEBANI

To neka bude za sada i za sva vremena u potpunoj stalnosti razjašnjeno da mi njemački katolički biskupi nećemo potkupljivati dobrohotnost ili samo snošljivost i nesmetanost niti odbitkom svojeg vjerskog dobra niti žrtvovanjem crkvenog prava, niti štetovanjem na vlastitoj srčanosti i značaju.

Mi katolički njemački biskupi znamo što je Crkva katolička: zaklada Isusa Krista, najsvetijega između sviju ljudi i vječnoga Božjega Sina, carstvo spasenja našega Gospoda, zidana na Petru na stijeni i papama, koji su ga naslijedili, blago vjerske istine i milosti, jedina duhovna snaga, koja je unatoč nutarnjih i vanjskih borbi dva tisućljeća izdržala i izdržat će i svu budućnost, jer za nju vaši božanska riječ: »Ni vrata paklena je neće nadvladati.«

RADI SE PROTIV KRŠĆANSTVA UOPĆE

Dragi vjernici! Da borba nije uperena samo protiv Crkve, nego i protiv kršćanstva kao takovog, dokazale su i opet jasne izjave. Već i odbijanje staroga zavjeta leži u tome pravcu. K tome se ocrtalo kršćanstvo kao starački ovapnjeni preostatak nadvladane vremenske periode i kao potpuno bezvrijedno i nemoćno za sadašnjicu.

Bez obzira na to, dokazivalo se na temelju rase i krvi da ličnost i život Isusa Krista protuslove ličnosti njemačkog čovjeka, kao što su i glavne doktrine vjere, koju je On objavio, napose dogma o istočnom grijehu i spasenju, o nagradi i kazni poslije smrti, prednjeazijsko praznovjerje, koje je bilo narinuto germanskim plemenima, pošto ih se potajno napalo.

Potaknuti ovakovim naziranjem prešla je u nekim krajevima, poimence mladež, na to da križeve, kao znakove kršć. vjere, bez obzira sadržavali oni visoku umjetničku vrijednost ili ne, otstranjuje iz javnosti ili ih je čak uništavala na gorku bol kršćanskog puka. Zar nisu znali ti zločinci, da su time prezreli svoje vlastite kršćanske pređe i pogrdnom nezahvalnosti nagradili one stotine tisuća, koji su se osvjedočeni o vjeri križa borili za naš narod i domovinu, koji na svojim hrabrim prsima nose željezni križ ili pod bezbrojnim malim križevima naših groblja počivaju.

U pojedinim krugovima naših protivnika htjelo bi se čak — kako nas boli da o tome govorimo! — osvjedočene priznavaoce Krista koji »više slušaju Boga nego li ljude« istisnuti iz narodne zajednice, ili ih ožigosati kao »politički nepouzdane« sa svim mučnim posljedicama koje iz toga proizlaze.

Dakle neobično žalosna slika! Dok se katolička Španija u junačkom boju pokazuje kao nepobjedivi protivnik boljševičkog antikrista; dok kršćani i katolici u Njemačkoj svoje dužnosti kao građani i vojnici u savjesnoj vjernosti ispunjavaju i radi narodnog jedinstva uvijek i opet pregaraju i zaboravljaju sve one štete i patnje, dotle hoće neki (ne malo njih) da potkopaju u njemačkom narodu Kristovu vjeru kao neprijateljicu puka i svijesni cilja bezobzirnim radom rade na njenom uništenju.

MI PITAMO:

Tome nasuprot stavljamo mi svima misaonima i istinoljubivima sunarodnjacima slijedeća pitanja:

Ne tjera li čovjek sama sebe u laž, kada s jedne strane tvrdi, da kršćanstvo na njemačkom tlu nema uopće više korijena, nego da je bujicom vremena podrovano, da je blijeskom njemačkoga duha rastepeno i istrulo do u sredinu srži, a s druge se strane pokreću sve sile da obore taj preprli cedar Libanona?

Ne sili li nas dalje na razmišljanje to, što milijuni i milijuni njemačkoga svijeta, među kojima je bilo odličnih mislilaca i tumača, gotovo kroz petnaest stoljeća, kršćanstvo i njegova božanskog utemeljitelja nijesu osjećali kao nešto tuđe, nego pače kao srodno i kao konačno i sretno ispunjenje njihove najdublje vjerske čežnje za istinom i spasenjem?

Ne vrijedi li kao neoboriva činjenica to, da je Kršćanstvo i Germanstvo visoku njemačku kulturu srednjega vijeka stvorilo u duhovnoj zajednici?

Nije li potpuno jasno, da je i sadašnja njemačka kultura sve do svojih skrajnjih ogranaka izrasla ne samo iz rasnog, nego u prvome redu iz kršćanskoga korijenja?

Ne dokazuje li nepomućeni pogled u narodnu cjelinu, da kršćanska vjera još i sad djeluje u mnogim milijunima pravih njemačkih duša nesavladivom silom, u tihom trpljenju i jakom ćudorednom odhrvavanju i pobjeđivanju i da se kršćanski žar i vjernička hrabrost samo povećava uslijed nasilnoga i nepravednoga pobijanja.

MI NISMO DJECA

Ili se možda misli, da su kršćani i katolici, tako nerazumni i tako zaostali, da nauke svoje vjere primaju tako, kao što lakovjerna djeca primaju zabavne priče; ili da su čak u vlasti čarobnjaka i vračara kao primitivni narodi, koji stanuju daleko od kulture?

Ne stoje li priznati naučenjaci i udivljenja vrijedni stvaraoci umjetničkih djela, duhovno ugledni i vodeći muževi vojske, gospodarstva i tehnike, a i svih ostalih zvanja, sa potpunim uvjerenjem na kršćanskome tlu?

A ne pada li lako u oči svakome, tko pošteno i stvarno stvar promatra — da i ne spominjemo sve naučno školovane i zrele ljude — kako se lakoumno i površno vodi sadašnja borba proti Kristu i kršćanstvu?

Ili ljudi u svojoj strasti ne vide, da borba za kršćanstvo već sada stvara tjeskobni razdor njemačke narodnosti, koji znači upravo protivno od narodne zajednice, koja sve drugo prije postizava samo ne jačanje te zajednice?

BORBA ZASLIJEPLJENIH

Konfesijama se je navijestila borba do istrage, jer one, kako se navodi, razdvajanjem njemačke narodne duše umanjuju jakost njemačkoga bića. Misli li se ozbiljno na to, da će se pooštrena protivština među kršćanima i protukršćanskim sunarodnjacima pokazati kao manje štetna za narodnost nego li možebitna objašnjavanja konfesija?

Jesu li ljudi zbilja tako obuzeti i zaslijepljeni, te se nadaju, da će tako skoro sasvim ugasiti kršćansko sunce u njemačkome narodu diktatima i silovitim sredstvima? Tako što može pasti na pamet samo budali, koja ne poznaje niti povijest kršćanstva, niti njegovu prosvjetnu snagu i toplinu u sadašnjosti, niti iskonski nagon čovjeka za skrajnjom istinom i nutarnjim mirom.

Kao Onoga, Najsvetijega, koji je rekao: »Ja sam put, istina i život«, tako možete i kršćansku istinu zarobiti, šibati, predati zemaljskim vlastima, i okruniti trnjem objede, osuditi na smrt i razapeti na njemačkoj Kalvariji. Ona će nakon kratkotrajnoga počinka u grobu opet uskrsnuti i pobjedonosno gledati na grobnicu, štono joj ljudi namijeniše, gledat će na tu grobnicu zapečaćenu kao i na grobove svojih neprijatelja, koji se zauvijek zatvoriše.

KRIST JE STIJENA

Možda u budućnosti ne će više biti gorskoga vrhunca, koga ne bi savladala ljudska noga. Ali *jedna će Stijena* nadvisivati sva vremena i sve narode, a križa, koji je kruni ne će dodirnuti nijedan drznik, a da se ne strovali u ponor.

Da se dokaže preživjelost kršćanstva, pokazuje se na one krajeve, što ih je kršćanstvo izgubilo, ali treba pokazati i na to, što su te zemlje sa kršćanstvom izgubile.

Ne smije se zaboraviti niti to, da nasuprot žaljenja vrijednim njemačkim otpadima stoje i njemačka obraćenja k Spasitelju, koja sa svojom novom životnom snagom dokazuju neusporedivo više nego uvelo lišće i ogranci, što su popadali u prah.

MI ZAHTJEVAMO: . . .

Kada mi njemački biskupi sa apostolskom smjelošću zahtijevamo, da se konačno obustavi borba proti kršćanstvu, to ne činimo manje u interesu Domovine i naroda, nego li u interesu naše vjere.

U svakom se slučaju nepokolebivo spominjemo rečenice svetoga pisma: »*Nitko ne može postaviti drugoga temelja osim onoga, koji je već postavljen: Krist.*« (I. Kor. 3., 11). To vrijedi za svaki pojedini, a i za naš narod.

Zato držimo mi uz Krista, kako i On sam neka drži nas u svojoj istini i milosti, nas sve, i biskupe i svećenike i cijeli njemački narod, koji je velik postao po njemu i velik će ostati samo u Njemu. Zato: »Krist jučer, danas i u vijeke!« (Hebr. 13, 8).

I mi stojimo tim požrtvovnije uz Njega, jer treba da činimo dužnu pokoru za veliku njemačku krivnju. Jer su i naši njemački sunarodnjaci bili oni, koji su godinama i desetljećima kovali oružje proti Kristu i Kršćanstvu.

»NJEMAČKI BOG«

Dragi dijecezani! Pokazalo se tijekom stoljeća ponovno, da otpad od kršćanstva i crkve pripravlja i otpad od pravoga Boga. Tako je to i sada. Govori se doduše o »vjeri u Boga«, koja neka bude sačuvana njemačkome narodu. Ali ako se prouči sadržaj i vrijednost te »vjere u Boga«, pada u oči, da samoga toga »boga« jedan savremenik zamišlja ovako, a drugi opet drukčije, tako da imamo cijelu zbrku pojmova o njemačkom bogu, koji su si tako protivni kao vatra i voda.

PRAVI BOG

Hoće da istisnu Krista i da na njegovo mjesto stave »njemačkoga boga«. Ali što znači to konačno »njemački bog«? Je li to možda bog različan od boga ostalih naroda? Ako jest, onda ima toliko bogova, koliko ima rasa i naroda, u stvari dakle uopće ga nema. Jer pravi Bog je samo *jedan*, najsavršenije i najduhovnije biće, neograničeni gospodar svih naroda i vremena, vječni tvorac svih stvari i zadnja čežnja svega onoga, što je netvarno i Bogu slično i što čezne za duševnom domovinom, kao tekuće vode za morem.

Objavilo se međutim jednom svečanom prigodom, da Nijemac otklanja »Boga Stvoritelja«: Ali time dotični Nijemac proglašuje vječnim ovaj prolazni svijet i zabacuje jedinoga i pravoga Boga i pomišlja pod imenom »bog« ispoljavanje rasne duše. Ali takav bog ne znači ništa. On nije niti gospodar niti zakonodavac, niti izvor niti cilj, niti providnost niti pomoćnik, niti vlast, koja nagrađuje i kažnjava. On je igračka vremenitoga mišljenja i po svom biću određen zato, da nakon duljeg ili kraćega vremena ustupi mjesto bezboštvu.

Sudbina ovakovih nejasnih i polovičnih utvara uvijek je ta, da se razvijaju do svojih krajnjih konsekvencija i da same sebe pobiju. To dokazuje uostalom i sadašnjost, u kojoj se umnožavaju bezbožnici, što se može i statistički utvrditi.

MI PONOVNO PITAMO . . .

Bolno dirnuti i u najdubljoj dubini uzbuđeni pitamo mi ovdje:

Je li to zadovoljavajući odgovor na zadnja i goruća pitanja?

Je li to odgonetka svijeta i otkrivenje onih tajni, koje nas bez Boga svuda drže u mraku?

Je li to čvrsta religija ili samo oblak, što će ga prvi vjetar raspršiti?

Je li to zamjena za kršćansku vjeru u Boga, u kojoj se je narod kroz vijekove uzdizao i dobar, jak i vanredno velik i junačan postao?

PORICANJE ŽIVOTA POSLIJE SMRTI

Zapusti li se kršćanski pojam o Bogu, dolazi se i do sumnje i potpunoga *nijekanja života poslije smrti* i odgovornosti pred jednom zadnjom ćudorednom moći.

To nas nipošto ne iznenađuje. Nema li nad ovim svijetom osobnoga Boga, onda je i sve duhovno obmana pa i drugi svijet je obmana. I uistinu čujemo sad već, da tijelo, duša i duh čine jedno jedinstvo, ali ne možda u kršćanskome smislu, da se tjelesno i duševno ujedinjuju, nego u drugome smislu, prema kojemu su oni u bitnosti jedno i da se kod smrti sve troje raspada. Zbog toga čujemo već sada, gdje se često govori isključivo o »ovoj

strani«, kojoj njemački čovjek ima potpuno služiti, jer vjera u drugi svijet i čežnja za njim umanjuju vrijednost zemaljskoga života i utvrđuju ga kao dolinu suza, te ispunjavaju čovjeka strahom od smrti i sprečavaju ga, da razvije što veću silu u službi narodu i domovini. To su već opće poznati zvuci, koji su sa jedva promijenjenom melodijom odzvanjali već za vrijeme bezbožnoga marksizma.

TO SU JEFTINA GESLA

To su tvrdnje, koje u goloj ili oličenoj grubosti propovijedaju doduše životno uživanje, ali nipošto čovjeka dostojnu ozbiljnost života, a samom životu oduzimaju duhovnost, slabe ga i čine ga bezvrijednim namjesto da ga potiču na najuzvišenija djela.

To su vijesti za kratkovidne, za lagane ljude, kojima je dovoljan ćutilni svijet i u kojih duši ne gori nijedno veliko pitanje.

To su mnijenja i gesla, koja se ne slažu niti sa uzvišenim predajama naših predaka, niti sa spoznajama najvećih filozofa, niti sa težnjom našega bića za vječnošću.

To su nazori i načini življenja, koji bi jedva zadovoljavali u danima zdravlja i blagostanja, a u gorkoj nuždi života, u bolesti, brizi i u času smrti dokazuju neoporecivo ispraznost i ludost. Ne samo čovječanstvo, nego svaki dublje misleći čovjek znade iz svoga iskustva: Ima vremena, kada su potrebna druga vrela snage osim same radosti.

Ili je Njemačka možda osigurana proti apokaliptičkim jahačima?

GLAS PROTI PRETVARANJU ČOVJEKA ZA »OVU STRANU«

Oduzmi čovječanstvu nadu u život poslije smrti, dat ćeš mu nezadovoljstvo ili pače odvratnost proti životu do zdvojnosti.

Istisni vječnoga Boga i suca iz svijesti naroda, oteti ćeš mu time najjaču ćudorednu branu i temelj svake ćudorednosti i prave kulture.

Ne samo »tišteći strah« nego podižuću nadu i neuporedivu utjehu, uzvišenu radost daje nam vjera u drugi svijet, i onaj blagoslovni mir, kojega nam svijet ne može dati. Spoznaja o vječnoj odgovornosti pako daje nam i na ovoj strani najjače poticaje, koji prirodnu snagu dižu do junaštva.

Svijesni svoje odgovornosti dižemo glas proti tome, da se čovjeka učini jedino ovostranim bićem, da se poriče život naše duše poslije smrti; dižemo svoj glas visoko, da naš njemački narod očuvamo od pogubnih zabluda i spasimo od propasti. I ovdje ponavljamo: Naša borba nije uperena proti narodu i državi, nego *za* narod i državu, i upravo zato proti onima, koje mi odvažnošću apostolskoga karaktera moramo označiti neprijateljima našega na-

roda. Nas će se toga radi prezirati i pogrđivati. Ali ima jedna pravda, koju ne će moći nadvikati nijedno bučno geslo i neće nadvladati nijedna obijest. Svaki od nas govori sa svetim Pavlom: »Gospodin je onaj, koji mi sudi«, (Kor. I. 4. 4).

Mi smo govorili u apostolskoj slozi i molimo naš velečasni kler i cijeli katolički narod, da čuje naše riječi u odanosti prema vjeri s onom ozbiljnošću, što je traži vrijeme, u smislu one riječi: »*Tko vas sluša mene sluša*« (Luk. 10, 16).

MI MOLIMO DA SE PRIZNA . . .

Mi molimo da se prizna, kao što smo i sami priznali, i da se sjeti uz ispitivanje samoga sebe i druge riječi: »*Tko god prizna mene pred ljudima, toga ću i ja priznati pred mojim ocem, koji je na nebu.* (Luk. 12, 8).

Mi molimo, da se prizna i riječju i djelom, da se prizna kršćanskim uzornim životom, kršćansko katoličkim odgojem omladine i hrabrim stavom za obranu kršćansko-katoličkoga dobra. Duboko nas boli, što znamo, kako će jako teško biti to priznavanje za nemali broj naših sunarodnjaka. Mi zato prizivamo na katoličku pomoćnu zajednicu, da nijedan jedini od naše braće poradi svoje vjere ne gladuje i ne propada.

Mi molimo, da se ne mrmlja i da se ne zdvaja. »*Zašto ste tako bojažljivi, vi malovjerni?*« (Mt. 8, 26). Ta nije to prva bura, koja bijesni nad katoličkom Crkvom u Njemačkoj, a ne će biti ni posljednja. Štogod nas se jače tlači, to nam je Bog bliži. »*Ako vi štogod i trpite pravde radi, blago vama!*« (1. Petr. 3, 14). »*Blaženi ste vi, ako vas ljudi pogrđuju i progone i sve krivo proti vama govore mene radi*« (Mt. 5, 11).

Mi molimo da ustrajete u vjernosti i ljubavi prema narodu i domovini. Jer nepravdu, što nam je nanose neki u našemu narodu, ne smije okajavati domovina. Mi znamo četvrtu zapovijed, koja nas u svim dopuštenim stvarima obvezuje na poslušnost državi i državnome vodstvu, ali koja nalazi svoju dopunu u apostolskim riječima: »*Boga moramo više slušati nego ljude*« (Dj. ap. 5, 29).

Mi molimo, da budete u zajedničkoj kršćanskokatoličkoj sudbini jedinstveni i zbijeni, da si zaslužimo blagoslov trpljenja, koje uvijek vodi do pobjede. »*Mi se dičimo nevoljama, jer znamo, da nevolja gradi ustrajnost, ustrajnost, prokušanu vrlinu, prokušana vrlina, nadu, a nada ne sramoti*« (Rim. 5, 3).

Konačno vas prosimo za *molitvu*, za tu kršćansku moć, koja je jača od svake sile. »*Mnogo može ustrajna molitva pravednika*«. (Jak. 5, 16).

Mi molimo, da se molite za našu omladinu, koja je u rastu, a izvrgnuta je takovim utjecajima, od kojih treba sa strahom očekivati najgore stvari; za našu omladinu, koja je također — da kažemo na našu najveću radost — u tisućama divno vjerna i junačna. Krist neka ju blagoslovi i štiti, On, koji je najbolji prijatelj omladine i sav je istina i vječnost.

Da živi Krist u nama svima, pa će u nama živjeti i božanska mudrost i snaga i djelovat će u nama božanska otkupna krv.

»*To je onaj kamen, što su ga odbacili graditelji, koji je postao ugaonim kamenom; i ni u jednom drugom ne leži spas; jer nema drugoga imena pod nebom danoga ljudima, u kojem bismo se mogli spasiti.*« (Dj. ap. 4, 11).

Blagoslovio vas svemogući i milostivi Bog † Otac i † Sin i † Duh sveti. Amen.

Dano u Fuldi 19. kolovoza 1938.

Adolf Kardinal Bertram, Nadbiskup — Breslau.
Michael Kardinal Faulhaber, Nadbiskup — München
Karl Joseph Kardinal Schulte, Nadbiskup — Köln
†† Jakobus, Nadbiskup — Bamberg
†† Kaspar, Nadbiskup — Paderborn
†† Konrad, Nadbiskup — Freiburg
† Joseph Damian, Biskup — Fulda
† Wilhelm, Biskup — Osnabrück
† Ludwig, Biskup — Speyer
† Rudolf, Biskup — Trier
† Matthias, Biskup — Würzburg
† Johannes Baptiste, Biskup — Rottenburg
† Michael, Biskup — Regensburg
† Antonius, Biskup — Limburg
† Joseph, Biskup — Augsburg
† Maximilian, Biskup — Ermland
† Petrus, Biskup — Meissen
† Konrad, Biskup — Berlin
† Clemens, Biskup — Münster
† Josef Godehard, Biskup — Hildesheim
† Albert, Biskup — Mainz
† Michael, Biskup — Eichstätt
† Simon Konrad, Biskup — Passau
† Hermann Josef, Apostolski Administrator — Aachen
Dr. Franz Hartz, Prelat Slobodne Prelature — Schneidemühl
Dr. Johannes Dietz, Biskup-Koadjutor — Fulda

Prälat Joseph Nathan, Generalni Vikar pruskog dijela nadbiskupije Olmütz

Prälat Dr. Monse, Generalni Vikar pruskog dijela nadbiskupije Prag.

Isusovci

Tajna uspjeha*

Družba je Isusova strahovita sila. To je moćna internacionalna vojnička organizacija, koja dopire do na kraj svijeta, svašta snuje, u svašta se pača. A osim toga djeluje potajno, podmuklo, zlobno . . . Tako se otprilike dade izraziti sveopće značajno i neiskorjenjivo uvjerenje, što se vuče od davnih vremena sve do danas i napunja stravom naivne, sumnjičave ljude. Taj je strah prouzrokovao također ono krvno neprijateljstvo i neutaživu mržnju, što je stanoviti krugovi već stoljećima nijete prema Družbi Isusovoj i iskazuju joj na taj način čast. No nema dima bez vatre. Bit će dakle, da su Isusovci doista moćna organizacija, kad ih se ti siromašni ljudi toliko straše. I zaista Družba je Isusova velika sila. Samo što njezina moć u stvarnosti postoji u posve protivnom smjeru, nego to zamišljaju bajke.

Prva objeda proti Družbi jest, da je ona internacionalna. Međutim isusovačka internacionalnost, na koju se toliko viče, nije ni manje ni više karakteristična od internacionalnosti ostalih katoličkih Redova. Ona naime znači samo to, da se čovjek ne smije obazirati na uskogrudni nacionalizam, kad se radi o tome, da se učini nešto dobra. Apostolat mora obuhvaćati sve duše bez obzira na zemaljske narodne granice, jer su svi narodi otkupljeni krvlju Isusa Krista i pozvani na vječni život. Ignacije je to izrazio jasno u Ustanovama: »Ljubite jedni druge bez obzira na narodnost i nek među vama ne nađe odziva buka i svađe, što se vode između pojedinih država. Ljubite sve ljude, makar oni bili protivni i vama i jedni drugima . . .« Bilo bi ipak posve krivo, kad bi tkogod shvatio tu uputu u smislu modernog internacionalizma. To bi bila ponajprije velika povijesna pogreška. Jer Ignacije je pisao te riječi u vrijeme, kad se u pojedinim narodima istom počela buditi nacionalna svijest, koja je bila još vrlo daleko od današnjeg nacionalizma. A zatim Ignacije je tom preporukom htio istaknuti, da vječna dobra, na koja su pozvani svi ljudi bez razlike, imaju prednost s obzirom na vremenite stvari uza sve to, što i ove imaju svoju vrijednost i moraju se poštivati. Čovjek mora ljubiti i obitelj i

* U *Knjižnici Života,* koju je nedavno pokrenulo naše uredništvo, izišlo je ovih dana djelo francuskog književnika Bernoville-a: *Isusovci.* Donosimo posljednje poglavlje *Tajna uspjeha,* da se naši cijenjeni čitači mogu neposredno upoznati s piscem i djelom te ga pravovremeno naručiti. - *Nap. Ur.*

domovinu i svoje zvanje, mora biti pošten i na korist sebi i zajednici. Ali u slučaju, da bi ta dobra počela biti na štetu vječnim stvarima, moraju se barem djelomično žrtvovati.

Osim toga valja imati na umu, da Ignacije govori ljudima, kojima je heroizam životni ideal. »Ti možeš ostati kod kuće uz tvoje bogatstvo, samo živi pošteno i budi dobar prema drugim ljudima«, rekao je otprilike Spasitelj nepoznatom mladiću. »Ali ako hoćeš, da budeš savršen, ostavi sve i pođi za mnom!« Takav internacionalizam ispovijedaju i Isusovci i Dominikanci i Franjevci i Benediktinci. Taj duh ne niječe ni najmanje vrijednost ljubavi prema domovini. Isusovci su za vrijeme Svjetskog Rata dostatno pokazali, da u toj stvari ne zaostaju za svojim sugrađanima, kad se radi o obrani domovine, i da znadu poštivati sve patriotske dužnosti, ako se ne protive zakonu Božjem. Stoga su francuski Isusovci iza rata, kad ih je vlada htjela istjerati iz domovine mogli ponosno uprijeti prstom na svoje žrtve na fronti za obranu domovine, te doviknuti liberalnim vlastima: »Mi ne idemo!« O njihovu nacionalizmu svjedoči i to, da se granice njihovih provincija uvijek poklapaju s granicama pojedinih država. Ni jedna od njih ne obuhvaća dvije države. Uostalom čovjek ne mora posjedovati baš ne znam kako oštar dar opažanja, da vidi, u čemu se sve ne razlikuje na pr. jedan Isusovac Nijemac od svoje subraće u Francuskoj ili Španiji.

Kod Isusovaca je značajno samo to, da se ta općenita crta internacionalnosti, koju imaju svi Redovi, kod njih ističe neobično izrazito i dobiva posebnu snagu radi jake centralizacije, koja je bitno svojstvo Družbe Isusove. Opsežna i izravna vlast Generala nad svim pojedinim članovima Reda po cijelom svijetu uzrokom je, da se duhovna djela Družbe ne daju sputavati ni ometati sićušnim nacionalnim obzirima. Dobro je sjetiti se tom zgodom, da su Isusovci bili mnogo ljući neprijatelji izrazito proturimskog janzenizma nego li francuskog galikanizma, koji se stavio na patriotsko stanovište. S galikanizmom nastojali su se oni pomiriti i dovesti ga na pravi put tako, da su mu pri tome gdjekada i previše popuštali, kako priznaju i sami Družbini povjesničari.

Univerzalnost — ta je riječ pravija i manje dvolična nego internacionalnost — isusovačke djelatnosti odrazuje se i u posebnom zavjetu poslušnosti prema Svetom Ocu Papi. Već smo spomenuli, da Papa može povjeriti kakavgod posao na dobro Crkve svakom članu bilo kojeg Reda. To je općenito crkveno načelo. Družba je dužnost te poslušnosti samo pojačala posebnim zavjetom. Kadgod bude izabran novi Papa, isusovački General polazi u Vatikan i službeno mu ponavlja, da cijela Družba stoji njemu na raspolaganje. I ako su se Pape u prva dva stoljeća Družbina opstanka služili mnogo češće tom ponudom nego možda danas, dolazilo je to uglavnom odatle, što se za ondašnje hitne crkvene potrebe nije nailazilo na toliko sposobnih ljudi kao danas. Međutim ni danas Papa ne zaboravlja na to svoje pravo. Tako je na pr. Papa Pio XI. naredio Družbi, da osnuje Orijentalni Institut u Rimu i da postavi u nj svoje profesore, što nije bio baš ni mali posao ni mala briga, ni lako breme. O. D'Herbigny-a, specijalistu u crkvenim pitanjima istočne Crkve, potražio je jednog dana (1925.) kardinal Sincero, pozvao ga bez riječi u crkvu sv. Petra u Rimu i tu mu na grobu apostolskog prvaka iza kratke molitve saopćio Papinu zapovijed: da ide u bezbožničku boljševičku Rusiju i skupi tamo ostatke vjernika te nanovo organizira vjerski život. I Msgr. D'Herbigny je naskoro otputovao... Nema sumnje, da tim tijesnim sudioništvom u velikim crkvenim planovima i direktnom aktivnom ovisnošću o Poglavaru kršćanstva Družba dobiva u nekom smislu i dio snage samoga kršćanskog Rima.

Po Ustanovama vrhovni su upravitelji isusovačkog apostolskog rada Papa i General. Tu snažnu zajedničku akciju ne oslabljuje stoga i ne sputava ni jedan osamljeni, samovoljni pothvat. Iz tog jednostavnog upravljanja proistječe nedostiživa jednodušnost u radu. Odatle proizlazi i to, da Isusovac dobiva takav posao, koji odgovara njegovim silama i sposobnostima, i da su sredstva u Družbinim pothvatima uvijek tako brižno odmjerena prema svrsi. Tolika savršenost uprave i složnog rada ne da se radi toga naći nigdje drugdje u tolikom stupnju. To jedinstveno vodstvo i čvrsta centralizacija razlogom su, da Družba može uvijek nešto smjesta okresati sve samovoljne izrasline, što se usude nicati proti zajednici. Njezini su pojedini članovi znali već nekoliko puta zaprijetiti njezinu duhu. Ali Družba nije nikada trpjela, da se uvode ikakve novotarije, koje se ne bi slagale s njezinim pravilima ili bi im pače bile protivne. Tako je već u Ignacijevo vrijeme počeo portugalski provincijal Rodriguez, inače sposoban čovjek i kreposan redovnik, uvoditi neki duh samostalnosti i pretjerane pokore, te je prijetila opasnost razdora u Redu. Sveti je Utemeljitelj blago, ali bez oklijevanja maknuo na stranu i Rodrigueza i njegove sumišljenike uza sve priznanje, što im ga je prije izrazio. Slično se dogodilo koncem XVI. stoljeća i glasovitom O. Mariani, koji je svojim čudnim mišljenjem, da se u nekim skrajnim slučajevima može opravdati umorstvo tiranina, pripravio Družbi nemilih i beskonačnih neprilika. On je pače govorio naokolo, da bi Družbu trebalo reformirati time, da se ukinu ili barem preudese neka temeljna načela Ustanova, osobito glede Generalove vlasti. Stvar posta ozbiljna, jer Mariana je bio tvrdoglave ćudi i žestoke naravi kao i zemljak mu Melhior Cano. Nepozvani reformator zavede međutim samo tridesetak Isusovaca. No za to je imao na svojoj strani španjolskog kralja, koji je želio, da se Isusovci njegova kraljevstva što više izvuku ispod Generalove i Papine vlasti. Radi toga trajala je napetost dugo vremena. No ni Papa ni Družba nisu htjeli popustiti. Ta radilo se tu o biti Družbe. Istom snažna i odlučna ruka Generala Acquavive stade na kraj toj šačici sovjeta,

koja je našla moćan oslon ne samo kod Filipa II., već kasnije i kod Pape Siksta V. Peta i šesta Generalna Kongregacija pometoše napokon i zadnje tragove te »reforme«.

Družba prepušta svojim članovima široku slobodu, da razviju duh poduzetnosti, koliko se samo može. Ali u drugu ruku zna ona smjesta presjeći njihove inicijative, čim zamijeti, da se kose s pravilima ili duhom Reda. Toga se principa mora držati svaka organizacija, koja želi biti čvrsta i trajna. Ignacije i njegovi nasljednici, Generali Družbe, bili su nepopustljivi i bezobzirni, kad se radilo o nauci, propisima i savjetima Crkve ili o pravilima i duhu Družbe. Poslije Rodrígueza i Mariane pokušali su još katkada gdjekoji drugi Isusovci, da »reformiraju« Družbu. Ti pokušaji nisu međutim bili nikada tako opasni kao ona dva spomenuta niti su podigli toliko buke. No i takvi pothvati bili su uvijek smjesta onemogućeni, a umišljeni »reformatori« smješteni u rang običnih redovnika.

Pa ipak ni ta čvrsta centralizacija ni skrajnja poslušnost, koja zahtijeva i nutarnje uvjerenje, da je ono, što se zapovijeda, najbolje, ni budna pažnja Družbe, da zapriječi svaki krivi korak svojih članova, sve to skupa ne priječi kod Isusovaca razvoj individualnosti. To je pače posebno svojstvo Družbe Isusove, da ona zna tako divno spojiti snažnu jedinstvenu formaciju sviju svojih članova po Duhovnim Vježbama i Ustanovama sa slobodnim razvojem osobnih sposobnosti svakog pojedinca. Zajednička izgradnja tako je čvrsta, da ne gubi snage ni izvan zajednice. Franjo Ksaver na pr. lutao je mjesece i mjesece osamljen indijskim prašumama i japanskim brdima, a ipak je u srcu živio u potpunom pravom duhu Družbe. Isto tako i bezbrojni misionari, što polaze na osamljene misijske postaje, gdje će rijetko imati zgode da se sastanu sa svojom subraćom, žive istim isusovačkim duhom, kao da bi bili u kojoj rezidenciji u Evropi. Uza sve to svaki Isusovac može da razvije svoje osobne sposobnosti do savršenosti. Ali valja znati, kakvu oni slobodu posjeduju pri usavršivanju tih vlastitih sposobnosti.

Družba broji veliki broj izvanrednih ljudi, koji su se odlikovali u raznim stvarima. Čovjek bi se ipak nadao, da će taj broj biti mnogo veći, nego doista jest. Petnaestgodišnja prvorazredna izvanredno duboka duhovna i intelektualna izgradnja morale bi, čini se, ipak dati cio niz velikih duhova, koji bi uživali sveopće priznanje i udivljenje cijelog svijeta. Ti veliki duhovi doista i postoje. Družba ih je puna. Samo što oni rade u zabiti, u sjeni. Oni ne teže ni za kakvom osobnom slavom, a za tim ne ide ni Družba. Ako im svijet izrazi priznanje i obaspe ih častima, to je samo slučajno i kao usput. Imao sam sreću, da se približim po-

kojnom O. de Grandmaisonu.[1] Bio je to snažan duh, velik učenjak, čovjek široka pogleda, pravi intelektualni vođa, čiji su savjeti posjedovali snagu zapovijedi. Kad se sjetim tog tihog redovnika, kojega je poznavalo samo malo ljudi, a s druge strane promotrim cijelo čislo »velikana«, kojima se klanja svijet, koje je milost države i raznih akademija zasula odlikovanjima, ne mogu se ustegnuti od smiješka. Opreka je uistinu smiješna. Kad sam upoznao prvi puta svu veličinu O. de Grandmaisona, bio sam skoro ljut, da on živi u takvoj skrovitosti. Danas uviđam, da je on na taj način izvršio mnogo veći utjecaj, ali na način, koji ljudi ovoga svijeta ne shvaćaju. Svojim duhom prožeo je on cio niz probranih ljudi, koji danas u javnosti vode i upravljaju svojim ugledom. Tako taj ponizni redovnik djeluje na svijet i danas, a djelovat će još dugo.

Isusovcu je glavna stvar, da se duše dižu k Bogu, pa stoga Družba upotrebljava za taj posao svoje najvrsnije sile. U njoj je apostolski cilj tako snažan, da će ona svoje članove, koji su vrsni na peru ili u govoru, radije upotrebiti za odgoju mladeži, nego da joj svojim pisanjem i govorima pronose slavu svijetom. Nije to znak nikakve sićušnosti već snage i moći. Isusovac se odriče svjetske glasovitosti i time bogato oplođuje svoj tihi rad i utjecaj na duše. On gleda, da i u najvećem radu usred vrtloga svijeta ostane, koliko je više moguće, zaboravljen i nezapažen kao kakav samostanac u tišini svoje ćelije. Baš u tome sretnom spoju samostanske osamljenosti i snažne aktivnosti i redovničkog odricanja i intenzivnog rada nalazi se jedan uzrok isusovačke moći. Za duhovno dobro više koristi osrednji rad čete vrsnih ljudi, koji rade u zabiti i zaboravi, nego li nekoliko blještavih karijera nekolicine pojedinaca. U Družbi postaje glasovit rezultat rada, a ne radnici. A to je dosta.

Isusovački samoprijegor, koji je od tolike važnosti u Družbinoj akciji za osvajanje duša, daje i radu pojedinog Isusovca neku posebnu snagu, koja prožima sve, svako njegovo djelo. On je jednom zauvijek prezreo tašte časti, glasovito ime, laskanje i kađenje ovoga svijeta i odlučio gledati samo na posao. Ali njegovo djelo, pa bilo ono obavljeno u skrajnjoj zabiti, ne gubi radi toga ni najmanje od svoje važnosti i takovu radu ne može nitko pametan štogod prigovoriti. Naprotiv baš takvi tihi radnici vrše najdublji i najopsežniji blagotvorni utjecaj. Sličan se pojav može vidjeti na pr. i u književnosti. Pisci, koje svijet za života nije nikad obasipao hvalom i odlikovanjima i koji nisu obeščastili svog

[1] O. Leonce de Grandmaison (* 1868. — Isusovac 1886. — † 1927.) bio je dug niz godina urednik poznate isusovačke revije u Francuskoj *Les Etudes*. Neko vrijeme bio je profesor teologije i stekao si velike zasluge na apologetskom polju. Životno mu djelo: *Jésus Christ, sa persone, son message, ses epreuves* objelodanio je u dva sveska njegov učenik O. Jules Lebreton D. I. O. L. de Grandmaison poznat je i kao odlučan protivnik i pobijatelj modernizma. (Nap. prev.)

pera ni svog života, da uz cijenu površnosti i besavjesnosti ugode zahtjevima niske svjetine, vršili su često puta silan utjecaj na buduća pokoljenja. Neki od njih odgojiše svojim djelima duhove, koji su poslije drmali svijetom.

Isusovci su taj nevjerojatni zakon ljudskog uspjeha primijenili na nadnaravno polje. Svaki se redovnik bez sumnje trsi da izbjegne častima ovoga svijeta. No Isusovci, ljudi akcije, učiniše si to izmicanje od časti i slave zakonom i time dadoše svom radu neobičnu snagu. Oni usvojiše sistematski onu nevjerojatnu snagu, što je čovjek stiče time, da se sažalno smije svim svjetskim djetinjarijama. Radi toga ne da se njihova moć ni iscrpsti ni saviti ni slomiti. Oni ne prodaju svojih principa ni za kakvu čast ili odlikovanje. Ta doista čudna neovisnost, koju si oni usvajaju dan na dan vježbom u poslušnosti, razdražuje velikane, koji misle, da drmaju svijetom. Stoga je bez sumnje i to jedan razlog, zašto toliki mrze i progone Družbu Isusovu.

Isusovci su ne samo snažno formirani i oboružani neovisnošću. Oni su također neobično povezani međusobno. A veže ih zajednička ljubav prema Družbi. Oni su vrlo neovisni jedan o drugome u osobnom prosuđivanju ljudi i stvari, također unutar redovničke zajednice. Ali čim osjete, da je ugrožena Družba, svi su kao jedan spremni na njezinu obranu. Znadu oni dobro, što su Ustanove — ta sami ih dnevice proživljuju i na sebi ostvaruju. Stoga su i ono nekoliko pokušaja, što zaprijetiše temeljima Reda — Rodríguez, Mariana — samo još više učvrstili tu ljubav i vjernost prema Družbi. Tom zajedničkom osjećaju solidarnosti pridonosi i duboko poznavanje, što ga poglavari imaju o svakom članu Družbe, kako smo spomenuli. Odatle ona sigurnost u biranju i doznačivanju poslova pojedincima. Bilo je zacijelo oduvijek ljudi, koji su bili sretne ruke u biranju ljudi za svoje pothvate. No oni su posjedovali većinom neku izvanrednu intuiciju. U Družbi naprotiv svaki Provincijal i svaki mjesni poglavar ima siguran sud o intelektualnim i moralnim sposobnostima svakog člana, kao što ga ispovjednik može imati o stanju osobe, koja se kod njega stalno ispovijeda. Tako on i bez genijalne intuicije može ipak da genijalno i pravo primjenjuje Ignacijevo pravilo, po kojemu treba ljudima dati posao, koji im baš odgovara. Učinit će se bez sumnje gdjekada i koji krivi korak. Tomu se na ovom svijetu nikada ne da posve izbjeći. No to se događa u Družbi rijetko. Suvišno je naglasiti, da mogućnost tako sretnog raspoređivanja sila i poslova, što jedni drugima odgovaraju, daje zajedničkoj akciji neobičnu snagu.

Družba je čudesno aktivan Red i pun života. Ta se činjenica oduvijek neobično duboko doimala sviju posmatrača. Već prvih godina njezinog opstanka pričinja se njezin rad kao kakva vojnička navala. Isusovci ne škrtare svojim silama, dok ne klonu. Ignacije na pr. zove O. Fabera iz Španjolske u Rim, da radi za

Tridentski sabor, i ovaj, iako iscrpljen, kreće hitno u Vječni Grad i plaća tu poslušnost životom. A sve to radi svoga dvostrukog načela: *univerzalnost i pokretljivost*, koje oni primjenjuju sa svim žarom. Jedno se djelo osniva za drugim po cijelom svijetu u naše vrijeme kao i prije četiri stotine godina. Ne zanemaruje se ni jedna vrsta apostolata. Ipak su im najomiljelija djela: davanje duhovnih vježba, koje se danas šire više no ikad prije, te držanje pučkih misija. Po njima zahvaćaju Isusovci duboko u šire mase i pridižu ih iz duhovne pospanosti, u koju ih potiskuju jednoličnost i brige svagdašnjeg života. Glavna su im sredstva u tom poslu ispovijedanje i propovijedanje, navlastito o posljednjoj svrsi čovjeka, kako ih naučiše Duhovne Vježbe. Da preporođeni duh ne zapane iza njihova odlaska i opet u staru kolotečinu, ostavljaju oni iza sebe, ako je moguće, po koju Marijinu Kongregaciju, da ova nastavi započeti rad i drži narod neprestance u vezi s misionarima. Radi te svestranosti u apostolatu i žilavosti u radu čine oni u narodu utisak, kao da su u isto vrijeme posvuda prisutni.[2]

Bit će dobro, da istaknemo također i značajke isusovačke djelatnosti. Mora da se njihov rad u nečem razlikuje od načina rada drugih katoličkih Redova, kad ih njihovi neprijatelji toliko napadaju baš radi njihovih metoda i ovijaju im djelatnost najbesmislenijim bajkama. I doista isusovački rad pobuđuje ponajprije dojam, da je on pravo pogođen. To je rezultat brižnog nastojanja oko toga, da se prilagode svima ljudima. Njihov je cilj uzvišen, nadnaravan i baš zato ispituju oni uvijek, dokle sežu ljudske sile. S druge strane opet ne stavljaju oni pred sve ljude bez razlike nebotične vrhunce kršćanske savršenosti, jer znadu, da bi ih to samo napunilo malodušnošću i odbilo, već im pokazuju sve ono u katoličkoj nauci, što privlači siromašne, slabe ljude. Stoga je fran-

---

[2] Sve se te odlike isusovačke akcije živo dojmiše Augusta Comtea. Taj otac pozitivizma divio se izvanredno Družbi, pa je u svoj pozitivistički kalendar unio također i imena Ignacija, Franje Ksavera i Bourdaloue-a. Kad je pred konac života izgubio duševno ravnovjesje i počeo težiti za tim, da zavlada cijelim svijetom, dođe na čudnu zamisao. Da ostvari svoje planove o sveopćem gospodstvu, odluči da učini savez s Družbom. U tu svuhu napiše pismo tadašnjem Generalu O. Beckxu i stavi mu slijedeće prijedloge: Isusovci će se nazvati Ignacijevcima, General koji već 300 godina zapravo vlada Katoličkom Crkvom, uzet će službeno naslov Pape, Papa će biti rimski knez-biskup i nastanit će se u Parizu, Comte i General vodit će zajedničkim silama boj proti protestantizmu, deizmu i skepticizmu.

Comteov poslanik Sabatier posjeti doista Generala u Rimu. Primio ga je francuski asistent O. Rubillon, koji uostalom nije poznavao Comtea ni po imenu. O. Rubillon uljudno ali jasno rastumači Sabatieru, da su Isusovci redovnici, da oni nemaju posla s politikom i da o kakvom savezu s jednim ateistom nema ni govora.

Nije potrebno spomenuti, da O. Beckx nije tom neumjesnom prijedlogu posvetio ni najmanje pažnje. Primjerak *Pozitivističkog katekizma,* što mu ga je Comte bio poslao, našao je netko poslije u bilioteci u onakovom stanju, kako je prispio. Nitko nije smatrao vrijednim, ni da ga razreže.

Taj je primjer smiješan, ali pokazuje, kako »isusovačka moć« ima na neke ljude upravo nevjerojatan utjecaj.

cuski pisac Joubert lijepo rekao: »Kad otvorim knjigu kojeg Isusova, nalazim, da je tu sve odmjereno, vedro i napisano po zdravom razumu.« Tkogod se uteče kojem Isusovcu, bio to čovjek dobre volje, koji se želi popraviti, ili duša izmučena nutarnjim nemirom, svi smjesta osjećaju, da još nije sve izgubljeno, da se sve dade još »popraviti«, da se i oni mogu uz milost Božju spasiti svojim slabim silama i da se za to ne treba baš lupati oštrim kamenom u prsa ni hraniti se skakavcima. Isusovac zna pridići, utješiti, ohrabriti i to radi toga, što razumije teške prilike u kojima živi većina ljudi, i jer zna, da obične duše dolaze samo malo pomalo do konačne pobjede nad strastima. Na taj način otvara si on put do svakog srca. Ne popušta on ni mrvu od načela, ali računa, da je princip postavljen za čovjeka, a ne za kakvo nadzemaljsko biće, pa da se stoga mora razumno tumačiti. To dobrostivo postupanje s ljudima vrelom je blagoslovnih uspjeha isusovačkog apostolata, no ujedno je i uzrokom, da ih toliki ljudi vole, a drugi naprotiv mrze.

Prema duhu svoga Reda hvataju se Isusovci svega, što može pomoći dušama. Pa tako oni znadu iskoristiti na spas duša i na slavu Božju i svete Crkve također i stvari, koje po sebi pripadaju zapravo svijetu. Vidjeli smo već, kako oni usvajaju u misijama običaje i obrede raznih naroda, da ih po njima privedu k Bogu. U Evropi, u modernoj civilizaciji umiju oni privesti i moderne ideje i modu i zabave, sve, da služi glavnoj svrsi cijeloga svijeta: slavi Božjoj. Držim, da se baš tu nalazi glavni razlog, na koji se i nesvijesno misli, kad se govori o isusovačkoj moći. Oni se laćaju razborito, vješto, s uspjehom svakovrsnih sredstava, ne zabacuju pače ni čisto svjetska sredstva — razumije se, ako nisu u sebi zla — i time stvaraju neki jaki duboki, a ipak skroz na skroz krivi utisak, da teže za svjetskom vlašću. Ljudi ovoga svijeta vide, da se oni u svom apostolatu služe i zemaljskim sredstvima, pa im radi toga pripisuju zemaljske ciljeve, jer ne mogu da shvate ni da vide nadnaravnu svrhu, koja jedino lebdi Družbi pred očima. Ti ljudi ne pomišljaju, da bi Isusovci morali već odavno iščeznuti s lica zemlje, kad bi težili za kakvim vremenitim dobrima. Ta oni su od svoga početka predmetom neprestane mržnje i progona. Proti njima rotili su se i kraljevi i parlamenti i sveučilišta, a nažalost katkada i po gdjekoji Redovi Katoličke Crkve. Od svih tih napadaja i urota spasio ih je, a spasava ih još i danas, njihov nadnaravni cilj, za kojim teže u svemu svom radu. Ta je nadnaravna svrha uzrokom, da ih neprijatelji ne mogu nigdje zateći i ni za što prihvatiti. Radi toga ih je tjeskobna mašta orisala kao ljude, što rade potajno, podlo, u tami, koji su »napola lisice, napola vuci«, kako ih nazva čudak Béranger. Ljudi traže cilj njihova rada na zemlji, a tu ga nema; istražuju njihove osnove u svim pravcima samo ne tamo, gdje bi ih jedino mogli otkriti: u Principu i temelju Duhovnih Vježba. Jer sva se njihova djelatnost svodi na jedno: svijet je stvoren radi Boga i za Boga.

Posve je naravno, da su Isusovci oduvijek gledali, kako bi dobili utjecaj na ljude, što upravljaju svijetom. Pri tom su se jednostavno držali osnovnog zakona apostolata i uopće rada. Uz pojedince i rad oko njihova duhovnog dobra postoji i društvo, koje također ima svoje duhovne potrebe. A tim se potrebama može doskočiti samo time, da se duhovno utječe na središte društva. Stoga su Isusovci često preuzimali službu ispovjednika na kraljevskim dvorovima. Težak je to bio i delikatan posao, neprestano brođenje između litica. Njihov je utjecaj u tom apostolatu bio bez sumnje velik, ali ta služba nije bila ni najmanje privlačiva. Tražio se tu herojski samoprijegor. Tko se želi o tom osvjedočiti, neka samo pogleda pobliže, u kakvim se prilikama nalazio na pr. O. de la Chaize, ispovjednik Ljudevita XIV. Između bezbrojnih teškoća, evo samo dvije, doista »ugodne«. Kralj je imao više ljubavnica i nije ih se htio otresti, a zatim zagrijavao se i branio galikanizam, proti kojemu se svom silom borio Rim. Svake godine moralo se staviti mučno pitanje kraljeve uskrsne ispovijedi i Pričesti. Radilo se tu ne samo o duši Ljudevita XIV. već i o sablazni tolikih njegovih podanika. O rješenju galikanskog problema ovisio je opet opstanak Družbe u Francuskoj i dobro Crkve, već prema tome, da li će galikancima biti udovoljeno ili ne će. U jednu ruku nesretno, a u drugu ruku opet blagotvorno istovjetovanje države s kraljevom osobom zadavalo je O. de la Chaize-u bez prestanka stotinu neprilika. Da li je on uvijek pogodio pravi način, to je druga stvar. Taj primjer pokazuje međutim dostatno, kako su slične apostolske službe bile važne, a ujedno i teške. Isusovci su ih primali samo stoga, što su u njima vidjeli moćno sredstvo u radu za općenito dobro Crkve. U istom je pravcu radio ispovjednik cara Ferdinanda I., O. Lamormain. Prema uputama iz Rima trudio se dugo i s uspjehom, da izmiri katoličke vladare. Njegovom zaslugom stupile su Austrija i Bavarska za vrijeme Tridesetgodišnjeg rata u savez. O. Lamormain bio je jedan od najmoćnijih papinskih legata XVII. vijeka, »crni kardinal«, kako su ga nazivali.

Primjer O. Lamormaina i mnoge druge njegove redovničke subraće — OO. Cotton, Bécan ... — pobudiše sumnju, da se Isusovci bave politikom. Ponajprije čovjek mora biti ili ograničen ili podmukao, da uzmogne od Crkve ili njezinih sposobnih organizacija zahtijevati, da se ne smiju zanimati za politiku ili utjecati na nju. Pa što je zapravo politika? Organizacija jedne zemlje. A internacionalna politika? Organizacija međunarodnih odnosa. Crkva ima na ovom svijetu duhovnu zadaću i baš radi nje ne smije biti ravnodušna ni prema nacionalnoj ni prema internacionalnoj politici. Jer skrene li koja od njih s pravog puta smjesta je ugrožena i njezina misija. Što je zapravo radio O. Lamormain, kad se korisno služio svojim diplomatskim sposobnostima? Borio se za interese katolika u Evropi. Osim toga, kao i sva druga ljudska djela, mora se i politika ravnati po moralnim načelima. Radi te bitne podložnosti moralnom zakonu morali su Isusovci kao kraljev-

ski ispovjednici nužno davati savjete s moralnog stanovišta o općenitom pravcu državne politike, o političkim odnosima s ovom ili ili onom stranom državom. Uostalom O. Lamormain kao i O. de la Chaize i svi drugi Isusovci ispovjednici kraljeva, živjeli su izvan kraljevskog dvora kao i ostala njihova subraća i nisu nikada dovolili, da im se iskazuje kakva čast, niti su htjeli prisustvovati dvorskim svečanostima.

Isusovci su na tom polju stekli još veći utjecaj radi dostojnog držanja svoje subraće kraljevskih ispovjednika. Ti su svojim odlučnim odbijanjem svih časti i odlikovanja znali sačuvati nutarnju slobodu i neovisnost prema svjetskim vlastodršcima, a s druge strane ostati u potpunoj podložnosti prema svojim redovničkim poglavarima. Oni su bili jednostavni redovnici Družbe Isusove, koji su radili na kraljevskom dvoru, kaošto bi radili kao prefekti u kojem kolegiju ili kao misionari u prekomorskim krajevima, spremni svaki čas da se na prvu zapovijed prihvate bilo kojeg drugog posla. U Družbi nije bilo ni kardinala Richelieu- ni Mazarin-a ni ikakvih drugih samostalnih, neovisnih političara velikoga stila. Isusovci su se prihvaćali diplomacije, jer su ih crkveni poglavari radi njihovih sposobnosti na to silili radi dobra cijele Crkve. Oni su bili u katoličkoj Španjolskoj prije revolucije od 1931. na mnogim intelektualnim, znanstvenim i socijalnim mjestima nenadomjestivi. Te su službe vršili, jer se nije našlo drugih sila, a primali su se općenito svakog posla, kojim se dalo učiniti nešto dobra. Uz druge redovnike vršili su oni često puta poslove, koje svjetovno svećenstvo nije moglo obavljati. Iza zakona o njihovom izgonu iz Španjolske 1931. zapovjedila im je španjolska vlada pod prijetnjom kazne, da moraju nastaviti s poučavanjem u nekim školama, jer se nije moglo naći nikoga, tko bi ih mogao nadomjestiti.

Najobičnija je objeda proti Družbi, da su njezini članovi diplomati, i to lukavi, prepredeni diplomati. Ponajprije oni nisu nikakvi lukavi diplomati, već diplomati u posve naravnom smislu riječi. Neki se od njih u tom odlikuju, drugi ne toliko, ali malo ih je, koji bi bili baš posve nevješti. Oni se služe tom svojom sposobnošću, kad zatreba, a u njihovom opsežnom radu potrebno je to često. Da ta diplomacija mora biti u najviše slučajeva tajnom, razumije se već iz same definicije diplomacije. Uostalom tako opsežan apostolat, što obuhvaća sve moguće stvari i sve zemlje svijeta, kao što ga vrši Družba, zahtijeva već sam po sebi rezerviranost i posebnu razboritost. I to radi bezbrojnih i mnogostranih obzira, na koje valja paziti u sličnom poslu. Ako je ta razboritost prešla katkada i u opreznost, koja će se gdjekome učiniti možda i pretjeranom, i ako oni vješto i neopazice znadu ukloniti iz svojih poslova po koju stvar, koju bi ograničenost ili zloba mogla iskoristiti proti Družbi, krivi su tome sami njihovi brojni neprijatelji, koji sistematski idu za tim, da iznakaze i ozloglase i najnevinije korake bilo kojeg Isusovca. Paklenska mržnja i urotnička moć

uspjele su, da 1773. istisnu ukinuće Družbe, a iza njezina uspostavljenja 1814. do danas bila je ona gotovo svako četvrt stoljeća gonjena iz ove ili one države, navlastito iz Francuske i Španjolske. Posve je onda naravno, da takav Red mora upotrebiti sve moguće mjere opreznosti i ukloniti sve, što bi mu moglo naškoditi. Isusovačka je dakle diplomacija posve naravna razboritost. I stoga je već i proti zdravom razumu sistem, što se aplicira u mnogim zemljama, koje bacaju preko granice svakog Isusovca, čim se pojavi, a kad ga strpaju u prisilnu zabit, već strepe, da ne snuje možda kakvu crnu urotu.

Podle klevete i žestoki napadaji na »isusovačku moć« samo su bez sumnje još više učvrstili njihovu snagu. Ta ljudi moraju napokon i preko volje postati moćni, kad ih počnu svi držati takovima i radi toga ih napadati. A kad ta moć doista i postoji, ograničenih vikača naći će se još lakše. Međutim pogleda li tko izbliže svu nevjerojatnu množinu podlih knjiga i knjižica, što već četiri stotine godina hoće da potkopaju Družbu, mora se upravo snebivati, tako je sve to plitko. Ja se ne čudim samo toj površnosti, naivnosti i zlobi, već i tome, da su se Isusovci uopće udostojali da tako obilno odgovore tim sićušnim i sažaljenja vrijednim piskaralima. Ali i od najbesmislenije klevete ostaje uvijek po nešto, reći će mi oni. To je istina, ali, ali... Držim, da se time samo uveo neki običaj, da ljudi ne mogu više govoriti o Družbi osim sa stanovišta napadaja ili obrane. A to, mislim, nije baš najsretnija stvar. Držim također, da pobijanje kakova djetinjasto budalastog i glupog apokrifa, kao što su na pr. Monita secreta — Tajne upute — ne će nikada obratiti ograničenu i zlobnu čeljad, koja je odlučila vjerovati u te podle klevete, jer im dobro služe. Proti drugim napadajima opet najsilnija je obrana sama nutarnja i vanjska povijest Družbe.

Svi se protuisusovački spisi trude da pripišu Družbi kao takvoj neke pogreške, zablude ili slabosti kojeg njezinog člana. Najradije običavaju pograbiti i što više istaknuti pogreške kojeg Isusovca, koje se ne daju poreći, a koje kao da proizlaze iz samog temeljnog smjera Družbe. Dogodilo se doista, da je po koji Isusovac pogriješio u stvarima, koje su inače Družbina odlika. Neki su na pr. išli možda predaleko u nastojanju oko prilagođivanja. O. de la Chaize opet, čini se, pogriješio je u tome, da je bio previše popustljiv. Tako barem sudi vrsni Družbin povjesničar O. Brou.[3] Opisujući on, kako je Otac Cotton bio možda previše popustljiv prema Henriku IV., veli, da je O. de la Chaize-a još teže ispričati. Evo kako je to bilo. Ljudevit XIV. opterećivao si je dušu neprestanim preljubima, a O. de la Chaize je držao, da mora nastojati, kako bi tu ranu izliječio malo po malo strpljivošću i blagošću, radije nego strogošću, koju je prepustio odlučnim i jasnim pro-

[3] O. Alexandre Brou, *Les Jésuites et la légende*, svez. I. str. 368.

povjedima O. Bourdaloue-a. Istina je, O. de la Chaize je uskraćivao odriješenje doklegod se kralj nije htio rastaviti od priležnice, ali on nije imao često puta junaštva, da se direktno opre Ljudevitu XIV., već je gledao, da ga drugi ispričaju, kao da je bolestan, pa da stoga ne može doći i saslušati kraljevu ispovijed. Tako je on namjeravao sačuvati na dvoru utjecaj, koji je upotrebljavao uistinu isključivo na duhovno dobro Crkve. Mislio je, da je bolje postupati u toj delikatnoj stvari blago, nego strogo. Strogost bi mogla prouzrokovati ne samo vječnu propast Ljudevita XIV., nego bi mogla lako izazvati i rascjep u francuskoj Crkvi, u kojoj je i onako bjesnio galikalizam, a bio bi u opasnosti i opstanak Družbe u Francuskoj. Stvar dakle nije bila baš tako jednostavna, pogotovo kad je on inače mogao učiniti toliko dobra svojim moćnim utjecajem. Uza sve te i druge isprike, što bi se mogle navesti na obranu O. de la Chaize-a, bilo bi ipak bolje, da se on poveo za odlučnim i otvorenim O. Bourdaloue-om.

Povjesničar međutim ne smije prosuđivati cijelu jednu ustanovu osamljenim djelima pojedinaca. Kakva je ona doista u sebi, dade se zaključiti samo iz stalnog njezina općenitog držanja te iz djela i izjava njezinih vođa. On se isto tako ne će sablazniti ni nad tim, da su Isusovci g. 1682. pristali na galikansku izjavu, koju je i sam Rim trpio sve do 1870., već će se prije diviti, da su se Isusovci toliko opirali galikanizmu i to u vrijeme, kad su bili u škripcu između parlamenta i sveučilišta, kad su ih sa svih strana napadali i kad im je opstanak ovisio još jedino o kraljevoj milosti, koja je također bila vrlo nestalna. U tako teškim prilikama bilo bi ludo htjeti glavom kroz zid. Divno je u Družbi Isusovoj i to, da zablude pojedinih njezinih članova, koje njezini neprijatelji iznakaziše i uvećaše, te napraviše od njih strahovite urote proti državi, i koje je Družba uvijek smjesta osudila, nisu nikada ometale blagoslovan tok njezina apostolata. Znak je to, da ona crpi snagu odozgor i da je prožeta skroz na skroz nadnaravnim duhom.

Univerzalnost akcije, centralizacija uprave skupa s bezuvjetnom poslušnošću, skrajnje samoodricanje, bratska solidarnost i ljubav prema Družbi, spretnost u biranju sredstava u radu, prezir časti, novisnost i nutarnja sloboda prema cijelom svijetu, to su eto, držim, glavna vrela isusovačke moći. Ta se moć dade lako svesti na dvije temeljne stvari: na nutarnju formaciju — Duhovne Vježbe — i na organizaciju — Ustanove. Po toj organizaciji, koja je isto tako skroz na skroz prožeta duhom Duhovnih vježba, dolazi nutarnja formacija do svoga potpunog, nikada oslabljenog izražaja. Tu mi dolazi na pamet jedna konferencija, što ju je 1925. organizirao neki pariski klub, koji pozivlje svakovrsne ljude, da iznesu svoje mišljenje o ovoj ili onoj stvari. Tri hiljade osoba, ponajviše bezvjerci i anarhisti, skupilo se u dvorani Wagram u Parizu i bučno raspravljalo. Na pozornici se pokaza napokon nezaboravni O. Leonce de Grandmaison. Bez zvučnih fraza, bez namještenog držanja, bez traženih kretnja tekle su jednostavne,

privlačive, ali snažne riječi iz usta toga potpunog Isusovca. Govorio je samo desetak minuta o Onome, koji je duša Družbe i srce cijeloga kršćanstva: o Isusu Kristu. Zadivljeno slušale su te tri hiljade u pobožnoj tišini njegov kratki govor, pun intelektualnog i ascetskog iskustva. Kad je govornik završio, burno pljeskanje izrazilo je oduševljenje slušateljstva. O. de Grandmaison povratio se na svoje mjesto i sjeo nepomično, zatvorenih očiju i skrštenih ruku. On se već bio povukao u sobicu svoje duše kao u kakvu samostansku ćeliju. Oni, koji su bili kadri da se od oduševljenog pljeskanja uzdignu do razmišljanja, morali su osjetiti, da ih je tom zgodom ganulo spoznanje, da je tu pred njima bljesnuo dinamizam neke posebne nutarnje formacije.

To je dakle glasovita tajna isusovačke moći, tajna, koju njihovi neprijatelji već kroz stoljeća traže posvuda, samo ne tamo, gdje jest. Ta je tajna jasno izražena u Duhovnim Vježbama i u Ustanovama. Ozbiljan povjesničar, koji je iskreno istražio sve dokumente, doći će nužno do istog zaključka, koji jedini može riješiti tu zagonetku. Na koncu ove studije želio bih još otkriti neprijateljima Družbe *jedini način,* kako da doskoče toj isusovačkoj moći: nek rade bolje ili barem tako dobro kao Isusovci! Ne moram biti nikakav prorok, ako ustvrdim, da se Isusovci ne će takovu natjecanju ni najmanje usprotiviti.

Gotovo sam zaboravio glavnu stvar: progonstva, koja su u nadnaravnom radu najuspješnije sredstvo do moći, znak istine i zalog uspjeha. Isusovci su to osjetili više nego ikoja druga kršćanska organizacija na svijetu. Progoni, klevete, zlobna izrugivanja padali su po njima, a padaju i danas, kao tuča. Za petama im vreba neprestano mogućnost izgona iz domovine. Kojagod država odluči protjerati redovnike, počima bez izuzetka s Isusovcima. Isusovci moraju imati uvijek spreman putni kovčeg. Oni su ipak sretni i veseli radi toga. Ignacije je živo želio svome Redu progonstva, taj časni ures i znak posebne ljubavi raspetog Spasitelja. I njegova molba bi obilato uslišena. Njegovi duhovni sinovi kao i on nalaze u gorčini progona i izgona neizrecivu slast. Plod je to one divne odluke, kojom su svijesno i jednom za uvijek izabrali rad i patnje za Isusa Krista. Sve im je drugo svejedno. Što više, oni znadu, da se iz te neprestane smrti rađa život!

Gaetan Bernoville

S puta u Chartres...

»PLAVOJKA MODRIH OČIJU« . . .

U francuskom gradiću Chartres, pred majkom gotskih katedrala, osjećaš da te neizmjernost umjetničke koncepcije mrvi, a kad stupiš u nju, nebesko modrilo šarenih prozora stvara atmosferu obasjanu mistikom koja te uzdiže, . . .

Tko ju je stvorio? Tko je znao pronaći krasno modrilo njenih očiju, njezin vitki stas? A tek dušu?

Kad je koncem XII stoljeća ta krasna tvorevina bila požarom uništena, pohrlio je narod sa svih strana da Majci Božjoj stvori novo sklonište, nov dom.

Jesu li to bile družbe slikara i kipara, koji su hodali od mjesta do mjesta zajedno s monasima i zidarima? Jesu li dolazili iz tironskog (Tiron) benediktinskog samostana, koji je bio osnovao kod Chartres-a sveti opat Bernard (jer se i njegovo ime nalazi u Gospinom nekrologu među dobročiniteljima)? Nitko ništa nezna. Radili su ponizno i bezimeno . . .

Ali o dušama tih umjetnika znamo mnogo! Radili su samo u stanju milosti. I obični radnici morali su pri gradnji ove veličanstvene bazilike biti čista srca.

Teško bi nam danas to bilo vjerovati, da nema autentičnih dokaza i sigurnih dokumenata, koji to posvjedočuju:

Leopold Delisle u rukopisu 929 (fond français) u Bibliothèque Nationale u Parizu pronašao je pismo opata Saint-Pierre-sur-Dive; Jehan le Marchant je u XIII vijeku preveo na francuski jezik latinsku knjigu o Gospinim čudesima, koja se nalazi u Vatikanskoj biblioteci; u benediktinskim ljetopisima nalazimo o tom mnogo poslanica. Sve ovo nam priča o tome, kako je, poslije požara, bilo sagrađeno Gospino svetište.

Tada se dogodilo nešto uzvišeno. Bila je to križarska vojna, kakve se nikada nije vidjelo. Više se nije radilo o tome da se sveti Grob istrgne iz ruku nevjernika ni o borbi protiv ljudi, protiv vojske, na bojnom polju. Trebalo je stupiti u borbu protiv neba, napasti ga i pobijediti ga ljubavlju i kajanjem. I nebo se priznalo pobijeđenim; anđeli su se, s posmjehom na ustima, predali; Bog je »kapitulirao«, i, u veselju svog »poraza«, otvorio je riznice svojih milosti, da ih ljudi plijene.

U isto vrijeme je to bila, pod vodstvom Duha Svetoga, borba protiv materije, borba naroda na terenu, jer je pošto poto htio spasiti Djevicu bez skrovišta kao onog dana, kada joj se rodio Sin.

Betlehemske jaslice su bile samo hrpa pepela. Marija je bila prisiljena da luta gonjena hladnim vjetrom po smrznutim poljanama francuske pokrajine Beauce. Zar da se poslije dvanaest stotina godina ponove isti događaji: bešćutne obitelji, negostoljubive gostionice, prepune sobe?

U Francuskoj su ljudi onda ljubili Madonu kao svoju prirodnu roditeljicu, kao pravu majku. Kad se doznalo da Ona luta, protjerana od požara, tražeći drugi ležaj, svi su se uzbunili i rastužili; i to ne samo u okolici Chartres-a, nego i u orleanskom kraju, u Normandiji, u Bretanji u okolici Pariza i u sjevernoj Francuskoj; narod je prekinuo svoje poslove, napustio svoje stanove, da joj pritekne u pomoć; bogataši su donijeli svoj novac i svoje dragulje; vukući sa siromasima kola dovozili su žito, ulje, vino, drvo, kreč, sve što može da posluži za ishranu radnika i za izgradnju crkve. Bila je to neprekidna povorka, spontano seljenje naroda. Svi su putovi bili prepuni hodočasnika, muškaraca i žena, koji su vukli čitava stabla, potezali snopove greda, gurali dvokolice uz jecanje bolesnih i kljastih, koji su sačinjavali svetu povorku. Ti veterani patnje i nepobjeđeni legionari bola morali su pomoći blokadu nebeskog Jeruzalema, tvoreći zaštitnicu i podržavajući napadače potporom svoje molitve.

Ništa nije moglo zaustaviti nalet ovog mnoštva u pokretu, ni močvare, ni rupčage, ni besputne šume, ni duboke rijeke. I . . . . jednog jutra, sa svih strana obzorja, izbili su pred Chartres.

Opsada je započela: dok su bolesnici trasirali prve jarke svojim molitvama, dotle su zdravi podigli šatore. Tabor se je unaokolo proširio na više milja, i svake večeri bi na kolima zapalili voštanice te tako pretvorili pokrajinu Beauce u zvjezdano nebo.

Izgleda nevjerojatno — a ipak je utvrđeno dokumentima iz tog vremena — da su se ove horde staraca i djece, žena i ljudi, u tren oka disciplinirale. A ipak pripadali su oni svim društvenim slojevima: bilo je vitezova i otmenih dama; božanska ljubav je bila tako jaka da je poravnala sve razlike i porušila sve kaste; vlastelin je s pučaninom upregnuo nosiljku i tako su pobožno vršili ulogu tegleće marve; patricijke su pomagale seljakinjama miješati žbuku i kuhale su s njima; svi su živjeli u jedinstvenoj slozi bez predrasuda; svi su pristali da budu samo radnici, mašine, leđa i ruke. Sve se tu radilo bez mrmljanja, pod vodstvom graditelja, koji su izišli iz svojih samostana da vode veliko djelo.

Nikad nije bilo pametnije i jednostavnije organizacije. Ljudi, izišli iz samostanskih ćelija, postali su, da tako kažem, intendantima ove vojske: pazili su na podjelu živežnih namirnica, pobrinuli su se za higijenu šatora i za zdravlje čitavog logora. I ljudi i žene bili su samo krotko oruđe u rukama gospodara, koje su sami izabrali. Ovi su se pak pokoravali samostanskim zadrugama, koje su se podvrgavale čudotvornom biću, nepoznatom geniju, koji je zasnovao nacrt katedrale i upravljao sveukupnim radom.

Da do toga rezultata dođu svi ti ljudi, morali su imati divnu dušu. Svaki je od njih vukući kola i miješajući žbuku smatrao taj teški i skromni posao plemenitim, kao djelo odricanja i pokajanja, ali i časnim; a nitko nije bio tako nepromišljen da bi dodirnuo građevni materijal Blažene Djevice, a da se prije toga nije pomirio sa svojim neprijateljima i ispovjedio. Oni koji su oklijevali da poprave svoje krivice, koji su nerado pristupali sakramentima, bili su smjesta odaslani, protjerani kao nečisti stvorovi od svojih drugova i od vlastite obitelji.

Svakog dana već u zoru pristupalo se poslu, koji su poslovođe bili odredili. Jedni su kopali temelje, odstranjivali razvaline, drugi su u masama išli u kamenolome, osam kilometara od Chartres-a, i tamo su odvaljivali goleme komade kamenja, tako teške, da ih ni hiljadu radnika nije moglo maknuti s ležaja; a dizali su ih do vrha brežuljka, na kojem se imala uzdizati buduća crkva.

Kad bi se ova mučaljiva stada iscrpljena i satrvena zaustavila, onda bi se čule molitve i pjevanje psalama; bilo ih je koji su plakali nad svojim grijesima, zazivali Gospino milosrđe, udarali se u prsa i jecali u naručju svećenika koji su ih tješili.

Nedjeljom su se potezale procesije s barjakom na čelu, a ulicama, koje je stvorila vatra voštanica, provejavao je gromki pijev hvalospjeva; čitav je narod na koljenima pribivao obredima a bolesnicima su prinosili u velikom slavlju relikvije.

Međutim su vjernici molitvama nastojali da uzdrmaju zidine božanskog grada; sve žive sile vojske su se ujedinile da, na jednom mjestu jurišajući, prodru u grad.

I tada se Isus pobijeđen tolikom poniznošću i tolikim posluhom, satrven od tolike ljubavi, predao, te dao vlast svojoj Majci: čudesa su se pojavljivala sa svih strana. Doskora su barake bolesnika i sakatih poustajale: slijepci vide, uzeti se šeću, vodom nabubreni su se slegli, ljudi bolesna srca trče.

Ovakva su se čudesa stala danomice javljati, kako nam o tome pričaju latinski manuskripti iz Vatikana.

Stanovnici jednog sela vuku pšenicu u kolima. Došavši na pola puta nađu se bez hrane i stanu tražiti kruha od bijednika, koji se sami nalaze u skrajnjoj oskudici. Blažena Djevica dođe u pomoć i sirotinjski kruh umnoži. Drugi pak putnici vuku kamenje, iznemogli zaustavljaju se na putu, a seljaci im izlaze u susret i pozivaju ih da se odmore nudeći im zamjenu i vino da se okrijepe. Hodočasnici ne puštaju svog tereta, ali prime vino. Na putu su se njime krijepili i davali ga bolesnicima kao lijek.

Isto tako jednom radniku, koji je tovario drva u kola presječe sjekira tri prsta. Drugovi su ga savjetovali da ih potpuno odsječe, ali svećenik koji ih je vodio usprotivi se tome. Malo iza toga Marija usliša njehove zajedničke molitve i prsti odmah zacijele.

Bretonici pak zalutali u noći na poljanama Beauce-a spaze pred sobom vatrene baklje: to Djevica sama poslije večernjice svake subote silazi u svoju crkvu, koju ljudi još grade i obasjava okolicu velikim sjajem . . .

Listine su pune ovakvih čudesnih doživljaja. »Ah, razumljivo je, kaže francuski pisac Huysmans,[1] zašto je ovo svetište toliko puno Nje; još se u njemu osjeća Njezina zahvalnost za privrženost naših otaca . . . pa napokon Ona neće da nas pogleda iz bliza bojeći se da se ne razočara.« . . .

★

I zbilja Ona ima pravo . . . Našlo se je mnogo finih duša koje su razumjele veliku i svetu poeziju ove jedinstvene zgrade. Huysmans, Rodin i Péguy su još u XIX racionalističkom vijeku znali shvatiti misterij najveće poezije. Ali danas? Francuska vlada nalazi za shodno da u Chartres-u osnuje vojni aerodrom i zračnu osmatračnicu na jednom od tornjeva.

»Njezina je nesreća što je lijepa« reklo bi se prema jednom španjolskom stihu.

Rodin je govorio da su potrebne čitave generacije da je shvate.

Današnja generacija ju je pretvorila u vojni objekt i u unosni cilj bombardera. Već 1918., kad joj je zaprijetila opasnost od avijona, htjeli su nadležni faktori da uklone barem stakla. Počeli su ih skidati u lipnju iste godine, a u studenom posao još nije bio obavljen. Znači, da bi danas, u doba najsavršenijih sredstava za ubijanje i rušenje, čitava katedrala mogla biti hiljadu puta srušena, tim više što je potrebna samo jedna bomba da popuca 7500 stakala (vitraux).

Teško je dakle razumjeti zašto se danas povečava taj aerodrom, tim više što mjesto nije najpodesnije baš radi tornjeva katedrale koji smetaju prolazu zrakoplova. Zbog toga je i postavljeno posebno osvjetljenje na sjevernom tornju, pa je plavojka modrih očiju — la flèche unique au monde — postala vojnom zgradom.

Vjekovi su sačuvali, prkoseći zubu vremena, ovu jedinstvenu tvorevinu ljudskog duha. Stvorila ju je, da tako rečem, krv ljudske duše u najvećem i najplemenitijem zanosu prema Bogu. Naš napredni vijek, ponosan na tako zvani progres, može je u svakom času srušiti, i to u najkrvoločnijem i najbezbožnijem ratnom naletu.

Francuski inžinjer, g. Carlier, kad već drukčije ne ide, nastoji spasiti bar stakla, tako da se u roku od 60 do 80 minuta, u slučaju rata, skinu i spreme. Za to bi francuska vlada morala iz-

[1] Ovaj je prikaz u mnogočem nadahnut njegovim poznatim djelom La cathédrale i spisom g. René-a Johannet.

dati 600 hiljada franaka. Na ovo se postavlja tragikomično pitanje: vlada koja je dodijelila 14 milijardi franaka u ratne svrhe, je li kadra izdati 600 hiljada franaka za jedno od najvećih umjetničkih djela Evrope?

U smjeru akcije g. ing. Carlier-a radi i francusko društvo Sauvegarde de l' art français.

★

Hodočasnici i turisti i danas rado zalaze u Chartres da se dive hramu Majke Božje i velikoj stvaralačkoj moći srednjevjekovnog čovjeka. Što misli ova katedrala kada nas gleda kako kao mravi vrvimo na podnožju njezinih zvonika? Svaki se vijek pred njom legitimirao. Čula je ona težnje i želje svih generacija od XII stoljeća. Vidi ona da se ni mi ne razlikujemo puno od svojih predšasnika, ali vidi također da nas je materija s tehnikom daleko dovela i kruto zarobila. Neprestano govorimo o kulturi i umjetnosti, napadamo barbarluk, pohađamo muzeje, ali kao da duha nemamo . . . Neprestano idemo prema uzvišenom, a uvijek tapkamo po materijalnom.

Madona je pred 800 stotina godina gledala radnike kako valjaju kamenje i drva po šumama oko Chartres-a, da iskažu svoju ljubav i poštovanje Majci Božjoj, a danas sluša zvukove savršenih bombardera i komande dobro uvježbanih podoficira . . .

prof. Dr. Krsto Spalatin

Odgojne svrhe

Predavanje na Bogoslovskoj Akademiji održano 27. II. 1938.

Očito je, da odgojitelj mora imati na umu spoznaju o onom, što hoće postići svojim odgojnim djelovanjem. Jer odgajati znači promišljeno, s namjerom djelovati. I opet je očito, da ono, što je svrha čovjeka, mora biti i svrha, ideal odgajanju. Prema svrsi odgajanja određuju se i odgojna sredstva, kojima se hoće postići odgojna svrha. Sva zbrka u odgojnoj literaturi, koja se svakim danom sve više gomila, dolazi otud, što ljudi nijesu složni u onom, što je glavno, u konačnoj svrsi čovjeka i prema tome u svrsi odgajanja. Tako je na pr. u Njemačkoj poslije rata u samoj jednoj godini izašlo preko 4.000 pedagoških knjiga. Znak, kako je stvar odgoja u poratnom čovječanstvu na slabim nogama; svatko hoće da mladež dobije za svoje životne namjere i ciljeve.

U Beču je izvršio samoubojstvo poznati njemački filozof Emanuel Wirth, suradnik mnogih njemačkih i stranih naučnih časopisa, starac od 72 godine. U pismu, koje je ostavio bratu filozof-samoubica kaže, da je stekao uvjerenje, da je sve na svijetu glupo i namješteno, da život nema cilja i da se stidi što je doživio toliku starost. Potpuno se slaže sa Schopenhauerom i da bi dokazao, kako je Schopenhauerovo mišljenje o životu ispravno on ide dobrovoljno u smrt« (»Večernja pošta« od 11. III. 1931).

Takovih očajničkih glasova bilo je uvijek, a i bit će ih do Sudnjeg dana. Kako je strašno, kad jedan Alexander v. Humboldt pod svoje stare dane veli, da ne zna, čemu je na svijetu; a Fridrik Veliki pred svoju smrt prizna: »Unde, ubi, quo — odakle sam, gdje sam, kamo idem?« Njemački pjesnik, židov, nesrećni Heine, koji je mislio, da će preživjeti kršćanstvo, ovako očajno vapije:

»O löst mir das Rätsel des Lebens,
Das qualvoll uralte Rätsel,
Worüber schon manche Häupter gegrübelt,
Sagt mir, was bedeutet der Mensch?
Woher ist er gekommen? Wo geht er hin?
Wer wohnt dort oben auf goldenen Sternen?
Es murmeln die Wellen ihr ewges Gemurmel,
Es wehet der Wind, es fliehen die Wolken,
Es blinken die Sterne gleichgültig und kalt,
Und ein Narr wartet auf Antwort.«

I Tolstoj u svojoj »Moja ispovijest« ovako očajno mozga:

»Prije nego se stanem baviti svojim posjedom... odgajanjem svog sina, pisanjem knjiga, treba mi znati, čemu to činim. Prije nego li znam — čemu, ne mogu ništa činiti, ne mogu živjeti.

Usred mojih misli na gospodarstvo, koje su me u to doba mnogo zaokupljale, najedamput mi glavom jurne pitanje: ‚Dobro, posjedovat ćeš 6000 jutara ... i 300 konja i što dalje? ...' I stajah nepomično i ne znadijah što da dalje mislim. Ili kad razmišljah o tom, kako da djecu odgajam, rekoh: ‚Čemu? ...' Ili kad mišljah na slavu, što će mi je moja djela pribaviti, rekoh: ‚Dobro, bit ćeš slavniji od Gogolja, Puškina, Shakespeare-a, Moliera, od svih pisaca svijeta — pa onda? ...' I nijesam mogao ništa, baš ništa odgovoriti ... I nema odgovora. Moj je život stao.«

Uz takove očajne i hladne krikove duše ljudske nailazimo i na ludo, djetinjsko brbljanje jedne Annie Vivanti, koja u svojoj pjesmi Ego, ovako pjeva:

»Dob moja? Još nemam punih dvadeset ljeta.
Cilj moj? Nepoznat mi još osta.
Teženje moje? Ništa. Vrijeme si kratim
Da se smijem, pjevam i zaljubljujem.«

Sve su te i slične izjave znak, kako čovječji razum sâm sobom teško dolazi do apsolutno sigurne spoznaje o svojoj svrsi. Ali može doći do moralne izvjesnosti o smislu i svrsi svojeg života. Ta su pitanja ljudi vazda nastojali rješavati. Kojim uspjehom, čut ćemo, ako se ukratko obazremo na povijest čovječanstva u njegovu nastojanju oko odgajanja.

Život je gibanje iznutra. On teče, struji. Taj je život davno, davno počeo. Najprije se javlja vegetativni život, za njim dolazi senzitivni, i najzad razumni život. Čovjek se kasno javlja na pozornici ove zemlje, poslije tercijalnog doba, i javlja se odmah kao homo sapiens. Mi se danas toliko ponosimo svojim iznašašćima, a ipak je pravo doba iznašašća ne naše, nego naših davnih predaka, jer su oni postavili temelje. A kako znamo, najteže je temelje postavljati. Kad se zgradi postave temelji, časkom se ona diže i u velike visine. Naš je posao mnogo lakši, jer se služimo hiljadugodišnjim tečevinama.

Život je, kako rekosmo, gibanje. A ono što se giba, kreće se prema nečemu. I kad je postiglo svoju metu, svrhu smiruje se. Kako je život čovječji svijesno gibanje, to ga pokreće, privlači nešto, što čovjek hoće da postigne. To, što se hoće postići, zovemo idealom, svrhom.

Mnogo ih ima, koji su čovječanstvo zvali pokazujući mu ideal, za kojim bi imalo težiti. Uglavnom se obično govori o trima idealima, prema kojima se nastojalo čovjeka usmjeriti, odgojiti. To je antikni, kršćanski i moderni ideal. Kako su antikni i moderni po svojem sadržaju veoma blizi, govorit ćemo najprije o njima, a završit ćemo kršćanskim odgojnim idealom, odgojnom svrhom.

I. Antikno doba i to ono u Ateni, koje se obično zove i klasičkim, postavljalo je životnom svrhom potpunu harmonijsku izobrazbu čovjeka, i to u prvom redu izobrazbu duhovnog čovjeka i

njegovu vlast nad materijalnim, tjelesnim. Duh čovječji izobrazuje, kako su rekli, kraljica znanosti — filozofija. No pored duha je u čovjeka mašta i čuvstvo. I njih treba obrazovati. Maštu i čuvstvo u čovjeka obrazuje umjetnost. A prema obrazovanoj, lijepoj duši ima biti i lijepa, pristala spoljašnost. Tu spoljašnost, to jest tijelo obrazivali su gimnastikom, športom, natjecanjima u areni. Sokratu, Platonu i Aristotelu bijaše ideal čovječanstvo pročišćene duše, pa jaka i lijepa tijela. Taj ideal nije postiglo pretkršćansko klasično doba, jer mu nedostajao utjelovljeni čovječji ideal Bog i čovjek, kako to lijepo prikazuje Foerster u svojem djelu *Christus und das menschliche Leben* (1922).

Kako se često čuje spominjati odgojna harmonija u Grka, dobro je čuti, što o toj stvari veli Foerster u pomenutoj knjizi (19 str.):

»Mnogo se govorilo o ‚harmoniji duha i tijela' u antiki i tu antiknu harmoniju neprestano ponovo suprotstavljaju onome, što zovu ‚kršćanskim preziranjem tijela i prirode'. U zbilji nema nikakove harmonije između osjetnoga i duhovnog čovjeka i nikad je nije bilo. Što se zvalo harmonijom, to bijaše u stvari samo neko drijemovno stanje obiju životnih sila. Što se one bolje razvile, to se osjećala jača opreka. Jasno stanje mira ima samo onda, kad se osjetno podredi duhovnome. Pod time se nema razumjeti samo asketska stega, koja je samo predvježba, nego ona Kristova moć u duši, koja svu nasilnost osjetnih težnja oslabljuje i štaviše samo tijelo pobuđuje, da svoje potrebe dovede u sklad s interesima duha. ‚Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum — Srce moje i tijelo moje klikću u Bogu živomu' (Ps. 83, 3).«

Epigoni pomenutih triju grčkih filosofa: Sokrata, Platona i Aristotela izgubiše s vidika i sámu opću preglednu sliku njihova odgojnog ideala »kalokagatije«, i njezinu jedinstvenost rastrgaše na mnoge struje. Jedni s cinicima stavljahu za odgojni ideal čovjeka bez potreba ili što je moguće s manjim potrebama; drugi sa stoicima čovjeka gotovo bez ikakova čuvstva; ili s Epikurejcima čovjeka, koji udobno živi.

Cinici su govorili, da u duši mora vladati mir, da moraju čuvstva mirovati. Stoga da treba ukloniti želje, svesti potrebe na najmanju mjeru, jer se nemir rađa, kad se želje ne ispunjaju. Tip je cinika Diogenes u bačvi. Cinizam nekad kao i danas javlja se u »kulturnoj« zasićenosti. Cinik svijesno gazi sve ograde ćudoređa i pristojnosti. Zato i danas cinik znači besramnik, bezobraznik. Kod dječaka se zna pojaviti kao patološka pojava na prelazu iz dječačke dobi u mladenačku. Cinizam je i današnje moderno odijevanje. Samo dakako kod žena nije cinizam nikad tako svijestan, kao što je to kod muškaraca. Moderni zastupnik cinizma je Nietzsche, koji je rekao: »Der Gewissensbiss ist unanständig« (Götzendämmerung). Cinična je duša neplodno tlo za osjećaj dužnosti, dobrote, požrtvovnosti, domoljublja. Cinizam je i smrt kulture. Ne čini li se, da danas uprav cinizam gospoduje!

Stoici su htjeli izbjeći toj kulturnoj smrti i zato naglašuju, da beščuvstvenost nema biti potpuna, nego da se ima čuvstvenost što više svladavati. Istinito vele, da izvanjski svijet ne narušava

mira u našoj duši, nego utisci, dojmovi naši, koji od vanjskog svijeta čine unutarnji svijet. Zato postaviše pravilo: zatvori svoju unutarnjost od izvanjskih događaja. Ne daj se ničim potresti. Stoici su naglašavali opće čovještvo, čovječja prava. Ali to je sve ostalo na papiru (u teoriji). Tako na pr. poznati rimski filozof stoik Seneka toplo zagovara moralnu jednakopravnost robova s drugim građanima, ali u drugu ruku ispoređuje roba s psom na lancu, nad kime se čovjek ne smije nikad rasrditi. Stoa s pravom naglasuje gospodstvo volje nad čuvstvima. Ali zanemaruje čuvstvo i previše je zaljubljena u svoju mudrost, pravednost i pretežnost nad drugima ljudima.

I nastala je reakcija: epikurizam. Filosofi Demokrit i Epikur nijesu doduše potpuni pristaše stare cirenaičke škole, kojoj je osjetna naslada bila sve, nego su uopće nasladu nesamo tjelesnu nego i duhovnu postavljali za svrhu čovječju. Epikur traži i mjeru u uživanju, odriče se užitka radi užitka, da se može što dulje uživati. Epikurov je ideal čovjek bogat, koji se nalazi u društvu finih, obrazovanih ljudi, pa uživa estetske i osjetne užitke. Der feine Lebemann — reklo bi se njemački.

Tako grčki epigoni: cinici, stoici, epikurejci iznakaziše klasičnu kalokagatiju. Ali i Plato sa svim svojim idealom mudracem jest jednostran, već stoga, što su neuki bili izlučeni iz njegova odgojnog rada. A tih je neukih ljudi bila velika većina. Cinici stariji, kako vidjesmo, padoše u proletarsku bijedu. Stoici se sunčahu na svojoj umišljenoj mudrosti i pravednosti, a Epikurovo stado utopilo se u močvari uživanja. Pa bismo mogli ovako općenito označiti grčku etiku: ona je ekskluzivna. Ružni, kržljavi, bolesni, siromašni, žene, robovi zanemaruju se. Ono, što lijepo govore o čovječnosti, gaze svojim životom. Dužnosti prema Bogu slabo prolaze u njihovim pravilima. Zaboravljaju na razdvojenost u svojoj naravi i ne vapiju barem ne dosta glasno s Goetheovim Faustom: »Zwei Seelen wohnen, ach in meiner Brust«. Zaboravljaju na potrebu pomoći odozgo, i ako je osjećaju, ne traže je. Pa se i njihove najljepše stvari razbijaju o vlastitu im nemoć. Ipak ta i takova grčka antika u svojoj pretežnosti naglasuje duh u opreci prema istočnjačkoj sjetilnosti. Antika jasno pokazuje, da znanost i umjetnost ne dostaju za ćudorednu veličinu.

II. Moderne svrhe. Nacrtanu sliku o odgojnim svrhama u Grka dobro je zadržati u pameti, jer ćemo u odgojnim svrhama modernog čovjeka, recimo pravo modernog poganina, prepoznati stare poganske crte, često puta i još jače iznakažene. Moderni, kako se veli, čovjek ne će da ovozemni život promatra putovanjem u vječnost, kako su to činili kršćanski vjekovi i kako to čine kršćani i danas. Moderni čovjek ima svoje idole: narav, ovaj svijet, znanost, panteizam, monizam, socijalizam, komunizam, nacionalni socijalizam, »plemenito čovjekoljublje«, kulturu, autonomiju itd. itd.

Kako je došlo do takova modernog čovjeka? Sve do t. zv. reformacije Crkva je vodila gotovo čitav život čovječanstva. Ona je bila baštinica Jerusalema i Rima. U Jerusalemu bili su pohranjeni zakladi prorokâ. A Rim je, kako znamo, naslijedio misirsku agrikulturu, babilonsku diplomaciju i organizaciju, perzijsku strategiju, feničku trgovinu i zanat, grčku znanost i umjetnost. Budući da je Crkva u prvom redu svećenica i učiteljica, imale su znanost i umjetnost služiti vjeri. Prema tome se i znanost pretežno bavila spekulacijom, a manje istraživanjem prirode i profane povijesti. Od Crkve uljuđeni barbari stali se ogledavati za antiknom literaturom i umjetnošću. Tako je nastala t. z. renesansa, pa reformacija i najzad francuska revolucija. Moderno stanje čovječanstva je plod dugoga i polaganog raskršćanjivanja. Max Weber govori o »Entzauberung« der Welt, Werner Sombart o »Entwesung« i Max Scheler von einer »Entgottung«. U 16 v. nesrećni »Los von der Kirche« nužno je doveo do »Los von Christus« u 18. v., a to dovelo u 19. v. do »Los von Gott«. Tamo barem od 16. vijeka stalo je čovječanstvo silaziti s bregova vječnoga spasenja u nizine jednostrane ovozemnosti, do raskršćanjivanja na svim poljima: u znanosti, umjetnosti, u pravu, diplomaciji, politici, školstvu i t. d. Sav je društveni život bio u srednjem vijeku dobra podloga za rad Crkve oko spasavanja duša. Život je čovječji sav bio srastao s Crkvom. I današnji naopaki kapitalizam, na koji se spravom viče, nastao je, kad se stao gospodarski život emancipirati od Crkve, t. j. voditi po t. z. svojim čisto gospodarskim pravilima, a ne po kršćanskim načelima pravde i ljubavi.

A vrlo je zanimljivo, što mnogi danas u jednu ruku krive Crkvu za moderno moralno rasulo, a u drugu ruku ne mogu se dosta navikati na Crkvu, što je u srednjem vijeku bila sputala kako vele, svojim okovima čovječanstvo. Jadni ne će da vide, da je uprav otud nastalo nesrećno moderno propadanje, što su Prometeji moderni raskinuli Božje veze i slomili Božji jaram. Božje veze i Božji jaram su život, a kidanje njihovo je smrt. Time se ne misli reći, kao da sami crkveni ljudi i na visokim mjestima nijesu ništa krivi. Na pr. biskup Besson piše: »Da nije bilo mnogo zloporaba, ne bi reformacija imala nikakova uspjeha« (Après quatre cents ans, str. 166). Katolički historik Schnürer u 3. sv. »Kirche und Kultur im Mittelalter« riše potresne činjenice. Pa kako je to moguće? Evo ovako: Kad je kršćanstvo postajalo državnom vjerom, sva je sila pogana navalila u Crkvu. Pa se pogansko mišljenje i poganski život u mnogome pokazivali. Sv. je Augustin to osjećao i žigosao. A nemalo poslije njega napisao je Papa Gelazije za takove kršćane samo po imenu ove riječi: »Nec christiani, nec pagani, ubique perfidi, nusquam fideles, ubique corrupti, nusquam integri.«

Zatim ne valja zaboraviti, da se svaki čovjek rađa kao poganin: da mu je duša otkrenuta od Boga i usmjerena prema dobrima ovoga svijeta. I kad čovjek uđe u Crkvu Božju po svetom

Krstu duša ispravlja svoj naopaki smjer, okreće se Onome, od koga i jest. Ali unatoč tome obraćenju ostaju u duši sklonosti prema zemaljštini, ostaju stare poganske težnje, i neprestano se ponovo javljaju, kad više kad manje. Kad te težnje mnogima preobladaju eto poganstva. I kad se to zbude, tad takove nazovikršćane zadesi sudbina starih kršćana Rimljana. I na pitanje, kako je mogao Bog dopustiti, da katoličke Rimljane pregaze barbari, smiono odgovara monah Salvijan Marsejski u svom djelu »De gubernatione Dei«, da se uprav u tom vidi Božji promisao, jer su to Rimljani — kršćani zaslužili. Ovako ih opisuje: »izopačeni, perverzni, samo idu za uživanjem, lakomi i licemjerni«.

Dobro je to sve imati na umu kao i one riječi Leona XIII.: »Kršćani su rođeni za borbu. Što ona jače bjesni, to je s Božjom pomoći sigurnija pobjeda.«

Da se upozna glavni krivac modernome moralnom rasulu navest ću odgovor, što ga dao *Reichpost (Schönere Zukunft* br. 39, 1932): »Glavni su krivci oni ljudi — koje zanesenjaci daleko od stvarnosti koje svijesni trovatelji naroda — koji propovijedaju neograničenu slobodu u odgoju mladeži, bez granica koedukaciju, neograničenu slobodu spolova, kulturu golotinje i slične stvari. Oni ljudi, koji se ne mogu dosta ludo narugati, kad Crkva i kršćanski odgojitelji zahtijevaju stegu i ćudorednost i kad s ogorčenjem odbijaju preuzetnost stanovitih modernih odgojnih metoda. Krivi su oni zločinci na narodu, koji svinjarije (Schweinereien) riječju i slikom unose među mladež, i krivi su publicistički branići tih zločinaca, koji viču na licemjerje i reakcionarnu zaostalost, kad se dignu glasovi nepokvarenog puka protiv tiskane i plakatirane pornografije. Ali lista krivaca ide još dalje. Pokvarenost mladeži nije samo posljedica napadaja na ćudoređe omladine, nego je isto tako posljedica potkapanja ćudorednih pojmova kod odraslih. Muž i žena, koji su prožeti kršćanskim poimanjem o svetosti sakramenta ženidbe, znaju svoju djecu očuvati od močvare; izuzeci i tu potvrđuju pravilo. Ali one intelektualne bljuvotine, koje degradiraju brak na konkubinat, koji se može po nasladi i voljici razriješiti, propagatori pokusnog braka, drugarskog braka, i kako se zovu sve te nepodopštine — ta bljuvotina otima i mladim bračnim drugovima osjećaj za svetost njihovih dužnosti prema djeci. Tko se uči, da on sam ima u spolnim stvarima potpunu slobodu, taj će skoro biti sklon, da i kod djece trpi stvari, koje najprije pomalo, zatim — u društvu jednako ili još pokvarenije djece — sve brže vode potpunoj nećudorednosti i besramnosti. I kome je lijepo i dobro, da se na plažama gotovo goli muškarci i ženske pred hiljadu djece besramno naslađuju, neka se ne čudi, ako i djeca izgube svaki pojam o stidljivosti.«

Poganski filosofi Indije, Japana, kad su upoznali život u Evropi, zgražali su se nad evropskim materijalizmom. Eto takova je žalosna slika nekad kršćanske Evrope.

Kad sve ovo uočimo, bit će nam razumljivije različite svrhe modernog odgajanja. Kant je doduše kušao svojom teorijom spoznaje, svojim imperativima, dati novi oblik duhovnom životu. Ali kamen odronjen sve se više valja u bezdan. Države sve više umanjuju i ometaju utjecaj Crkve. U t. zv. totalitarnoj državi otima se Crkvi sve. Čovječanstvo mjesto izgubljenog kršćanstva daje se na pietizam, misticizam, okultizam. Moderno poimanje o svrsi života i odgajanja dade se svesti na tri grupe.

a. Idealističkofrazerski ideali ili naturalizam, laicizirani humanizam, filantropizam. Amo idu, da spomenem samo najpoznatija imena: Rousseau, Lessing, Herder, Fichte, Barth, Pestalozzi, Strauß, Nietzsche. Sami Prometeji, koji bi htjeli da čovjeku utisnu svoju duševnu fizionomiju. Čovjek im je po naravi sasvim dobar. Odgoj po njima imao bi biti samo u tom, da se samo sve ukloni, što bi moglo sprečavati razvijanje čovječjih sposobnosti. Zlo, kako veli Rousseau u svom Emilu, dolazi samo izvana. Ali, kako onda uopće može nastati zlo, kad je svaki čovjek u svojoj naravi dobar? Kako je mogao nastati zločin Kainov? Kain bio je u dobroj okolini, pa šta uradi?! A takovih Kaina bilo je vazda. Taj t. z. humanistički ideal ne poznaje milosti i nadnaravne Bogu sličnosti. Na veliku nesreću čovječanstva gotovo cijelu modernu pedagogiku provejava pomenuti prometejski duh. U tom naturalističkom duhu pisani su razni Emili, Konradi, Robinzoni, Gertrude. Taj je duh ocrtao Goethe u svojim pjesmama: »Adler und Taube«, »Prometheus« i »Ganymed«. Pozitivistu francuskom filosofu Comtes-u je čovječanstvo ono veliko biće »u kojem živimo, mičemo se i jesmo«. Na mjesto službe Bogu stavlja službu čovječanstvu. To je dalje izgrađivao Herbert Spencer, koji za osnivanje moderne etike meće motto: »Savjest nije hram, u kojem bi odzvanjao Božji glas, nego je muzej, u kome su pohranjena iskustva pređašnjih vremena.«

Taj je naturalistički duh prožeo i naše moderno školstvo. I u tom je duhu napisana pretežna većina pedagoških knjiga na hrvatskom jeziku, što izvornih, što prevedenih.

Kamo vodi taj laicizirani humanizam? Foerster veli, da vodi k bestijalizmu. A Aristotel reče, da je čovjek najšarovitija i najgroznija životinja! Za čovjeka postoje dva puta: jedan gore, u carstvo Božje ili drugi dolje, dolje ispod svake životinje. To ne treba dokazivati, jer nam ta činjenica svaki dan udara u oči.

b. Drugi je moderni ideal praktičnomaterijalistički ideal. Goetheove »ideale« mogu razumjeti oni, koji su gore, t. j. ljudi bez skrbi, siromaštva, nevolje, trpljenja; oni, koji sjede u udobnim naslonjačima i čavrljaju o svemu i svačemu. Proleteri, oni, koji su dolje hoće se dignuti do redova onih povlaštenih, da i oni uživaju isključivo materijalno dobro.

Boljševička Rusija ognjem i mačem, lažima i klevetama, oduševljava čovječanstvo za svoj materijalistički životni ideal. Da-

kako, kad čovjek otpadne od apsolutnog Duha, onda se njegov ograničeni duh guši u močvari materijalizma. Samo da se ne uguši!

c. Rafinirano uživanje najzad ostavlja srce pusto. Život bez Boga gubi svoj smisao. Dublji i trezniji duhovi traže, kako bi se vratili etičkoreligijskomu životu. Ali ne će da udare jedino pravim putem, putem, što ga je sâm Bog čovjeku pokazao, objavio. Njihova je vjera subjektivni misticizam, okultizam, teozofija, antropozofija... Reprezentant je takovih ljudi Lav N. Tolstoj, koji na pr. u svojoj Ispovijesti i ovo veli: »Smisao je čovječjeg života..., da kraljevstvo Božje na zemlji uspostavi.« Pa opet: »Moj život nije moj i ne može imati za svrhu moje dobro, nego je onoga, koji me posla i ima svrhu da izvrši njegovu volju. Samo vršeći njegovu volju mogu postići spasenje.« Lijepe riječi! Ali Tolstoj je, kao i toliki drugi, kršćanstvo prihvaćao na svoju ruku, a ne kraljevstvo Božje ono i onakovo, što ga Krist osnovao — svoju Crkvu.

III. Kršćanski životni ideal. Ne da se poreći, da svaki čovjek nužno teži, da bude zadovoljan, srećan i to nesamo za kratko vrijeme, nego navijeke. »Biti srećan, piše sv. Augustin, tako je veliko dobro, da za njime kako dobri tako i zli teže. I da su dobri baš poradi te težnje dobri, nije se čuditi, no valja se čuditi, što su zli uprav radi toga, što hoće biti srećni, zli. Jer tko se god podaje osjetnim užicima i putenosti, traži u tome zlu sreću i drži se nesrećnim, ne može li zadovoljiti svoje pohote.«

Tko hoće samo jesti, piti, spavati, uživati nema prava na čovještvo. Čovjek nije biljka, ili životinja, nego je razumnoosjetno biće. I niže sile vegetativne i osjetne imaju služiti višima, t. j. duhovnom životu. A duhovni je život u poznavanju istine i ljubavi duhovnih dobara. Pa je prva zadaća čovjeka, odgoj, da izobrazi razum i volju. Čovječja djelovanja prate ugodnosti. To olakšava djelovanje. Bez ugodnosti kod upotrebljavanja moći utrnuo bi čovječji život. I duhovni bi život zamr'o bez svojih radosti. Iz toga može se jasno odrediti naš odnos prema ugodnosti. Pa je naopako, protiv naravi, tražiti ugodnost bez obzira na unutarnju vrijednost čina. Načelo hedonistâ, uživalaca, svih vremena zabacuju svi idealno usmjereni etici, svi plemeniti ljudi. To je princip, kojim se ravna životinjski nagon. Isto tako ne smiju se tražiti niže ugodnosti na račun viših, jer su potonji pretežniji, vredniji. Svaki užitak ima biti umjeren i u umnim granicama. Čuvstvo se dakle ne smije odstraniti iz ljudskog života. Pa Stoici i Kant, koji bi htjeli da se čuvstvo sasvim odstrani od utjecaja na čovjeka, zahtijevaju, što čovjeku gotovo nije moguće.

Čovječja se narav bitstveno ističe razumom i voljom, i tima se dvjema duševnim moćima čovjek bitno razlikuje od nerazumne životinje. Svaka se sposobnost zadovoljava, usrećuje, kad postigne ono, za čim teži. Razum ide za spoznajom istine, a volja za ljubavlju dobra.

Čovjek u znanostima spoznaje istinu vanjskog svijeta, svemira, zatim unutarnjega, duhovnog, koji se ne ravna kao što vanjski, po fizičkim zakonima teže, postojanosti, ekvivalentnosti, entropije, nego po logičkim pravilima. S tim duhovnim svijetom javlja se i etički svijet. Na svim tim pojavama stvaramo pojam o duši, počelu svega našeg života, pa o Bogu, apsolutnoj Istini, Dobroti i Ljepoti.

> »*Und ein Gott ist, ein heiliger Wille lebt,*
> *Wie auch der menschliche wanke;*
> *Hoch über der Zeit und dem Raume webt*
> *Lebendig der höchste Gedanke.*
> *Und ob alles in ewigen Wechsel kreist,*
> *Es beharrt im Wechsel ein ruhiger Geist.*«
>
> (Schiller u »Worten des Glaubens«).

Sv. je Augustin nakon svega svoga lutanja upoznao, da samo Bog može zadovoljiti naš razum i našu volju, i to spoznavši radosno je zavapio: »Ti si nas, o Bože, za sebe stvorio, i nije mirno srce naše, dok u tebi ne počine« (Ispovijesti l. 1. c. 1.).

Razumljivo! Duša je čovječja stvorena od Boga i njegova je živa slika i prilika, pa ga zato i traži i čezne za njim. Istina, ta se razumna težnja može za koje vrijeme ušutkati strastima, ali ona će se neprestano ponovo javljati u čovjeku, čim se otrijezni od grješnih omama. Svu tragediju čovječje duše, koja se od Boga prkosno odbija, kazuje nam na pr. ova zgoda iz života nesrećnog Nietzschea. Kad mu je neka dama u Bazelu u društvu šaleći se rekla: »Zar ne, vi ste također bezbožnik?« Nietzsche joj nevoljko odgovori: »Ne govorite o tom, time sam se slomio!«

Šta više i sama mržnja na Boga, kako se očituje u boljševizmu, odaje težnju za izgubljenim Bogom. Mnogi moderni traže Boga, ali na krivim putovima, naročito teozofije i čuvstva. Teozofija je maštanje, a religijska čuvstva su nepouzdana. Čuvstvo ne smije biti ni u čemu vodič, jer ono može čovjeka zavesti, budući da čuvstvo po svojoj naravi nema voditi, nego to ima činiti razum.

»Kako odgoj ima za tim ići, da čovjeku dade onakovu izobrazbu, kakovu on treba steći u ovom smrtnom životu, da postigne konačnu svrhu, koju mu je Stvoritelj odredio, jasno je, da ne može biti pravog odgoja, koji ne bi bio cio uređen prema konačnoj svrsi, tako, da u ovom redu Božje providnosti, pošto se sâm Bog objavio u svom Sinu, koji je jedini »put, istina i život«, ne može biti potpunog i savršenog odgoja, osim onoga, koji se zove kršćanski« (Enc. O kršć. odgoju mladeži od 31. XII. 1929).

»Kršćanski odgoj bistveno i neposredno teži za tim, da, koju odgaja, postignuće najvećeg dobra, naime Boga, i ljudskome društvu donese najveća dobra i koristi, što ih na zemlji ima« (Enciklika).

»Kršćanski odgoj bistveno i neposredno teži za tim, da, sudjelujući s Božjom milosti, učini čovjeka pravim i savršenim kršćaninom: da naime Krista izrazi i izradi u onima, koji su u Krstu preporođeni, po onoj Apostolovoj: ‚Djeco moja, koju opet s mukom rađam, dok se Krist ne izobrazi u vama' (Gal. 4, 19).

Pravi kršćanin mora živjeti nadnaravni život u Kristu, ,koji je život vaš?' (Kol. 3, 4), i taj život nadnaravni ima pokazivati u svemu što radi, ,da se i život Isusov očituje u smrtnome tijelu našemu' (2. Kor. 4, 11)« (Enciklika).

Ali to ne znači, da mi odbacujemo ovaj svijet, da osuđujemo kulturu, civilizaciju, što se često puta klevetnički podmeće Crkvi i njezinu odgojnom djelovanju. Na tu klevetu odgovara Enciklika Tertulijanovim riječima (Apol., 42): »Nijesmo tuđi životu. Sjećamo se, da smo dužni zahvaljivati Gospodu Bogu Stvoritelju; ne odbijamo nijednog ploda djela njegovih; određujemo pravu mjeru, da se ne bismo preko mjere ili naopako njima služili. Stoga ne obitavamo na ovom svijetu bez trga i tržišta, bez kupališta, gostionica, radionica, trgovina, vaših sajmova, i ostalih trgovanja. S vama plovimo i vojujemo, i obrađujemo polja, i trgujemo; zato s vama izmjenjujemo radove, dajemo vam na raspolaganje naša djela. Ne znam, kako nas možete držati suvišnima za vaše poslove, s kojima i od kojih živimo.«

Kad čovjek upotrebljava ovaj svijet i sve što je na njemu za usavršenje svoje vjerskoćudoredne ličnosti, tad je i taj svijet kraljevstvo Božje. Šta više ono, što vjera daje čovjeku, jest najbolja podloga i za pravu kulturu, jer je, kako lijepo reče kardinal Faulhaber, duša kulture kultura duše. Kultura je naime »kroćenje nagonskog svijeta« (Foerster, Christus und das menschliche Leben, 149). Taj divlji, neobuzdani nagonski svijet može ukrotiti, pripitomiti samo Kristova vjera sa svojim milostima.

Tko da bude model čovjeku, po kojemu se treba izobraziti? Plato, kako čusmo, stavlja za model mudraca, stariji cinici pregaraoca, stoici samosvijesna pravednika, kasniji cinici i novopogani uživaoca? Uzor može biti samo onaj, koji za sebe reče: »Ja sam put i istina i život. Nitko ne dolazi k Ocu, do po meni« (Iv. 14, 6); »Ja sam svijetlo svijeta. Tko ide za mnom, ne će hodati u tmini, nego će imati svijetlo života« (Iv. 8, 12); »Dođite k meni svi, koji ste umorni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti. Uzmite jaram moj na sebe i naučite se od mene, jer sam krotak i ponizan srcem, i naći ćete pokoj dušama svojim; jer je jaram moj sladak i breme je moje lako« (Mt. 11, 28—30). A kad je Isus, Bog i čovjek, oprao noge svojim učenicima reče: »Kad sam dakle ja, Gospodin i Učitelj, oprao vama noge, i vi ste dužni jedan drugome noge prati; jer sam vam dao primjer, kako ja učinih vama, tako i vi da činite« (Iv. 13, 14. 15).

I samo jedinome Kristu smijemo i moramo reći s Apostolom Petrom: »Gospodine, kome ćemo ići? Ti imaš riječi života vječnoga. I mi smo vjerovali i znademo, da si ti Svetac Božji« (Iv. 6, 69).

Onima pak, koji grade svoj život i svoju sreću na čemu drugome, a ne na Isusu, moramo isto ono reći, što je opet sv. Petar rekao pred velikim židovskim vijećem u Jerusalemu: »U ime Isusa Krista Nazarećanina, koga ste vi razapeli, ali koga je Bog

oživio od mrtvih, po njemu stoji ovaj pred vama zdrav. Ovo je kamen, koji ste vi graditelji odbacili, ali koji je postao ugaoni kamen. I nema ni u jednome drugom spasenja, jer nema drugoga imena pod nebom danoga ljudima, u kojem bismo se mi mogli spasiti« (Dj. ap. 4, 10 - 12). A Apostol Pavao napisa cijelome čovječanstvu do konca svijeta: »Jer temelja drugoga ne može nitko postaviti, osim onoga, koji je postavljen, a taj je Isus Krist« (1. kor. 3, 11).

Sve, što postoji na ovom svijetu, u cijelom svemiru, postalo je po Riječi Božjoj, po Logosu, po drugoj osobi Božanskoj: »Sve je po njoj postalo, i bez nje ništa nije postalo, što je postalo« (Iv. 1, 3). A ta Riječ Božja postade čovjek i prebiva među nama, da je možemo neprestano gledati, kako prolazi svima putovima čovječjeg života, i poći za njom onako živeći i radeći, kako je to ona činila.

Svaki čovjek, a osobito žarka i poletna mladež treba da se zanese, oduševi, zagrije za divnu zbiljsku pojavu Isusa Krista. Krista poznavati, ljubiti, nasljedovati korak po korak daje životu smisao, ljepotu. Život bez Krista je tama, lutanje, robovanje mračnim strastima, nemir duše, očajanje, smrt.

Ti, osobito mladeži, u kojoj život ključa, kipi, vrije, hoćeš živjeti, ali znaj, da bez Krista ne možeš živjeti životom dostojnim čovjeka, razumnog bića. Ako s Kristom budeš živjela, tad će se tvoj život potencirati, umnožiti, oduhoviti, i ti ćeš dostići vrhunce vječnog života! Ne budeš li s Kristom živjela, tad će se tvoj život burkati, mutiti, trovati, gnjiliti, ugasiti za sve, što je ikoliko plemenito i uzvišeno. I domovina tvoja ne će imati značajeva i boraca, nego će jadno propasti.

Isus Krist treba da je naš život. Što će to reći? Reći će ovo: »Kraljevstvo je nebesko kao kvasac, koji uzme žena i pomiješa u tri mjere brašna, dok se sve ne uskisne« (Mt. 13, 33). Uskisao, kvasan, kruh jest uskisao, kvasan, u svakoj svojoj česti. Tako i mi imamo biti cijeli Kristovi. Njegovom naukom i njegovom milosti treba biti prožeta cijela naša duša. Zgode, tajne iz Isusova života i njegove riječi valja da ispunjaju našu pamet i maštu. O svemu na ovom svijetu, o svakoj stvari i svakom događaju treba da nastojimo onako misliti, onako suditi, kako je to Krist činio. Drugim riječima naš razum i um, njihovo razumijevanje i umovanje, imaju biti barem slabi odsjev Isusova razuma i uma. Naša volja treba da ide za onim, što Krist hoće. Da budemo Isusovi prijatelji. Isto da hoćemo i isto da ne ćemo. To će nas najtjesnije združiti s Kristom. Bit ćemo s njime jedna duša i jedno srce. Bude li naša pamet i mašta, naš razum i um, pa naša volja ispunjeni Kristom, tad će i naša čuvstva, naše srce, gorjeti za njega.

Kad sve to bude, tad će biti Isus Krist naš život. Istom tada moći ćemo govoriti s Apostolom Pavlom: »A ja više ne ži-

vim, nego živi u meni Krist. A što sad živim u tijelu, živim u vjeri Sina Božjega, koji me je ljubio i predao sebe za mene« (Gal 2, 20); »Jer je meni život Krist, a smrt dobitak« (Filiplj. 1, 21).

To znači biti religijskoćudoredna ličnost. To znači biti odgojen!

Da završim ovo svoje predavanje riječima, kojima je završio Foerster svoje drugo predavanje na pedagoškom tečaju u Innsbrucku u rujnu 1913.: »Slobodni se čovjek otuđio zbilji života i svojoj vlastitoj unutarnjosti i zato i religiji. Naša mora biti zadaća, da ga opet uvedemo u tu zbilju. Što mu više živi život i njegov konkretni Ja rastumačimo u svom njegovu sadržaju, to će mu više Krist otkriti jasan odgovor na sva tamna stanja njegova vlastitog čovječjeg života. Jer povratak životu jest povratak Kristu i povratak Kristu je povratak životu!«

L I T E R A T U R A

Enciklika Pija XI.: O kršćanskom odgoju mladeži od 31. XII. 1929. (A. A. S. XXII. (1930) pag. 49—86).

Otto Cohausz, S. J., Wege und Abwege, Gedanken zum Lebensproblem.

Dr. E. Willems, Grundfragen der Philosophie und Pädagogik. Trier 1915 u. 1916. Druck u. Verlag der Paulinus-Druckerei. —

Fr. W. Foerster, Christus und das menschliche Leben. 1922. Verlag von Ernst Reinhardt in München. —

Der Pädagogische Kurs in Innsbruck 10. bis 12. September 1913. Ausgeführter Bericht herausgegeben vom Komitee. Innsbruck 1913. Im Selbstverlag. Buchdruckerei Tyrolia Innsbruck. —

Bogoljub Strižić, Svjetovni nazor. Zagreb 1910.

Bogoljub Strižić D. I.

Genetička etnopsihologija kao empirička psihologija religije

ŠTO JE GENETIČKA ETNOPSIHOLOGIJA ?

U literaturi njemačke psihologije religije jedinstveno mjesto zauzima genetička etnopsihologija W. *Wundta*. Ona se toliko razlikuje od ostale psihologije religije u Njemačkoj, da je potrebno prikazati je u posebnom poglavlju.

Nova kovanica *etnopsihologija* (Völkerpsychologie), koja je danas nerazrješivo spojena s Wundtovim imenom, ušla je tek u drugoj polovici prošlog stoljeća u rječnik naučne terminologije. Pod tim imenom ne treba razumjeti jednu vrstu karakterologije naroda. Ne radi se tu, naime, o istraživanju duševnih osobina različitih naroda. Ne misli se na ispitivanje njihovih intelektualnih i moralnih sposobnosti, njihovih nazora i proizvoda, to jest njihove politike, kulture, religije, umjetnosti, literature itd. Kovanica etnopsihologija označuje »*samostalno psihološko fundiranje*« takozvanih *duhovnih znanosti* (Wundt).

Kako treba to razumjeti? Na to pitanje Wundt odgovara otprilike ovako: Različna istraživanja na području jezika, religije i običaja omogućila su svestranije i dublje razumijevanje duhovnog razvitka čovjeka. Samo je trebalo njihove rezultate *još i međusobom povezati te zaokružiti ih u jednu cjelinu.* Kod toga se ne smije zaboraviti, kaže Wundt, da su sve pojave kojima se bave duhovne znanosti proizvod »naroda«, ne pojedinaca. Jezik, umjetnost, mitologija, religija itd. nisu nastali kao proizvod izvjesne pojedinačne svijesti, nego su bitno proizvod zajednice (»naroda«). Znamo, doduše, za osnivače religija: za osnivače kršćanstva, budizma, islama. Ali religije što su ih ovi osnovali nikako nisu »prve« tvorbe, nego se već osnivaju na različnim drugim religioznim motivima i oblicima. Štoviše, psihologija individualne svijesti kao takve nije uopće ni pravo razumljiva. Individualna svijest uvijek već stoji pod utjecajem neke predpovijesti, pod utjecajem nečeg što je već prije nje bilo egzistentno a o čemu nam sama svijest kao takva ne pruža nikakvih podataka. Zato pravu psihogenezu čovjeka ne daje individualna psihologija, nego etnopsihologija. Etnopsihologija je u istaknutom smislu *genetička* psihologija.

Treba još napomenuti da se u njemačkoj kovanici »Völkerpsychologie« riječ »Völker« ne uzima strogo u smislu naroda, već

općenito u smislu zajednice, kao obitelji, plemena itd. Nema zgodnijeg izraza. Uostalom, pojam »narod« po Wundtu nekako uključuje ostale zajednice.

Nastaje poteškoća: Ne bavi li se etnologija spomenutim pitanjima? Wundt odgovora da je etnologija prvenstveno grana historijske znanosti, da se ona bavi pitanjem o podrijetlu naroda, problemom njihovih osobina i njihovog širenja po svijetu, ali da njihove duševne značajke kod toga imaju samo podređeno značenje. Etnopsihologija, obratno, prvenstveno istražuje baš ove psihičke značajke. Ona se samo oslanja na etnologiju, ali njen je interes sasvim usmjeren na *duhovni razvitak*. Pod tim vidom i s tog stanovišta etnopsihologija promatra odnosno fundira duhovne znanosti. Razlika između etnologije i etnopsihologije može se i slijedećim primjerom ilustrirati: dva naroda mogu imati istu etnološku genealogiju, i usprkos tome jedan od njih može biti kulturan a drugi primitivan; drugim riječima, moguć je slučaj da su neki narodi etnološki srodni, a da psihološki spadaju u sasvim različna područja.[1]

ETNOPSIHOLOŠKA METODA

Da upoznamo bit i podrijetlo religije, treba li isključivo istraživati subjektivne doživljaje pojedinačne religiozne svijesti? Tako pita Wundt. Njegov odgovor glasi: Religija je u prvom redu *etnopsihološki problem*, ne pitanje individualne psihologije, to jest psihologije u smislu ispitivanja individualne svijesti. To znači da je religija kao psihička činjenica u prvom redu *socijalna* pojava, proizvod jedne zajednice. Ona je prema tome u svom postanku i u svom razvitku uvjetovana izvjesnim društvenim ustanovama. Utoliko je ona i *kompleksna* pojava, kompliciranija od proizvoda individualne duše. Kao kompleksna socijalna pojava religija se, doduše, ne protivi zakonima individualne svijesti, nego se samo ne može protumačiti tim zakonima, jer kao takva nije sadržana u individualnoj svijesti.

Religiju kao etnopsihološki problem treba ispitivati po principima *etnopsihološke metode*. U čemu se sastoji ta metoda?

Prije nego što ćemo na to pitanje odgovoriti, treba ukratko upozoriti na Wundtov stav prema psihološkoj metodici uopće. Kod samog Wundta ima u tom pogledu prilično oprečnih formula. Njegov pravi stav pogodit ćemo najbolje, ako kažemo da Wundt u duhu prirodoznanstvene psihologije zastupa tako uzak pojam eksperimenta, kakvim se zapravo samo fizika i fiziologija mogu služiti. Ma da je svijestan poteškoće koja uslijed toga nastaje za iskustveno ispitivanje svijesti, ipak nastoji što više isključiti samoopažanje, jer ovo tobože ne pruža dovoljno egzaktnosti i sigurnosti.

[1] Uglavnom prema: W. *Wundt*, Elemente der Völkerpsychologie. Grundlinien einer psychologischen Entwicklungsgeschichte der Menschheit.[2] Leipzig 1913, str. 1-11.

Međutim, u samoj etnopsihologiji eksperimentalna metoda direktno ne dolazi u obzir. Što treba, dakle, činiti? Treba priteći »etnološkom upoređivanju« i »opažanju« odnosno promatranju kompleksnih socijalnih duševnih pojava (jezika, mita, religije, običaja itd.). Tumačeći ovo dvoje Wundt ide tako daleko, da kaže da se psihološko razumijevanje etnoloških činjenica postizava jedino »samoopažanjem«, i da etnopsihološka metoda uopće pretpostavlja eksperimentalnu psihologiju.[2] Time je Wundt očito htio reći da psihologija individualne svijesti i etnopsihologija nisu potpuno heterogene nauke, nego da se njihove metode međusobom dopunjuju, a da psihologija individualne svijesti osim toga u izvjesnom smislu i uvjetuje etnopsihologiju.

Wundtova je etnopsihološka metoda *genetička*, i to u tom smislu što ispituje postanak objektivne religije na osnovi subjektivnih motiva. Drugim riječima, kod ispitivanja objektivnih religioznih oblika cijeli se problem svodi na to da se pita: Iz kojih se subjektivnih motiva mogu protumačiti objektivni religiozni oblici? Potreba genetičkog tumačenja religije dana je naročito tim što je religija prastara historijska činjenica s dugim razvitkom i kompliciranim sustavom. Najzad je ta metoda *empirička*, jer ide samo za tim da ustanovi činjenice i da istražuje procese čovječje svijesti. Teoretske se tendence moraju isključiti, jer spadaju u filozofiju religije. To je Wundt dobro naglasio protiv Jamesa.[3]

Kritičke refleksije. Ne može se reći da je Wundt pogriješio u tom što je izvjesne duševne činjenice htio promatrati s gledišta zajednice. Metodički razlozi mogu čak zahtijevati takvo promatranje. Samo se kod toga ne smije zaboraviti da tako stečeni uvidi u komplicirane suvislosti još ne daju prava na inače neosnovane zaključke. Ako se jezik, mit, religija itd. bolje razumijevaju u svijetlu psihologije zajednice, odnosno ako se i nužno moraju promatrati u svijetlu ove psihologije, onda iz toga još ne slijedi da se radi o isključivim »autohtonim« proizvodima zajednice. — Wundt je stvarno zapao u tu pogrešku. Kod njega se jezik, mit, religija itd. prikazuju kao specifički proizvodi zajednice, kao nešto što nikako ne ovisi o individualnoj svijesti. Međutim, pitamo: Što znači religija odnosno religioznost bez *individualnog* doživljavanja? Po priznanju svih onih koji drže nešto do religije religio-

[2] »Die ethnologischen Tatsachen sind objektiv gegeben... Aber ein psychologisches Verständnis lässt sich nur an der Hand der Selbstbeobachtung gewinnen, die natürlich dazu um so geeigneter sein wird, je mehr sie sich mit Hilfe der experimentellen Methode geschärft hat . . . Je verwickelter die geistigen Vorgänge werden, eine je längere Entwicklung sie also voraussetzen, um so mehr bedürfen sie der ethnologischen Vergleichung; und diese Vergleichung bedarf wiederum, wenn sie fruchtbar werden soll, des Zusammenwirkens mit der an den Problemen der individuellen Psychologie geübten Selbstbeobachtung.« W. *Wundt*, Grundzüge der physiologischen Psychologie. I[6]. Leipzig 1908, str. 26.

[3] W. *Wundt*, Probleme der Völkerpsychologie. Leipzig 1911, str. 117.

znost ima svoj izvor u dušama pojedinaca, u individualnoj svijesti. Prave religioznosti nema bez aktivnog individualnog doživljavanja: ona je stvar individualne odgovorne savjesti, a ne bezličnog prolaznog kolektiva.

U pogledu Wundtove etnopsihološke metode treba priznati da je njegovo »etnološko upoređivanje« u svrhu genetičkog tumačenja religije ugodno djelovalo poslije mnogo raširenog historizma, po kojem se religijski problem skoro isključivo promatrao pod vidom i sa stanovišta historijske ovisnosti. Baš Wundtu treba zahvaliti da je u religijskoj znanosti došlo do tačnog razlikovanja između čisto historijske ovisnosti i pravog psihološkog srodstva, iako se ne može reći da je to isključivo njegova zasluga.[4] — Ipak, i obratno, stoji što je poslije mnogih drugih prigovorio P. Slankamenac: »Da bi psihologija religije ostala u svom radu strogo u granicama empirije, ona se mora prvenstveno držati individualnog vida religioznog života. Socijalni izraz religije ne može se obići potpuno, ali ne može ipak poslužiti kao prvi izvor za ispitivanje religioznog života, jer su tvorine života religioznih zajednica tek posredna svedočanstva o religioznom iskustvu i imaju značaj svedočanstava «iz druge ruke». Zbog toga, genetička metoda Wundtova nije dovoljno empirička.«[5]

Isto tako treba Wundtu priznati kao zaslugu što je protiv Jamesa tražio da pitanje o vrijednosti religije bude isključeno iz psihologije religije, jer prelazi granice empirije. To je i utoliko važno i zaslužno što je baš u isto vrijeme njemačka protestantska psihologija religije pod direktnim uplivom Jamesa insistirala na tom pitanju kao integralnom dijelu psihološkog problema religije. G. Wobbermin, o kojem ćemo kasnije opširno raspravljati, tipičan je pretstavnik ove struje. — Samo se ni tu ne može reći da je Wundt stvarno ostao vjeran svom prvotnom metodičkom zahtjevu. Iz slijedećih će izvoda biti jasno da su njegova tumačenja prilično puna apriornih spekulacija.

RELIGIJA U SVIJETLU ETNOPSIHOLOŠKE METODE

Prema naprijed ocrtanom planu etnopsihološke metode prva je i glavna zadaća psihologije religije da se bavi pitanjem o postanku općih religioznih oblika. Po Wundtu individualna religioznost uvijek već pretpostavlja jednu vjersku konfesiju, jedan određeni historijski oblik religije. U svom religioznom doživljavanju pojedinac uvijek proživljava »dogmatski« ili duhovni sadržaj izvjesne religije, kako bi se ukratko moglo reći. Psihički izvor religije nije u njemu samom, u njegovoj duši i u njegovom duhu, nego *izvan* njega: u društvenoj zajednici. Uslijed toga malo koristi naučno ispitivanje religioznog života pojedinca. Najmanje koristi naučno ispitivanje religioznog života današnjeg čovjeka, koji u svom doživljavanju nosi blago i baštinu nebrojenih pokoljenja a da toga nije ni svijestan. Ako želimo znati gdje je pravi psihički izvor religioznosti, onda se u duhu moramo vratiti u ona prastara vremena gdje se religija prvi put pojavila među ljudima. Ako želimo upoznati prve početke religioznog života, onda se ne smijemo baviti religioznošću današnjeg čovjeka, već moramo uočiti religioznost *primitivnog čovjeka*. Pri samom ispitivanju religioznog razvitka važno je da se pronađu one crte u kojima se slažu svi narodi, i to na osnovi općih dispozicija ljudske naravi. Zato nam baš život primitivnog čovjeka pruža najpodesnije i najvjerodostojnije podatke. Na kasnijim stupnjevima razvikta imamo pod uplivom mnogih vanjskih i nutarnjih činilaca već tako veliku raznolikost, da je vrlo teško pronaći opće odnosno zajedničke psihičke motive religioznosti. Wundt veli da treba strogo razlikovati između mita i religije. Mit je primitivna znanost, a religija je praktično tumačenje života. To vrijedi načelno i pojmovno. Stvarno su već u prvim počecima mita sadržane klice religije. Osim toga ima čitavih etapa razvitka gdje se religija uvijek pojavljuje u mitološkom obliku. Uočuje li se cijeli dosadašnji razvitak religije, onda po Wundtu treba religiju ovako definirati: Religija je čuvstvo po kojem čovjek i ovaj vidljivi svijet pripadaju jednom nadosjetilnom svijetu, u kojem mislimo da su ostvareni oni ideali za koje držimo da su najviši ciljevi ljudskog teženja.[6]

U mnogobrojnim varijacijama iznosi Wundt ove misli u svom glavnom djelu o mitu i religiji.

Kritičke refleksije. Ovdje se sad jasno vidi jednostranost Wundtove metode. Kako smo već naprijed natuknuli, pojedinac u svom religioznom doživljavanju nije izolirana monada. On živi u zajednici i društvu s drugima. Kao socijalno biće ima živ odnos prema drugim ljudima, osobito prema svojoj najbližoj okolini. Sadržaj njegovog religioznog doživljavanja obično nije i ne mora biti jedna sasvim originalna novost, nego može biti uzet iz konkretnih vjerskih konfesija, iz stanovitih religioznih tradicija. Uostalom, o tom se ni ne radi. Psihološki je problem religije u tom da se utvrdi dvoje: prvo, na kojim se duševnim motivima osniva religioznost;

[4] »Der übertriebene Historismus in der Religionsvergleichung, als dessen typische Blüte wir den sogen. Panbabylonismus erlebt haben, hat allzu lange Zeit hindurch die sachgemässe Anerkennung und Verwertung der psychologischen Faktoren gehindert. Wundt hat viel dazu beigetragen, diesen verhängnisvollen Bann zu brechen.« G. *Wunderle,* Einführung in die moderne Religionspsychologie. München 1922, str. 100.

[5] P. *Slankamenac,* O metodi psihologije religije. (Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 231 razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga. Zagreb 1925, str. 162.)

[6] »Religion ist das Gefühl der Zugehörigkeit des Menschen und der ihn umgebenden Welt zu einer übersinnlichen Welt, in der er sich die Ideale verwirklicht denkt, die ihm als höchste Ziele menschlichen Strebens erscheinen.« W. *Wundt,* Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte. Zweiter Band: Mythus und Religion. Dritter Teil. Leipzig 1909, str. 739 (citirano prema prvom izdanju).

a drugo, kojim se duševnim funkcijama proživljavaju religiozni sadržaji. Historijske okolnosti mogu to pitanje dalje specificirati, ali nikako ne mogu promijeniti njegovu načelnu strukturu. Ako dijete za egzistenciju Boga prvi put doznaje od svoje okoline, onda je, doduše, historijski istina da je pojam o Bogu i o njegovoj egzistenciji socijalnim putem ušao u svijest djeteta. Ali tim još nikako nije rečeno da je taj pojam obzirom na ljudsku narav kao takvu naprosto i isključivo socijalnog podrijetla. Baš naprotiv, znamo da kauzalno mišljenje vodi čovjeka do egzistencije Boga. Zato će se i socijalno prisvojeni pojam o Bogu prije ili poslije morati legitimirati i opravdati pred tim mišljenjem. Inače taj pojam neće nikad postati pravom ličnom svojinom onoga koji ga posjeduje i u Boga vjeruje.

To isto vrijedi i u našem pitanju. Iz toga što naš religiozni život stoji pod mnogostrukim uplivom društva odnosno različnih religioznih institucija još nikako ne slijedi da je naša religioznost samo jedna od društva primljena, dakle, u jezgri tuđa vrijednost. Mi tu vrijednost možemo, doduše, primiti od društva, ali našom punovrijednom svojinom postaje ona tek onda kad se u duhu distanciramo od svega »primljenog«, i kad je afirmiramo iz ličnog osvjedočenja. Tu, dakle, treba tražiti pravi psihički izvor religije, u sferama *individualne* svijesti.

Iz ovog je razloga ujedno jasno da psihičko podrijetlo religije treba prvenstveno istraživati tamo gdje stvarno srećemo istinsku religioznost: u individualnom doživljavanju *današnjeg* čovjeka. Wundt se, naprotiv, ograničio na primitivnog čovjeka, a nigdje u njegovim spisima ne doznajemo za tačan kriterij prema kojem razlikuje religiozne pojave od profanih. Osim toga su i njegovi etnološki podaci dosta problematični. Neće biti na odmet da na ovom mjestu citiramo sud jednog drugog zastupnika etnopsihologije, Thurnwalda. On prigovara Wundtu što je primitivne kulture upoznao tek na temelju izvještaja iz treće i četvrte ruke, i što nije bio dovoljno kritičan u prosuđivanju njihove vrijednosti. Osim toga mu predbacuje što je propustio da promatra primitivne kulture pod vidom njihovih individualnih komponenata. Wundt je uistinu zanemario ulogu istaknutih ličnosti u oblikovanju primitivnih kultura, a to je činilac od vanredno velikog značenja. To osobito iznenađuje zato što je Wundt, koga mnogi nazivaju ocem eksperimentalne psihologije, stvarno imao najbolju stručnu spremu za procjenjivanje individualnih komponenata.[7]

---

[7] »Was man Wundt vor allem vorwerfen muss, ist die Tatsache, dass er das gesellschaftliche Leben nicht auf seine Persönlichkeitskomponenten hin untersuchte. Er, der als Begründer des psychologischen Experiments anzusehen ist, hat niemals einen Vertreter verschiedener, insbesondere nicht der primitiven Kulturen untersucht, sondern er begnügte sich, diese Kulturen aus dritter und vierter Hand, nämlich durch Reiseberichte, kennen zu lernen, von denen er nicht einmal die letzten Neuerscheinungen und Forschungen immer genügend berücksichtigte.« *Thurnwald* (bez imena), Völkerpsychologie. (Einführung in die

Iako, dakle, između religije i društva postoji tijesan odnos, ipak se ne smije zaboraviti da su baš različne istaknute ličnosti — pojedinci! — imali velik upliv na razvitak religijskih oblika i religioznih ustanova. Iako, nadalje, čovjek u pogledu sadržaja svog religioznog doživljavanja u velikoj mjeri i skoro isključivo ovisi o svojoj okolini, o obitelji i školi, ipak se mora naglasiti da na religioznost kao pravu duševnu zazbiljnost nailazimo tek tamo gdje religiozni subjekt oživljava taj sadržaj.[8] Neispravno je i nemoguće Wundtovo nastojanje da od objektivnih tvorevina religije zaključuje na njihove subjektivne motive, pa da na temelju toga uđe u trag subjektivnim motivima današnjih religija. Baš obratnim putem treba poći. Psihološko je razumijevanje starih religija jedino moguće na temelju analogije prema našem vlastitom religioznom iskustvu.[9] Ne može, dakle, biti govora o tom da na osnovi poznavanja starih religija razumijemo današnje religije, već, obratno, stare se religije mogu upoznati samo na temelju našeg današnjeg religioznog iskustva.

Neodrživa je, najzad, i Wundtova definicija religije, i to iz dva razloga. Prvo, jer je ona otprilike istovetna s onim shvaćanjem po kojem se u religiji vide samo subjektivne projekcije naših želja i požuda. A drugo, jer po nekim religijama u »nadosjetilnom svijetu« nisu ostvareni samo ideali, već i poroci. Stoga Wundtova definicija ne može obuhvatiti sve historijske religijske oblike.

PRAVI POČETAK RELIGIJE

Wundt dijeli dosadašnji duhovni razvitak čovječanstva u *četiri* stadija. Njihove se granice ne mogu uvijek tačno označiti, kao što se ni u životu pojedinaca ne može naznačiti tačna granica

---

neuere Psychologie.[4] Herausgegeben von E. *Saupe*. Osterwieck 1931, str. 319.) Usprkos tome poznati etnolog W. Schmidt kaže o Wundtu slijedeće: » . . . anzustaunen ist dabei auch, wie er, nachdem er den ersten Band der «Völkerpsychologie» schon im vorgerückten sechzigsten Lebensjahre erscheinen liess, sowohl in diesem ersten wie in allen folgenden Bänden das ganze ungeheure Material derart beherrschte und über die neuesten Bewegungen so gut unterrichtet war, dass er darin nicht wenige Ethnologen sich als überlegen erweist.« W. *Schmidt*, W. Wundts Völkerpsychologie. (Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. 51, 1921, str. 2.)

[8] »Zwischen Religion und Gemeinschaft bestehen enge Beziehungen, insofern hat Wundt zweifellos recht. Aber einmal ist in den höheren Religionen der Einfluss der grossen Persönlichkeiten ein ganz entscheidender; und sodann ist der Inhalt des religiösen Lebens eines Menschen gewiss sehr stark und oft ausschliesslich abhängig von der Tradition und von der geistigen Umgebung, in der der Mensch sich befindet, aber religiöses Leben eben als Leben, als psychologische Wirklichkeit, ist doch nur da vorhanden, wo dieser Inhalt lebendig geworden ist in persönlicher Eigenart, wo er sich zum persönlichen Besitz verselbständigt hat, wo er eben deshalb je nach der individuellen Art eine verschiedene Nüanzierung erfahren hat. Und die Religion als solche individuelle, subjektive Erscheinung zu untersuchen, das ist eben die Aufgabe der Religionspsychologie.« H. *Faber*, Das Wesen der Religionspsychologie und ihre Bedeutung für die Dogmatik. Tübingen 1913, str. 40—41.

[9] H. *Faber*, Das Wesen der Religionspsychologie. Str. 46—47.

između djetinjstva, mladosti i zrelosti. Ipak se pojedini stadiji odlikuju naročitim predodžbama, čuvstvima i motivima djelatnosti. Oko njih se grupiraju pojave života, i prema njima mogu se barem približno odrediti različne razvojne etape.

Prvi je stadij *era primitivnog čovjeka.* Pojam primitivnog čovjeka ima ovdje samo relativno značenje, ukoliko naime označuje najniži stupanj kulture. — Drugi je stadij takozvana *totemistička era,* s kojom nas je tek novija etnologija pobliže upoznala. Njena je karakteristika u tom što životinja vlada nad čovjekom. Čovjek je se boji. U životinji kao da stanuju duše umrlih. Zato u njoj čovjek poštuje svoje pređe. — Kao treći stadij slijedi *era junaka i bogova.* Plemena totemističke kulture uslijed češćih borba s neprijateljskim plemenima postepeno se razvijaju u ratoborne organizacije. Društvo se razvija u državu. Naročito se u ratu ističu pojedinci tipičnog značaja, junaci. S nacionalnim državama i junacima nastaju nacionalne religije, u kojima pogled čovjekov nije više upravljen na najbližu okolinu, na životinje i biljke, nego u daljinu i na nebo. Tako se razvija slika jednog višeg savršenijeg svijeta. I kao što je junak idealni čovjek, tako je bog idealni junak. — Četvrti je stadij *era razvitka u humanitet,* gdje se nacionalna država i nacionalna religija proširuju u humana društva. Mi se tek nalazimo na početku ove ere. Zato i nije era humaniteta, nego era razvitka u humanitet. Njen je početak u tom što nestaju religiozne granice koje dijele narod od naroda. Nacionalne religije onda poprimaju oblik općih religija, takozvanih religija čovječanstva. Tri su takve religije: kršćanstvo, budizam i islam. Svaka je od njih na osobiti način prilagođena jednom dijelu čovječanstva, njegovim vlastitostima i njegovoj prošlosti. Uporedo s ovim opažamo da se ni nacionalne države ne ograničuju više na svoje prvotne plemenske principe, već se znatno proširuju. Ta situacija uvjetuje novu ekonomiju, nove običaje, novu umjetnost i znanost, a u svemu prevladavaju opći humani motivi.

Na ovom ćemo mjestu obzirom na pojedine stadije prikazati samo ono, što je važno za razumijevanje Wundtova tumačenja religije.

Primitivni čovjek »*predmetno*« misli. Kod njega je misao uvijek vezana za neke predmete. Pojam razmjerno rijetko označuje radnju, a skoro uvijek sliku jednog predmeta ili njegovih dijelova. Slijed misli uglavnom se ravna po pravilima asocijacije predočaba. Samo rijetko nailazimo na savršeniji oblik vezanja pojmova, na takozvano aperceptivno spajanje misli, gdje dolazi do izražaja cjelina i smisao. Sam sadržaj primitivnog mišljenja dijeli se na dvije grupe. U prvu grupu spadaju predmeti svagdašnjeg zamjećivanja, to jest predodžbe što ih svijest crpi iz neposrednog iskustva: na pr. žena, dijete, drvo, hodati, stajati itd. Drugu grupu sačinjavaju predodžbe koje ne potječu iz neposrednog iskustva, već iz afekata. Utoliko se tu radi o *nadosjetilnom* svijetu, koji je

ipak još spojen s osjetilnim predodžbama. Takvim mišljenjem čovjek iz svoje vlastite unutrašnjosti projicira jedan novi svijet u egzistentni pojavni svijet. To je, drugim riječima, već *mitološko* mišljenje: stvara se mit.

Sad nastaje pitanje o podrijetlu religije. Je li religija u mitu već pravo uključena? Ili je mit tek klica iz koje će se religija postepeno razvijati? U tom drugom slučaju: Gdje je pravi početak religije? Stvar je od velikog značenja. U ovom drugom slučaju religija odnosno religioznost ne bi bila nuždan sastavni dio čovječje svijesti, već samo rezultat naročitih okolnosti i preduvjeta.

Po Wundtu već u mitologiji primitivnog čovjeka imamo *vjeru u demone,* ali to još nije religija. Religija počinje tek vjerom u osobne bogove.

Kako treba shvatiti taj razvitak od vjere u demone do vjere u osobne bogove?

Na primitivnog čovjeka strašno djeluje smrt. On bježi od lešine bojeći se za samog sebe. Čini mu se da je opasno ostati na onom mjestu gdje leži mrtav čovjek. Očito misli da se smrću od čovjeka dijeli ono što mu je dalo život. Ali u isto vrijeme ima i asocijaciju da je u tom tijelu još uvijek ona sila što oživljava. Tako nastaje protivurječna predodžba o nečem što tobože stvara život, ali što je u isto vrijeme i različno od tijela i spojeno s tijelom. Sam život opet dijelom kao da na skriven način ostaje u lešini, a dijelom kao da se vrza po okolini. Otud veliki strah. Tako mrtvac postaje *demonom,* bićem koje kao da na nevidljiv način može čovjeka nadvladati i upropastiti. — Naličje je tog straha pred demonima ili demonskim silama vjera u čaranje. Nastupaju »šamani« (čarobnjaci). Oni mogu pomoći, a mogu i škoditi. Primitivni čovjek ne misli kauzalno u smislu našeg današnjeg shvaćanja uzročnosti: »Kauzalitet u našem smislu ne postoji za primitivnog čovjeka« (Wundt). On se kreće u kategorijama čaranja. Za njega postoji samo kauzalitet čaranja, kauzalitet koji se ravna po motivima afekta, kauzalitet koji je nepravilan i disproporcioniran prema učinku, kako to odaje upotreba najraznolikijih čarolija. — Demoni nisu osobna bića. Prema različnim uvjetima kulture mijenja se predodžba o njima. Tipičan nosilac demonskih sila je takozvani fetiš, koji je zapravo jedno neosobno »demonsko biće«. Demon je direktno vezan za jedan predmet, a stoji potpuno u službi onoga koji taj predmet posjeduje. Bitna promjena nastaje tek kad se počinje isticati čovječja ličnost, to jest kad istaknuti pojedinci kao jake ličnosti daju smjer kulturi i cijelom javnom životu. To je era junaka. U času kad se demon »inkorporira« u junacima, on nije više kao na prijašnjim stupnjevima razvitka promjenljiv proizvod različnih afekata, nego se kao *osobno* biće uzdiže nad sve ljude i junake te postaje nadčovjekom odnosno bogom. To znači početak nove epohe u religioznom razvitku. Imajući pred očima

prijelaz neosobnog demona u osobnog boga treba reći da je tek tu *pravi početak religije*, religije u užem i pravom smislu.[10]

»So vollzieht sich in der Verschmelzung von Held und Dämon die grösste und letzte mythologische Schöpfung, die zugleich die Geburtsstunde der Religion im eigentlichen und im Grunde allein wahren Sinne des Wortes ist: *die Entstehung der Götter*. — Hiernach sind die Götter aus *zwei* Faktoren zusammengesetzt. Der eine, der dämonische, ist von lange her überkommen, da er bis in die Anfänge des mythologischen Denkens zurückreicht; der andere, der heldenhafte, wird in dem Augenblick wirksam, wo das Bild des Helden entsteht... In den frühesten Göttervorstellungen überwiegt durchaus noch das Dämonische; die persönlichen Züge sind wenig, die zauberhaften um so mehr ausgebildet. Dann tritt das Heldenhafte in den Vordergrund, und schliesslich wird es so vorherrschend, dass selbst die Zauberkraft des Gottes mehr als eine Folge seiner heldenhaften Macht denn als ein Rest dämonischen Wesens erscheint, das ihm von seinem Entstehungsmomente her eigen ist.«[11]

Kritičke refleksije. Ne ulazeći u probleme same etnologije spominjem ovdje samo dvije stvari koje dovoljno pokazuju neosnovanost Wundtovih izvoda.

U čitavom raspravljanju, kako se već iz ovog kratkog prikaza moglo vidjeti, prevladava apriorna evolucionistička predrasuda.[12] Po tom shvaćanju religija ima samo relativno značenje. Religioznost nije bitan sastavni dio čovječje svijesti, nego samo obična prolazna pojava. Čovjek isprva nije bio religiozan, i neće biti religiozan ni na vrhuncu svog razvitka. Cijeli je razvitak upravljen na »humanitet«.

Kako stoji stvar s takozvanim mitološkim kauzalitetom? Zar primitivni čovjek zbilja ne misli kauzalno u smislu logičkog kauzaliteta? Na to pitanje neka nam odgovori J. *Lindworsky*, psiholog svjetskog glasa. Po njemu ne može biti nikakve sumnje o tom da je primitivni čovjek imao sposobnost logičkog zaključivanja. Dvije su, naime, psihičke funkcije potrebne za logičko zaključivanje, pamćenje i shvaćanje odnosa, a etnologija nam pruža puno gradiva iz kojeg se u životu primitivnog čovjeka jasno vide te dvije funkcije. Iz njegovih prikazivanja životinja i drugih predmeta vidimo da je shvatio odnos »sličnosti«, a njegovo oruđe svjedoči o spoznaji odnosa između svrhe i sredstva. To nisu rijetke pojave. Naprotiv, one se neprestano vraćaju u sve savršenijim oblicima. To je znak da je primitivni čovjek mogao u svom pamćenju čuvati prijašnje tekovine. I zato se s pravom smije reći: primitivni je čovjek mogao

---

[10] W. *Wundt*, Elemente der Völkerpsychologie.[2] Naročito str. 75—93, 218—228, 279—284 i 348—371.

[11] W. *Wundt*, Elemente der Völkerpsychologie.[2] Str. 369.

[12] »Durch die bereits gemachte Feststellung, dass hier Empirismus und Entwicklungsprinzip als solches schon methodologisch sich kombinieren, ist prinzipiell über Wundt für uns auch schon das Urteil gesprochen. Diese genetische Methode mit ihrer Verkoppelung von Ableitungs- und Wirklichkeitsinteresse ist in Wahrheit nur eine spekulative Vergewaltigung des reinen Empirismus ohne vorheriges Abwarten seiner reinen Resultate. Die Evolution ist zuletzt ein geschichtsphilosophisches Dogma, welches die historisch-empirische Betrachtung in ihrer tiefsten Linie von vornherein festlegt.« W. *Koepp*, Einführung in das Studium der Religionspsychologie. Tübingen 1920, str. 67.

logički zaključivati.[13] Lindworsky, nadalje, tvrdi da primitivni čovjek u pravom smislu riječi misli *kauzalno*, ali dakako na svoj način:

»Beobachten wir den Primitiven nur in seinem Alltagsleben, in seiner Speisebereitung, auf der Jagd, so werden wir allüberall das gleiche kausale Denken finden wie bei uns.« — »Wir können es zweifellos als ein Ergebnis unserer bisherigen Betrachtung festhalten, dass das kausale Denken der Primitiven vielfach den gleichen Entwicklungsrückstand zeigt wie das unserer Schulkinder. Daneben weist es aber auch Eigenarten auf, die wir bei dem Kinde nicht finden. Dazu gehört vor allem die Vorherrschaft des Mystischen.« — »Wir haben bei dem Primitiven genau die gleichen Veranlagungen zum kausalen Denken vorauszusetzen wie bei den Kulturvölkern.«[14] — A na drugom mjestu: »Der Primitive... hält die Welt in allen ihren Faktoren fest in seiner Hand; reichen sie zur Erklärung nicht aus, so führt er die andere Ursache ein, die er und andere mit furchtbarer Realität kennengelernt haben, das Ausserweltliche, aber nicht blindtäppisch, sondern immer kausal denkend, mit psychologischer Begründung: Die Götter sind gereizt. Warum auch nicht? Konnten ihm doch seine Freunde davon berichten, wie der körpergewaltige Krieger aus dem Nachbarstamm, als er sich in masslosem Zorn an einem Unschuldigen vergreifen wollte, lautlos tot zu Boden sank, noch bevor der andere die Hand zur Abwehr regte. — Der Weg des kausalen Denkens steht also dem Primitiven wie jedem höherstehenden Menschen zu Gebote...«[15]

Te misli baš nisu nove. Već je W. Schmidt na sličan način prikazao mišljenje primitivnog čovjeka.[16] Ali iz ovih svjedočanstava uvaženog eksperimentalnog psihologa doznajemo da se čak prema kriterijima današnje psihologije mišljenja primitivnom čovjeku mora pripisati sposobnost kauzalnog zaključivanja.

RUDOLF OTTO: SVETO - NUMINOZNO

Ovdje nam se pruža zgodna prilika da barem ukratko upozorimo na psihološku vrijednost jednog djela koje je za dvadese-

---

[13] J. *Lindworsky*, Vom Denken des Urmenschen. Zugleich ein Wort zur Annäherung von Psychologie und Ethnologie. (Anthropos. 12-13, 1917—1918, str. 421.)

[14] J. *Lindworsky*, Die Primitiven und das kausale Denken. (Semaine Internationale d'Ethnologie Religieuse. IVe Session. Milan, 17-25 Sept. 1925. Paris 1926, str. 62, 63 i 75.) Poredi također: J. *Lindworsky*, Das schlussfolgernde Denken. Freiburg i. Br. 1916.

[15] J. *Lindworsky*, Das Seelenleben des Menschen. Eine Einführung in die Psychologie. Bonn 1934, str. 44.

[16] W. *Schmidt*, Der Ursprung der Gottesidee. I[2]. Münster i. W. 1926, str. 508—509. — Što se tiče postanka najstarije religije iz kauzalnog mišljenja, to je Schmidt naročito u svojim ranijim spisima i u ovdje navedenom prvom svesku svog djela o podrijetlu pojma o Bogu naglašavao da primitivni čovjek na svoj način misli kauzalno i da je ovim putem mogao doći do spoznaje Boga. I u zadnjem, sintetičkom svesku spomenutog djela insistira na ulozi kauzalnog mišljenja, ali ističe da kauzalno mišljenje znači samo jednu *mogućnost* postanka religije: eine natürliche »Zugangsmöglichkeit« (W. *Schmidt*, Der Ursprung der Gottesidee. VI. Münster i. W. 1935, str. 487—489). Protiv toga ustaje G. Wunderle držeći da ova restrikcija daje povod za nesporazum. Istina je, doduše, da kauzalno mišljenje ne daje adekvatno tumačenje najstarije religije odnosno njenog postanka. Ne daju ga ni svi logički momenti skupa. Ali prava religioznost već na primitivnom stupnju mora bilo na koji način *uključiti* jednu vrstu kauzalnog mišljenja. U svakom slučaju kauzalno mi-

tak godina doživjelo dvadesetipet izdanja: »Das Heilige«.[17] Njen autor, protestantski učenjak Rudolf *Otto*, objelodanio je u novije vrijeme još nekoliko drugih značajnih spisa, od kojih navodim samo najglavnije u popisu literature. U njima Otto slijedi metodu koju je primijenio u svom najpoznatijem djelu, kojim se i proslavio, u navedenom djelu »Das Heilige«. Ta metoda zaslužuje našu pažnju ne samo iz općeg interesa, nego i zato što se njom donekle uspostavlja veza između davnih religija i našeg aktualnog religioznog doživljavanja.

Otto indirektno u mnogom pogledu nadovezuje na teorije Wundtove etnopsihologije. Rado se služi podacima istočnih religija, obično tipičnim tekstovima njihove liturgije. Tumačenjem tih tekstova nastoji da se što više uživi u njihovo prvotno značenje, te da na taj način u sebi i u čitaocu izaziva osobno doživljavanje u smislu tog značenja. Tko s pažnjom prati izlaganje, taj će morati priznati da ova metoda dosta vrijedi. Kako je već rečeno, ona donekle uspostavlja vezu između religioznih formula i aktualnog doživljavanja, između religioznosti davnih vremena i današnjeg religioznog iskustva. Utoliko je njen empirički značaj u principu fundiran; ma da se, naravski, ne može očekivati da jedino ova metoda vodi do pouzdanog i svestranog upoznavanja svake religioznosti. Osim toga Otto s pravom traži od onog koji ispituje i tumači religiozne pojave da se na temelju vlastitog doživljavanja uživi u predmet svog istraživanja. Bez toga sigurno nema pravog razumijevanja religije. Već se na prvim stranicama čitalac umoljava da se sjeti intenzivne religiozne »uzbuđenosti«. Ako ne može, neka uopće ne čita dalje, jer već nema najnužnije pretpostavke za ispravno razumijevanje religioznih čuvstava. Kad Otto analizira pojam »sveto« i u traženju njegovog prvotnog religioznog značenja stvara nove pojmove — na pr. pojam »numinozno« (od riječi numen), koji treba da znači »sveto« bez njegovog ćudorednog i racio-

šljenje, ili mišljenje uopće, u pitanju o postanku religije ne igra samo ulogu jedne mogućnosti, nego znači i sačinjava pravi **konstitutivni činilac religije.** Schmidt se u tom sigurno slaže s Wunderleom, tako primjećuje sam Wunderle, pa se po svoj prilici radi samo o terminologiji koju treba izbjegavati u interesu jasnoće. G. *Wunderle*, Ueber das Gotteserlebnis der ältesten Menschheit. Einblick in die Endsynthese von P. Wilhelm Schmidt's »Ursprung der Gottesidee«. (Philosophisches Jahrbuch. 50, 1937, str. 312—314.) — J. *Winthuis*, koji jednostrano insistira na slikovitom značenju mitologije primitivnih naroda, tvrdi da u primitivnom mišljenju uzročnost ne igra veliku ulogu. Primitivni čovjek ne dolazi do spoznaje najvišeg bića uzročnim mišljenjem, već ga do njega vodi predaja, to jest ono što su rekli njegovi preci. Primitivni se čovjek ne brine za to da zna odakle su njegovi preci imali znanje o najvišem biću, nego naprosto polazi od te »prve« činjenice: preci su rekli. Zato logika primitivnog čovjeka ima iracionalno ishodište: stari su rekli! J. *Winthuis*, Mythos und Religionswissenschaft. P. W. Schmidt's »Methodologisches« untersucht auf Wurzelkrankheit. Moosburg 1936, str. 11.

[17] R. *Otto*, Das Heilige. Ueber das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen.[23] München 1936 (prvo izdanje: 1917).

nalnog momenta — onda uvijek dobro zna za nedostatke svojih jezičkih formuliranja. Neprestano upozoruje da ne nalazi izraza za ono što bi želio kazati, a da uopće želi čitaoca samo poticati da se prenosi u ono što je neizrecivo i utoliko tajanstveno.

Ma da je knjiga »Das Heilige« u nakladničkom pogledu jedna od najuspjelijih publikacija ovog stoljeća, ipak je u stručnim krugovima izazvala oštru kritiku. Ta je kritika iz više razloga opravdana.

Po W. Schmidtu se cijela ova teorija osniva na labavim historijskim pretpostavkama, štoviše, na pretpostavkama koje su naprosto krive. Otto ne poznaje najnovije stanje poredbene povijesti religija.[18] A svoju temeljnu psihološku tezu o elementarnim religioznim čuvstvima nije nigdje dokazao.[19] Bez ikakvog dokaza zastupa svoju smjelu teoriju.[20] Najzad, nije ni dosljedan u svom tumačenju po kojem bi se religija svodila na emocionalno-iracionalni činilac. Kad se stvar tačnije ispituje, vidi se da je u tom tumačenju sadržan intelektualni činilac kao preduvjet i pretpostavka religioznog čuvstva.[21] Na tu nedosljednost upozorili su i sami protestanti.[22] Zato R. Jelke misli da Otto ne shvaća svoj religiozni apriorizam naprosto u smislu iracionalnog čuvstva, već u tom smislu što drži da se njegov apriori samo veoma približuje sferi čuvstava.[23]

Treba, dakle, i u ovom slučaju razlikovati metodičko načelo kao takvo od njegove konkretne primjene. Metoda je uglavnom dobra, ali se to isto ne može reći o njenoj konkretnoj primjeni. U tom je Otto pogriješio.

Samo još usput spominjem da kod Fr. *Heilera* nailazimo na tendence koje imaju izvjesno srodstvo s naprijed opisanim metodičkim stavom.[24] Heiler, nekad katolički student bogoslovlja a sad

[18] W. *Schmidt*, Menschheitswege zum Gotterkennen. Rationale, irrationale, superrationale. Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung. München 1923, str. 20 i 63.

[19] J. *Lindworsky*, Zur Psychologie der Begriffe. (Philosophisches Jahrbuch. 32, 1919, str. 17.)

[20] J. *Geyser*, Intellekt oder Gemüt? Eine philosophische Studie über Rudolf Ottos Buch »Das Heilige«. Freiburg i. Br. 1922, str. 11. — Na 50 strani čitamo: » . . . die Psychologie Ottos kann nicht in allen ihren Aufstellungen als wissenschaftlich ausgereifte Psychologie anerkannt werden. Man beachte nur ihre so überaus vage Verwendung des Begriffes «Gemüt», ihre Unklarheit über die Natur des Begriffs und ihre durch nichts bewiesene Einführung von gewissen in der Fachpsychologie unbekannten «Gefühlsgesetzen», auf die dann Otto seine ganze Theorie gründet.«

[21] G. *Wunderle*, Das religiöse Erleben. Eine bedeutungsgeschichtliche und psychologische Studie. Paderborn 1922, str. 40.

[22] Tako na pr. R. *Winkler* u jednom prinosu djela: G. *Wobbermin*, Religionsphilosophie. Berlin 1924, str. 19.

[23] R. *Jelke*, Religionsphilosophie. Leipzig 1927, str. 210. Više o tom: V. *Keilbach*, Problem religije. Zagreb 1935, str. 67—71.

[24] Fr. *Heiler*, Das Gebet. Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung.[5] München 1923 (prvo izdanje: 1918).

evangelički teolog, uglavnom slično kao Otto nastoji upoznati bit religije putem intuitivnog (nepojmovnog) uživljavanja u tuđi religiozni život na temelju podataka poredbene religijske znanosti. Odlučno zastupa nedokazanu »čvrstu iracionalnost religije«.

ZAKLJUČAK

Poslije onog što smo naprijed izložili smijemo prihvatiti sud G. Niemeiera koji uglavnom glasi ovako:

Pravu bit religije ne možemo spoznati etnopsihološkom metodom. Wundt se svijesno i namjerno bavi samo religioznim životom primitivnog čovjeka. To znači da stvarno ispituje samo male i periferne dijelove religije. Iako su te spoznaje po sebi vrijedne i potrebne, ipak se bit religije pravo upoznaje samo na temelju individualnog duševnog života, u prvom redu iz proučavanja života religioznih junaka, što dakako treba dopuniti proučavanjem prosječne religioznosti. Tko želi imati pravi pojam o religiji i o njenom značenju, taj neće samo jednostrano proučavati njene nesavršene oblike kod primitivnih naroda, nego će istraživati religiju na svijetlim visinama njena razvitka.[25]

Tako i slično sude također mnogi drugi o Wundtovoj etnopsihološkoj psihologiji religije. Meni se čini da u vezi s ovim treba upozoriti na jednu veliku pogibelj, koja se sastoji u tom što bi se gornji sud shvatio jednostrano i isključivo. Čovjek naime dobije dojam da se prema tom sudu previše obescjenjuje i zanemaruje religioznost primitivnih naroda, a da se i za samu etnologiju ima malo razumijevanja. To bi, naravski, bilo krivo. Ali o tom se ni ne radi. Wundtovi kritici općenito ne isključuju mogućnost i potrebu promatranja etnološkog gradiva, nego samo *naglašuju primat našeg aktualnog religioznog iskustva nad iskustvom sadržanim u historijskim spomenicima primitivnih naroda.* Taj je primat uvjetovan našim načinom spoznavanja.

Ovom kritikom pogođene su u principu također one psihološke tendence na koje nailazimo u teorijama socioloških tumačenja religije. Spominjem samo nekoliko važnijih imena: É. Durkheim, L. Lévy-Bruhl, G. Belot i dr.

Naučna objektivnost traži da poslije ove negativne kritike u našem pitanju izričito naglasimo da je Wundt inače kao učenjak jedna rijetka veličina. Imao je tako ogromno znanje na različnim područjima nauke da mu upravo treba zavidjeti. Njegovom obilnom radu i njegovom sintetičkom pogledu možemo se samo iskreno diviti.

U pogledu ispitivanja religioznosti zastupali su Otto i Heiler bolje metodičko načelo nego Wundt. Njihova je glavna zabluda u tom što su svoju metodu stavili u službu nedokazanih apriornih teza.

---

[25] G. *Niemeier,* Die Methoden und Grundauffassungen der Religionsphilosophie der Gegenwart. Stuttgart 1930, str. 108—109.

Literatura

W. *Wundt,* Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte. Band 4, 5 und 6: Mythus und Religion.[3] Leipzig 1920 (četvrti svezak) und 1923 (prvo izdanje: od 1905 dalje). Isti, Probleme der Völkerpsychologie. Leipzig 1911. Isti, Elemente der Völkerpsychologie. Grundlinien einer psychologischen Entwicklungsgeschichte der Menschheit.[2] Leipzig 1913 (prvo izdanje: 1912).

K. *Thieme,* Zu Wundt's Religionspsychologie. (Zeitschrift für Religionspsychologie. 4, 1910, str. 145—161.) Isti, Die genetische Religionspsychologie. (Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie. 53 [N. F. 18], 1911, str. 289—316.) I. *Wild,* Wundt's Religionspsychologie. (Der Katholik. 91, 1911, str. 174—186.) O. *Klemm,* Wilhelm Wundts Probleme der Völkerpsychologie. (Zeitschrift für Religionspsychologie. 5, 1911/12, str. 65-68.) H. *Faber,* Das Wesen der Religionspsychologie und ihre Bedeutung für die Dogmatik. Tübingen 1913 (Wundtova psihologija religije: str. 33-55). H. *Ostertag,* Grundsätzliches aus Wundts Religionspsychologie. (Archiv für Religionspsychologie. 1, 1914, str. 212—227.) G. *Wunderle,* Einführung in die moderne Religionspsychologie. München 1922, str. 93—108. H. *Pinard de la Boullaye,* L'Étude comparée des religions. I: Son histoire dans le monde occidental.[4] Paris 1929, str. 471—492.

R. *Otto,* Das Heilige. Ueber das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen.[23] München 1936. Kao dopuna ovog djela slijedeća dva sveska: Das Gefühl des Ueberweltlichen. Sensus numinis.[5] München 1932. Sünde und Urschuld und andere Aufsätze zur Theologie. München 1932. — Fr. *Heiler,* Das Gebet. Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung.[5] München 1923. — Ostalu literaturu vidi u tekstu.

Dr. Vilim Keilbach
sveučilišni docent

DOKUMENTI GOVORE

»PEDESET ZAPOVIJEDI NACIZMA«

Donosimo u točnom prijevodu t. zv. *»pedeset zapovijedi.«* Te zapovijedi, koje su unatoč raznih demantija, apsolutno točne i od službenih lica izdane prilikom uskrsnog logorovanja Hitlerove omladine u Salzburgu, imaju služiti kao upute za bivše ilegalne članove Hitlerove omladine (Hitler Jugend — H. J.), koji su sada postali vođe — *Scharführeri.* U smislu tih uputa—zapovijedi, moraju oni poučavati i odgajati svoje članove *Hitler Jugend u vjerskom pogledu.*

ORIGINALNI TEKST

Vom Osterlager der Hitlerjugend in Salzburg für ehemals illegale H. J. Mitglieder, jetzt Scharführer.

1. *Christentum ist eine Religion für Sklaven und Dumme, weil die Ersten die Letzten sein werden und die Letzten die Ersten. »Selig die Armen im Geiste«.*

2. *Christentum ist gleich dem Kommunismus.*

3. *Christentum stellt Neger und Deutsche gleich, denn alle Menschen sind gleich.*

4. *Die Kirche ist international.*

5. *Neues Testament ist jüdischer Dreh von vier Evangelisten, weil die Lehre von dem indischen Glauben eines Ischun Christen abgeschrieben ist.*

6. *Kirche arbeitet mit Gewalt und Terror. Wo ist die Nächstenliebe, wo die Feindesliebe? Karl der Große mußte auf Veranlassung der katholischen Kirche die Sachsen ermorden lassen.*

7. *Vor dem Christentum stand die germanische Kultur auf hoher Stufe, die erst durch das Christentum vernichtet wurde. (Siehe Surengräber, Kleider und Kunst.) Während die Römer noch die Hacke hatten, waren die Germanen schon mit Pflügen ausgestattet.*

8. *Durch die Kreuzzüge ist unnötigerweise deutsches Blut geflossen. Einer der größten Blödsinne des Papsttumes.*

9. *Christentum ist dem deutschen Volke und seiner Eingigung immer fremd u. feindselig gegenüber gestanden.*

10. *Bibel ist die Fortsetzung des Talmuds, ganz jüdicher Aufbau.*

11. *Die Siebenbürger Deutschen sind von Maria Theresia vertriebene Protestanten.*

12. *Josef II. und seine Nachfolger sind von der katholischen Kirche umgebracht worden (Kerzengift.)*

13. *Alles, was gegen das Christentum ist, auch alles fremdrassige (Napoleon Prinz Eugen) ist gut.*

14. *Weil die kath. Kirche 1848 zu stark war, wurden die Oesterreicher weiter unterdrückt. (Die Deutschen bekamen die Verfassung.)*

15. *Grausamste Gegenreformation, obwohl Oesterreich 90% protestantisch war.*

16. *Es gibt keine christliche kultur.*

17. *Das Christentum ist immer unerwünscht und zwängt sich überall hinein.*

PRIJEVOD

Izdano na uskrsnom logoru Hitlerove omladine (Hitler Jugend) u Salzburgu za bivše ilegalne članove Hitlerove omladine, sada Scharführer-e.

1. *Kršćanstvo je vjera za robove i glupane, jer će prvi biti posljednji, a posljednji prvi. »Blaženi siromašni duhom.«*

2. *Kršćanstvo je jednako komunizmu.*

3. *Kršćanstvo izjednačuje Crnca i Nijemca, jer su svi ljudi jednaki.*

4. *Crkva je internacionalna.*

5. *Novi Zavjet je židovska kombinacija četiriju evanđelista, jer je nauka o indijskoj vjeri jednog Ischun Krista prepisana.*

6. *Crkva se služi nasiljem i terorom. Gdje je tu ljubav prema bližnjemu i ljubav prema neprijatelju? Karlo Veliki je morao na nagovor katoličke Crkve poubijati Sase.*

7. *Prije kršćanstva je germanska kultura stajala na višem stupnju, koju je tek kršćanstvo uništilo. (Vidi grobove Sura, odijela i umjetnost). Dok su Rimljani imali još sjekire, Germani su već bili snabdjeveni plugovima.*

8. *Zbog križarskih ratova je beskorisno protekla njemačka krv. Jedna od najvećih gluposti papinstva.*

9. *Kršćanstvo je bilo uvijek tuđe i neprijateljski raspoloženo prema njemačkom narodu i njegovom jedinstvu.*

10. *Biblija je nastavak Talmuda, posve židovska tvorevina.*

11. *Nijemci u Sedmogradskoj su od Marije Terezije protjerani protestanti.*

12. *Josip II. i njegovi nasljednici bili su od katoličke crkve umoreni (otrov od svijeća).*

13. *Sve, što je protiv kršćanstva, također i kod drugih rasa (Napoleon, Princ Eugen), sve je to dobro.*

14. *Jer je godine 1848 katolička crkva bila prejaka, bili su Austrijanci i dalje potlačivani. (Nijemci su dobili ustav.)*

15. *Grozna protivureformacija, premda su Austrijanci bili 90% protestanti.*

16. *Kršćanska kultura ne postoji.*

17. *Kršćanstvo je uvijek nepoželjno i uvijek se svuda nameće.*

18. Das Christentum hat die Germanen verdorben. Es hat den Germanen erst die Begriffe wie Ehebruch, Diebstahl, gebracht, die diese vorher nicht kannten.

19. Böses vergeht, das Gute bleibt. Deshalb muß das Christentum untergehen.

20. Das Christentum ist ein Ersatz für das Judentum, von Judengemacht, Zentrale Rom.

21. Jesus ist Jude.

22. Widersprüche in den Evangelien bei der Abstammung Christi.

23. Beweis, daß Christus kein Gott war: »Weib, was habe ich mit dir zu schaffen.«

24. Wie starb Christus (am Kreuz mit Gewinsel) und wie starb Planetta »Heil Hitler! Es lebe Deutschland!«)?

25. Viertes Gebot ist ein jüdisches Geschäft — ich gebe, dafür bekomme ich.

26. Die zehn Gebote sind die Niederlegung der niedersten Instinkte.

27. Weltmessiasgedanke kann nur bei einem schlechten Volke sein, ein gutes Volk braucht keinen Erlöser.

28. Nero hatte Recht mit seinen Verfolgungen, denn er hat den jüdischen Geist (Christentum) ausgerottet.

29. Der Heiligenkult ist lächerlich. Die Heiligen haben nichts geleistet. Wenn einer in Speck und Dreck oder mit einem Schwein gelebt hat, wurde er heilig gesprochen.

30. Jungfrau Maria — Unbefleckte Empfängnis.

31. Wunder sind Beweise für Gottesschaffen. Das Christentum sagt aber, man brauche sie nicht zu glauben.

32. Papsttum ist Schwindel. Der Papst sei der Stellvertreter auf Erden. Nach Petrus war aber 150 Jahre kein Papst. Die Päpste waren immer die schlechtesten Menschen. Bloß Alexander VI. als Beispiel.

33. Päpstin Johanna. Deshalb wurde bei der Papstwahl der Nahtstuhl eingeführt um zu erklären, ob der Papst Mann oder Frau sei.

34. Christentum ist immer Deckmantel für das Judentum.

35. Galiläi und Kopernikus muß unter Zwang ihre Entdeckungen widerrufen, weil in der Bibel steht: »Die Sonne dreht sich um die Erde«.

36. Das Christentum hat immer die Entwicklung von Wissenschaft und Medizin gehindert. Verbrennung der Sammlung Karl der Großen von germanischen Schriften.

37. Ablaßhandel.

38. Jus primae noctis. Wurde auch von Geistlichen, das diese auch meistens Lebemänner waren, ausgeübt.

39. Ignatius von Loyola war jüdischer Abstammung.

40. Bei den Jesuiten wird jede persönliche Regung unterdrückt, sie werden ein willenloses Werkzeug des Papstes.

18. Kršćanstvo je pokvarilo Germane. Ono je donijelo Germanima pojmove, kao što su brakolomstvo i krađa, kojih ovi do tada nijesu poznavali.

19. Zlo prolazi, dobro ostaje. Zato kršćanstvo mora propasti.

20. Kršćanstvo je nadoknada za židovstvo, od Židova stvoreno, središte Rim.

21. Isus je Židov.

22. Protuslovlja u evanđeljima o podrijetlu Kristovu.

23. Dokaz da Krist nije bio Bog: »Ženo, što ja imam s Tobom«?

24. Kako je umro Krist (na križu sa jaukom), a kako je umro Planetta: »Heil Hitler, živjela Njemačka«.

25. Četvrta zapovijed Božja je židovski posao, dajem zato da dobijem.

26. Deset zapovijedi Božjih izraz su najnižih nagona.

27. Misao o mesiji svijeta može postojati samo kod zlog naroda, jer dobar narod ne treba otkupitelja.

28. Neron je imao pravo sa svojim progonima, jer je iskorijenio židovski duh (kršćanstvo).

29. Kult svetaca je smiješan. Sveci nijesu ništa učinili. Ako je netko u lijenosti, blatu ili sa svinjama živio, bio je proglašen svetim.

30. Djevica Marija — Bezgriješno Začeće.

31. Čudesa su dokazi za Božje stvaranje. No kršćanstvo kaže da u njih netreba vjerovati.

32. Papinstvo je prevara. Papa treba da je namjesnik na zemlji, ali iza Petra nije bilo 150 godina pape. Pape su bili uvijek najgori ljudi, kao primjer samo Aleksander VI.

33. Papisa Ivana. Zato je kod izbora pape uveden tjelesni pregled, da bi se moglo ustanoviti, je li papa muško ili žensko.

34. Kršćanstvo je uvijek plašt za židovstvo.

35. Galilej i Kopernik, morali su pod pritiskom opozvati svoja otkrića, jer u Bibliji stoji: »Sunce se vrti oko zemlje«.

36. Kršćanstvo je uvijek priječilo razvitak znanosti i medicine. Palež zbirke Karla Velikog, koja se sastojala od germanskih spisa.

37. Trgovina oprostima.

38. Jus primae noctis. Pravo prve noći, bilo je također od duhovnika izvršivano, jer su oni bili najveći raskošnici.

39. Ignacije Lojolski bio je židovskog podrijetla.

40. Kod Isusovaca je svako lično nastojanje ugušeno. Oni su bezvoljno oruđe pape.

41. *Den 30 jährigen Krieg hat die Kirche heraufbeschworen.*

42. *Die Macht der Kirche und ihre Unfähigkeit, im Weltkrieg Frieden zu stiften: Vernichtung des Deutschtums.*

43. *Die kath. Kirche ist gegen die nationalen Bestrebungen des deutschen Volkes.*

44. *Jetzt baut man keine Kirchen mehr und es finden sich keine Leute dazu. (Sichtlicher Verfall des Christentums. Jetzt baut man Stadione, Berlin, Nürnberg.*

45. *Das neue ewige Zentrum ist Nürnberg. Rom geht unter.*

46. *Wenn Deutschland die katholischen Kirche nicht mehr unterstützt, geht diese unter.*

47. *Das Schicksal ist über Gott.*

48. *Für Germanen ist das Nichtstun in der Ewigkeit ein Blödsinn.*

49. *Unfehlbarkeit des Papstes.*

50. *Prädestination. Riten der Kirche. Dreifaltigkeit. Erbsünde. Was für ein Blödsinn.*

41. *Crkva je prouzrokovala tridesetgodišnji rat.*

42. *Moć crkve i njezina nesposobnost, da u svjetskom ratu stvori mir: Uništenje Nijemstva.*

43. *Katolička crkva je protiv nacionalnog nastojanja njemačkog naroda.*

44. *Sada se više ne grade crkve i ne nalaze se ljudi za to. (Očita propast kršćanstva). Sada se grade stadioni: Berlin, Nürnberg.*

45. *Novi vječni centar je Nürnberg, Rim propada.*

46. *Ako Njemačka ne bude više potpomagala katoličku crkvu, ona će propasti.*

47. *Sudbina je nad Bogom.*

48. *Za Germane je dokolica (nerad) u vječnosti glupost.*

49. *Nepogrješivost Pape.*

50. *Predestinacija, crkveni obredi, Sv. Trojstvo, istočni grijeh, kakovih li gluposti.*

Tome ne treba nikakova komentara. U jednu ruku su tih 50 točaka najvjernija sinteza nacizma bitno prirođenog antikršćanstvu, dà, stvarnog bezboštva, a u drugu su najizrazitija manifestacija nacističke intelektualne bijede. Prigovori i smicalice, koji se već decenijima a neki i stoljećima kao izlizani klišeji provlače kroz sve moguće pamflete najniže kvalifikacije, nacizam u masovnim izdanjima iznosi pred neupućene gomile ne spominjući mjerodavnih odgovora, što su ti prigovori već toliko puta dobili, onemogućujući Istini da ona u istoj — ili bar kakovoj takovoj — mjeri dođe do svojih prava u III. Reichu.

GLAS VAPIJUĆEGA U PUSTINJI

Iz pastirskog pisma dr Msgr. Alberta Stohra, biskupa Mainza, u kojem Natpastir protestira protiv povreda konkordata u pitanju školstva sa strane nac.-soc. vlasti.

Po naredbi hessenske vlade zatvorene su iza Uskrsa pučke škole Sestara Božje Providnosti u Alzey, Sankt Lioba-Schule u Bad Nauheim, kao i internati Engleskih gospodjica u Offenbachu, Darmstadtu i Wormsu. Tako je u ovom kraju nestalo svih konfesionalnih pučkih škola i gotovo većina viših škola, koje su bile u rukama redovnika ili redovnica. Zadnja se viša konfesionalna školska ustanova za dječake morala zatvoriti radi financijalnih (sve su državne potpore obustavljene) i ostalih poteškoća, koje su se postavljale kat. roditeljima.

Natpastir izriče svoju žalost radi uništavanja kat. škola i upozoruje ozbiljnom pastirskom brigom na ograničavanje, dapače i potpuno otstranjivanje vjeronauka iz pučkih škola. U pastirskom pismu stoji između ostaloga:

Katolički puk ljubi i cijeni samostanske škole, gdje se cjeloviti kat. odgoj još nalazi u dobrim rukama; ta ništa nije kat. roditeljima toliko na srcu, koliko baš briga, da svojoj djeci dadu odgoj, koji odgovara kat. vjeri i kat. moralu. U vjerskim odgojnim ustanovama ne stradava nacionalni odgoj. To dokazuje i velik broj palih katolika u Svjetskom ratu. Žalosno je što te odredbe tako pritištu savjest katolika, koji moraju gledati kako se njihovo rodoljublje ne uvažuje i ne shvaća.

Ja se usuđujem nadati, da će se sestrama opet dozvoliti preuzimanje odgojnog rada. Međutim je naša dužnost, da odmah predusretnemo te one ne panu u najveću bijedu. Državna zabrana sakupljavanja stavlja poteškoće javnom sabiranju, međutim imade još puteva i sredstava, da pomognemo sestrama, koje su prognane sa svog područja rada.«

Biskup napominje, da bi se sestrama mogao dati kakav drugi odgovarajući posao, kako bi se barem nekako omogućio opstanak redovničkih kuća, koje ne raspolažu nikakvim dohocima. Možda postoji mogućnost, da se podvostruči broj učenica u tri više sestarske škole u Mainzu, Bingen i Bensheim. Time bi katolici mogli pokazati svoju zahvalnost Kongregaciji Engleskih gospodjica za njihov zaslužni rad, što ga u ovoj biskupiji razvijaju od 1752. g. Još g. 1927. su svjetovne vlasti u javnosti pohvalno priznale velike zasluge ovih sestara.

Svoju bi bol lakše podnosili, kad bi znali da djeca mogu polaziti škole, u koje se može imati povjerenja. Međutim vidimo, da su ta djeca izložena odgoju, koji nas ozbiljno zabrinjuje. Već godinama zapažamo velikom žalošću, kako se sakati vjeronauk u javnim školama naše dijeceze. Broj se vjeronaučnih sati neprestano smanjuje, a svećenici se sve više isključuju od nastave. Sad se samo još u iznimnim slučajevima dozvoljava svećenstvu da u školi predaje vjeronauk. Laici ga učitelji često predaju tako, da se sasvim kosi s propisima Crkve. Veliki se dijelovi St. Zavjeta izostavljaju, premda i oni spadaju u riječ Božju. Vjeronauk neće više predavati po tradicijama od Krista osnovane Crkve, već po rasističkoj nauci, pri čem se vječnom spasu duše ne priznaje ni najmanja vrijednost. Vjeronauk predaju laici, koji nemaju zahtijevanih kanonskih preduvjeta, a da se Crkvu, koja jedina snosi odgovornost za dobru poduku u vjeronauku, nije za savjet pitalo.«

Natpastir poziva dušobrižničko svećenstvo svoje dijeceze, da onu djecu, kojoj se vjeronauk predaje krivo ili okrnjeno, podučava u vjeronauku izvan školskog vremenà, a napose da se brine, da se djeca dobro priprave na primanje sv. Sakramenata Pokore, Euharistije i Potvrde. A i kat. roditelji moraju učiniti sve, da ispune svoju dužnost kršć. odgojitelja.

Msgr. Stohr završuje svoje pismo ovim riječima:

»Bila bi kukavština kad bi u časovima opasnosti zapustili svoju dužnost. Molimo Boga, da nas sačuva od još žalosnijih iskušenja.«

KNJIŽEVNOST

Dr. Dragutin Kniewald, Pastirsko bogoslovlje. Svezak II. Svećenička služba. Zagreb MCMXXXVIII.

Svezak I. Pastirskog bogoslovlja izišao je 1930. I tako je Pastirsko bogoslovlje cijelo obrađeno, kako se predaje na našem hrvatskom bogoslovskom fakultetu. Tim dvjema svescima pridolazi i Liturgika, o kojoj sam izvjestio u 2. broju ovog lista. Ovaj drugi svezak Pastirskog bogoslovlja govori o svećeničkoj službi, o dijeljenju sakramenata i blagoslovima. Trebam spomenuti, kako je učeni pisac u ovaj II. svezak uvrstio o sakramentu ženidbe sve ono, što se inače obrađuje u kanonskom pravu. I uprav zato moći će se ovim sveskom poslužiti i svjetovnjaci, naročito pravnici. Ostali dio knjige jest namijenjen bogoslovima i svećenicima. Kod pojedinih sakramenata pisac dodaje praktične »Pastoralne primjedbe«, koje su u vezi s dotičnim sakramentom.

Kako sam pohvalio prvi svezak u »Vrhbosni« 1930. u br. 5. i 6. od 20. VI. tako moram pohvaliti i ovaj drugi svezak, koji će svećenicima prijeko dobro doći, te uzmognu svoju svetu službu vršiti, kako to zahtijeva čast Božja i spasenje vjernikâ.

Jednu bih stavio stvarnu napomenu. Pisac na strani 32. veli prema odluci S. C. Off. »da se mladom vinu smije dodati toliko *vinskoga* alkohola, te ga zajedno s prirodnim ne bude više od 12%. »Ovo treba dodati prije, nego je burno vrijenje dovršeno.« Te su dvije rečenice u opreci, jer se u prvoj veli, da se mladom vinu smije dodati, a mlado vino je uprav ono, kad se burno vrenje dovršilo; a u drugoj se veli, da se ima dodati prije, nego je burno vrijenje dovršeno.

Istina to sve za naše prilike nije praktično, jer mi imamo vina, koje se ne kvari. Sveta je kongregacija dala gore spomenuti naputak za krajeve gdje se vino kvari, budući da nema dovoljno alkohola. Vinski se alkohol dodaje »quando fermentatio, sic dicta tumultuosa, defervescere incoeperit«, dakle kad je burno vrenje stalo prestajati, dakle ima prva rečenica piščeva pravo, a druga prema tome nije ispravna. Jer burno vrenje traje 3 do 4 tjedna, iza toga vino mlado i dalje vri, samo što je to vrenje mirnije i traje još 4 do 5 tjedana.

Vinski je dakle mošt tako dugo, dok traje burno vrenje, kad to burno vrenje stane prestajati, onda nastaje mlado vino.

Gore spomenuto djelo od srca preporučujem. *B. Strižić D. I.*

Thomas V. Gerster a Zeil, Iesus in ore Prophetarum. Tractatus de vaticiniis messianicis iuxta S. Bonaventurae doctrinam, Turin 1934. — Str. 230.

Prema naslovu ove knjige mogao bi tko u njoj tražiti raspravu o sv. Bonaventuri kao eksegeti. Ali je neće naći, jer auktor, kapucin o. Gerster, sam direktno tumači mesijanska proročanstva, samo što kod toga uz neke moderne komentatore citira naročito serafinskoga crkvenog naučitelja. Djelo je namijenjeno klericima bogoslovima, kojima će služiti kod razmatranja ili kod pouke vjernika (str. 5). Tu će svrhu ono lako postići, pošto je pisano lakim i jasnim stilom, u pobožnom, tradicionalnom duhu. Sa znanstvenog stanovišta očekivali bismo dakako puno više preciznosti u eksegezi, u prikazu tuđih mišljenja i osobito u rješavanju poteškoća. Zapravo nam pruža ova knjiga predavanja, koja je pisac držao u godinama 1896—1903. Citatima iz spisa sv. Bonaventure obiluje napose drugi dio, kojemu je naslov: *Adimpletio vaticiniorum in Christo Iesu.* *A. Škrinjar D. I.*

Dr. M. Gatterer D. I., U svijetlu vjere. Kršćanske misli o spolnom životu.

To djelo glasovitog Isusovca Gatterera, redovitoga sveuč. profesora, prevedoše i izdadoše marljivi bogoslovi u Senju. Ako išta treba osvijetliti svijetlom kršćanskih istina, u prvom je redu to prijeko potrebno za spolni život. Od naopakog poimanja toga života propadaju ne samo pojedinci, nego i čitavi narodi. Spolni život utječe i na druge grane čovječjeg života. S pravom se može reći, da je gotovo sav koliki život nekog čovjeka u redu, ako je u redu i njegov spolni život. Gore spomenuto djelce (94 strane) trebali bi čitati i proučavati roditelji, oni, koji se spremaju na ženidbu i odraslija kršćanska mladež. Djelo toplo preporučamo. *B. Strižić D. I.*

BIBLIOGRAFIJA

Djela se pod A *ne kose s kat. istinom i ćudoređem, ona pod* B *se kose djelomično, ona pod* C *sasvim, djela pod* D *su čisto tehničke naravi.*

A

Gheon H.: Tri Kralja, (preveo O. Rabadan), Kuća dobre štampe str. 52 (VI.) Zagreb.
Grgec Petar: Sveta Hrvatska, Naklada »Dobra Štampa« str. 230. Slav. Požega 1938.
Ivan-Josip od sv. Terezije: Domišljata ljubav Isusova u Euharistiji, Vrelo Života knj. V. str. 172. 1937, Sarajevo.
Jurkić S.: Plašt maloga Križara, Knj. dobrih romana str. 239, Zagreb 1937.
Justus: 20 godišnjica Sovjeta (1917—1937), F. Marjanović str. 70, Zagreb 1937.
Kalendar sv. Ante, god. XIII. 1938, Uprava glas. sv. Ante, str. 129. Sarajevo 1937.
Kordić N.: Kroz 90 godina (ulomci iz herc. franj. prošlosti), Hrvatska Tiskara F. P. str. 60 1936, Mostar.
Moliere: Tartuffe (preveo S. Ježić), Knjižara A. Čelap str. 96, Zagreb 1937.
»Napredak«, 1938, izdalo Hrv. K. D. »Napredak« str. 222, Sarajevo 1937.
Napretkova božićna knjiga, izd. H. K. D. »Napredak« str. 95, Sarajevo 1937.
Narodna privreda, II. u drugom trimestru 1937 god. N. Banka 1937, s. 54, Topčider.
Narodna privreda, III. str. 58.
Odar Alex. Katekizam o Kat. Akciji, Kat. Akcija u Sloveniji, str. 32, Ljubljana 1937.
Pavelić M., Iz duhovne lirike (prijevod) Izd. Mat. Hrv. str. 117, Zagreb 1937.
Pokret za pismenost, klub A. B. C. str. 38, Zagreb 1938.
Runolist 1938 (almanah), Upr. Glasnika S. I. str. 256, Zagreb 1937.
Ruža sv. Terezije Malog Isusa, (molitvenik) Dubrov. Hrvatska tiskara. str. 64. Z. 1937.
Skupno recitovanje sv. Mise po dominikanskom obredu, str. 23, Tipografija Zagreb 1937.
Starine Jugosl. Akademije Znanosti i umjet. knj. XXIX. ur. F. Šišić, str. 320, Zagreb 1938.
Stenogr. bilješke Senata Kr. Jugoslavije od 6. VII. — 19. X. 1937.
Svenson J.: Mani i Noni u gorama »Slovo«, str. 79, Zagreb 1937.
Širola M.: »Očeva Slika« priča u 3 čina, 9, E. Margold D. Miholjac str. 32, D. Miholjac 1937.
Uzorinac S.: Paulus de Ragusio, (P. Dubrovčanin) nadalje XV. vijeka, iz »Numizmatike« str. 20, Zagreb 1937.
Uputstva za procenu stabala u Dubečem (Minist. Šuma i Rudnika) str. 32, Beograd 1937.
Zaplat R.: Bosanska Vlada i muslimani književnici (preštampano iz Gajretova Kalendara 1938) Sarajevo.

C

Hanžeković M.: Bijeli grijesi, Binoza, str. 275. Zagreb.
Kaucki Karl.: O savremenoj državi (ćir.), — istorijski razvitak i smisao, Z. Teodorović str. 108, Beograd 1938.

D

Bogosavljević A. M.: Prestanak službe drž. činovnika str. 218. Beograd.
Butler M.: Osnovi privrednoga oživljavanja i stanje socijalne politike (prev. T. Milojević), Centr. Sekretarijat rad. Kom. Jug. str. 84, Beograd 1937.
Butorac J.: Izvještaj Zanatske Komore u Zagrebu za g. 1936, Naklada Komore, str. 270. Zagreb 1937.

Drž. Štamparija Kr. Jugoslavije str. 298, Beograd 1937. (od 19. VII - 19. 1937)
Gračanin dr. M.: Koncentracija kalija kao faktor razvoja koripunova sistema, Poljopr. Šumarski Fakultet u Zagrebu str. 26, Beograd 1937.
Govori i članci o Konkordatu — govori na Zborovima i konferen. J.R.Z. i članci »Samouprave« »Samouprava« str. 157, Beograd 1937.
Izvještaj o poslovanju i zaključnim računima za poslovnu god. 1936 Suzor, str. 116, Zagreb 1937.
Izvještaj i zaključni računi za XVI. poslovnu god. 1936, Zetska Plovidba A.D. Cetinje 1937.
Izvještaj o poslovanju za god. 1936 i 1937 gl. zadružni savez, Beograd 1937.
Izvještaj o privrednim prilikama i radu Komore u god. 1936, T. I. Komora u Sarajevu str. 370, Sarajevo 1937.
Izvještaj o vodenim talozima, vodostaju i količinama vode za 1936 god. — Ministarstvo Građevina, str. 406, Sarajevo 1937.
Jovanović S.: O uposlenju diplom. pravnika, str. 10, Beograd 1938.
Kostić L.: Zakon o izboru Senata i ostalo zakonodavstvo o senatu Kr. Jug. (ćir.) Geca Kon, str. 278, Zagreb 1938.
Marić S.: Ugostitelj — zbirka propisa, Nova Tiskara str. 98, Sarajevo 1937.
Narodna Uzdanica, 1938, god. VI. glavni odbor M.K.N.Uz. str. 234 Sarajevo 1937.
Narodna Privreda u I. tromjesečju 1937 god. (ćir.) Narodna Banka Kr. Jugosl. str. 56, Topčider 1937.
Nedeljković D.: Metoda čardaka ni na nebu ni na zemlji posljednjim idealističkim teorijama Saznanja, Srpski filozof. Fakultet str. 14, Skoplje 1938.
Nedeljković D.: Ruđer Bošković o spoljašnjem svetu (ćir.) kao rezistenciji; preštampano iz »Pregleda« Sarajevo 1937.
Poslanica S. H. O., povodom propagande »Zanatlijskog tjedna, Savez Hrv. obrtnika« str. 30, Zagreb 1938.
Pirnat S.: Seljačke gosp. Zadruge i agrarno privredna reforma, Tipografija, str. 198, Zagreb 1937.
Radikalski Kalendar, 1938, str. 156, Beograd 1937.
Radonić J.: Izvori za istoriju južnih Slovena — dubrovačka akta i povelje (ćir.) Srp. Kr. Akademija, str. 670. Beograd 1938.
Spomenica I. Kongresa Ekonomista Kr. Jugoslavije u Zagrebu od 19—21. VI. 1937, društvo diplom. ekonom. i komercijalista u Zagrebu str. 290, Zagreb 1937.
Stapić V.: Novosadske biografije iz arhiva (ćir.), novos. magistrata III. sv. L.—O, Novi Sad str. 297, 1938, N. Sad.
Stjepanović Nikola: Opšta teorija o glavnoj kontroli (ćir.), Kr. Jugoslavije, »Saho« str. 153, Beograd 1938.
Stanojević St.: Istorija srp. naroda u srednjem veku (ćir.), izvori i istoriografija, Srp. Kraljevska Akademija, str. 388, Beograd 1937.
Starinar, knj. XII., Srp. arh. društvo str. 12, Beograd 1937.
Statistika Jugosl. Železnica za god. 1936. Gen. Direkcija Drž. Želj. str. 243, Subotica 1937.
Stenogr. Beleške Narodne Skup. Kr. Jug. II. redovni sasiv za 1936/37, knjiga IV.
Šidak F.: Bibliografija jug. literature o lužičkim Srbima, Drag. Spuller, str. 29, Samobor 1937.
Tihomirov K. i Jovanović J. M.: Dodatak prve sveske železničkog zakonodavstva (ćir.), str. 124, Beograd 1937.

Nenaručeni se rukopisi ne primaju bez prethodnog dogovora s urednikom. Rukopisi se ne vraćaju.

—■—

»ŽIVOT« izlazi 10 puta godišnje na 64 stranice. — UREDNIK: Stj. Tomislav Poglajen D. I. — IZDAVAČ I VLASNIK: Kolegij Družbe Isusove u Zagrebu, A. Alfirević D. I. — TISKARA: »Glasnika Srca Isusova«, A. Alfirević D. I.